

Teismo praktikos rinkinys

GENERALINIO ADVOKATO
MELCHIOR WATHELET IŠVADA,
pateikta 2018 m. sausio 10 d.¹

Byla C-266/16

**Western Sahara Campaign UK,
The Queen
prieš
Commissioners for Her Majesty's Revenue and Customs,
Secretary of State for Environment, Food and Rural Affairs,**

(High Court of Justice (England & Wales), Queen's Bench Division (Administrative Court) (Aukštasis Teisingumo Teismas (Anglija ir Velsas), Karalienės suolo skyrius (administracinių bylų kolegija))
(Jungtinė Karalystė) pateiktas prašymas priimti prejudicinį sprendimą)

„Prašymas priimti prejudicinį sprendimą – Europos bendrijos ir Maroko Karalystės partnerystės susitarimas žuvininkystės sektoriuje – Protokolas dėl susitarime numatytų žvejybos galimybių – Aktai, kuriais patvirtinamas susitarimo ir protokolo sudarymas – Taisyklės dėl žvejybos galimybių, nustatytų valstybių narių protokolu, paskirstymo – Galiojimas atsižvelgiant į ESS 3 straipsnį ir tarptautinę teisę – Taikymas Vakarų Sacharai ir šalia jos esantiems vandenims“

Turinys

I.	Ižanga	3
II.	Teisinis pagrindas	4
A.	Žuvininkystės susitarimas	4
B.	2013 m. protokolas	5
C.	Reglamentas Nr. 764/2006	7
D.	Sprendimas 2013/785/ES	7
E.	Reglamentas Nr. 1270/2013	7
III.	Pagrindinė byla ir prejudiciniai klausimai	7
IV.	Procesas Teisingumo Teisme	9

¹ Originalo kalba: prancūzų.

V. Dėl trečiojo ir ketvirtojo prejudicinių klausimų	10
A. Dėl Teisingumo Teismo jurisdikcijos	10
B. Dėl esmės	13
1. Pirminės pastabos	13
2. Galimybė remtis tarptautinės teisės normomis siekiant ginčyti ginčijamų aktų galiojimą	18
a) Bendrieji principai	18
b) Dėl galimybės remtis tarptautinės teisės normomis, taikytinomis tarptautinių susitarimų, kuriais siekiama eksploatuoti Vakarų Sacharos gamtos išteklius, sudarymui	21
1) Teisė į apsisprendimą	21
i) Teisė į apsisprendimą yra viena iš žmogaus teisių	21
ii) Teisė į apsisprendimą kaip tarptautinės teisės, tarptautinės sutarčių teisės ir „erga omnes“ pareigos principas	23
– Sąjungai yra privaloma teisė į apsisprendimą	23
– Teisė į apsisprendimą yra tarptautinės teisės norma, kuri pagal turinį yra besąlygiška ir pakankamai tiksli	24
– Teisės į apsisprendimą pobūdis ir struktūra nedraudžia atlikti ginčijamų aktų teisminės kontrolės	26
2) Nuolatinio suvereniteto dėl gamtos išteklių principas	27
3) Tarptautinės humanitarinės teisės normos, taikytinos tarptautinių susitarimų, kuriais numatytas okupuotos teritorijos gamtos išteklių eksploatavimas, sudarymui .	27
3. Dėl Reglamento Nr. 764/2006, Sprendimo 2013/785 ir Reglamento Nr. 1270/2013 galiojimo, taip pat dėl Žuvininkystės susitarimo ir 2013 m. protokolo suderinamumo su tarptautinės teisės normomis, kuriomis galima remtis ir į kurias daroma nuoroda ESS 3 straipsnio 5 dalyje	29
a) Dėl to, ar ginčijamuose aktuose laikomasi Vakarų Sacharos tautos teisės į apsisprendimą ir pareigos nepripažinti neteisėtos situacijos, kylančios dėl šios teisės pažeidimo, ir nepadėti ar neteikti paramos tam, kad ši situacija būtų išlaikyta	29
1) Dėl Vakarų Sacharos tautos laisvos valios ginčijamais aktais siekti Vakarų Sacharos ekonominio vystymosi ir disponuoti gamtos turtais bei ištekliais	30
2) Dėl pareigos nepripažinti neteisėtos situacijos, kylančios iš Vakarų Sacharos tautos teisės į apsisprendimą pažeidimo, ir nepadėti ar neteikti paramos tam, kad ši situacija būtų išlaikyta	36
3) Ar Vakarų Sacharai taikytini tarptautiniai susitarimai su Maroko Karalyste buvo sudaryti kitu pagrindu nei suvereniteto šios teritorijos atžvilgiu įtvirtinimas?	40
i) Maroko Karalystė kaip Vakarų Sacharos „de facto“ administruojančioji valdžia ..	41
ii) Maroko Karalystė kaip Vakarų Sacharos okupacinė valdžia	44

– Dėl tarptautinės humanitarinės teisės taikytinumo Vakarų Sacharai	44
– Dėl Vakarų Sacharos karinės okupacijos buvimo	46
– Dėl okupacinės valdžios galėjimo sudaryti tarptautinius susitarimus, taikytinus okupuotai teritorijai, ir dėl teisėtumo sąlygų, taikomų šių susitarimų sudarymui	47
b) Dėl to, ar ginčijamuose aktuose laikomasi nuolatinio suvereniteto dėl gamtos išteklių principo ir tarptautinės humanitarinės teisės normų, taikytinų okupuotos teritorijos gamtos išteklių eksploatavimui	49
1) Nuolatinio suvereniteto dėl gamtos išteklių principas	49
2) 1907 m. Hagos taisyklių 55 straipsnis	49
3) Dėl nuolatinio suvereniteto dėl gamtos išteklių principo ir 1907 m. Hagos taisyklių 55 straipsnio laikymosi ginčijamuose aktuose	50
c) Dėl nepripažinimo įpareigojimo apribojimų	54
4. Santrauka	55
VI. Dėl Tarybos prašymo laikinai apriboti negaliojimo paskelbimo pasekmes	55
VII. Išvada	55

I. Įžanga

1. Šis prašymas priimti prejudicinį sprendimą susijęs su Europos bendrijos ir Maroko Karalystės žuvininkystės sektoriaus partnerystės susitarimo² (toliau – Žuvininkystės susitarimas), Europos Sąjungos ir Maroko Karalystės protokolo, kuriuo nustatomos Žuvininkystės susitarime numatytos žvejybos galimybės ir finansinis įnašas³ (toliau – 2013 m. protokolai), ir 2013 m. lapkričio 15 d. Tarybos reglamento (ES) Nr. 1270/2013 dėl žvejybos galimybių paskirstymo pagal Europos Sąjungos ir Maroko Karalystės protokolą, kuriuo nustatomos Europos Sąjungos ir Maroko Karalystės žuvininkystės sektoriaus partnerystės susitarime numatytos žvejybos galimybės ir finansinis įnašas⁴, galiojimu, kiek jais nustatomas ir įgyvendinamas Europos Sąjungos ir Maroko Karalystės vykdomas Vakarų Sacharos jūros biologinių išteklių eksploatavimas.

2 OL L 141, 2006, p. 4. Šio susitarimo sudarymas patvirtintas 2006 m. gegužės 22 d. Tarybos reglamentu (EB) Nr. 764/2006 dėl Europos bendrijos ir Maroko Karalystės partnerystės susitarimo žuvininkystės sektoriuje sudarymo (OL L 141, 2006, p. 1).

3 OL L 328, 2013, p. 2. Šio protokolo sudarymas patvirtintas 2013 m. gruodžio 16 d. Tarybos sprendimu 2013/785/ES dėl Europos Sąjungos ir Maroko Karalystės protokolo, kuriuo nustatomos Europos Sąjungos ir Maroko Karalystės žuvininkystės sektoriaus partnerystės susitarime numatytos žvejybos galimybės ir finansinis įnašas, sudarymo (OL L 349, 2013, p. 1).

4 OL L 328, 2013, p. 40.

2. Tai yra pirmasis prašymas priimti prejudicinį sprendimą dėl Sąjungos sudarytų tarptautinių susitarimų ir jų sudarymo aktų galiojimo. Juo keliama nauji teisės klausimai dėl Teisingumo Teismo jurisdikcijos priimti sprendimą dėl Sąjungos sudarytų tarptautinių susitarimų galiojimo, dėl sąlygų, kurias asmenys turi įvykdyti, kad galėtų remtis tarptautinės teisės normomis nagrinėjant šių tarptautinių susitarimų galiojimą, ir dėl šių normų išaiškinimo. Šie klausimai turi labai svarbią reikšmę Sąjungos išorės veiksmų teisminei kontrolei ir nuo septintojo dešimtmečio vykstančiam Vakarų Sacharos dekolonizacijos procesui.

3. Žinoma, ne vienas atsakymas į šiuos klausimus turės politinį poveikį. Vis dėlto, kaip yra nusprendęs Tarptautinis Teisingumo Teismas, „to, kad teisinis klausimas turi ir politinių aspektų, „kaip paprastai būna kalbant apie nemažai tarptautiniame gyvenime kylančių klausimų“, nepakanka, kad jis prarastų savo „teisinį pobūdį“ ir kad „Teismas netektų jam pagal Statutą aiškiai suteiktos kompetencijos <...>“. Nepaisant politinių iškeltų klausimų aspektų, Tarptautinis Teisingumo Teismas negali paneigti klausimo, kuriuo prašoma atlikti iš esmės teisminę funkciją, teisinio pobūdžio <...>“⁵.

II. Teisinis pagrindas

A. Žuvininkystės susitarimas

4. Žuvininkystės susitarimas yra vienas iš susitarimų, nuo 1987 m. sudaromų tarp Sąjungos ir Maroko Karalystės žuvininkystės sektoriuje. Jo sudarymas Bendrijos vardu patvirtintas Reglamentu Nr. 764/2006. Pagal šio reglamento 17 straipsnį jis įsigaliojo 2007 m. vasario 28 d.⁶

5. Kaip matyti iš šio susitarimo preambulės ir 1 bei 3 straipsnių, Žuvininkystės susitarimu sukurta partnerystė, kurios tikslas – prisidėti prie veiksmingo Maroko Karalystės žuvininkystės politikos įgyvendinimo, o plačiau – prie biologinių jūros išteklių išsaugojimo ir tausaus bei atsakingo eksploatavimo taikant taisykles, susijusias su ekonominiu, finansiniu, techniniu ir moksliniu šalių bendradarbiavimu, laivų, plaukiojančių su Sąjungos valstybės narės vėliava, žvejybos Maroko žvejybos rajonuose sąlygomis, žuvininkystės veiklos kontrolės šiuose rajonuose taisyklėmis ir žuvininkystės sektoriaus įmonių bendradarbiavimu.

6. Jo 2 straipsnyje „Sąvokų apibrėžimai“ numatyta:

„Šiame Susitarime, protokole ir priede:

a) „Maroko žvejybos rajonas“ – tai vandenys, į kuriuos Maroko Karalystė turi suverenias teises arba jos jurisdikcijai priklausantys vandenys;

<...>“

7. 5 straipsnyje „Bendrijos laivų žvejyba Maroko žvejybos rajonuose“ nurodyta:

„1. Marokas išipareigoja leisti [Sąjungos] laivams užsiimti žvejyba jo žvejybos rajonuose pagal šį Susitarimą, įskaitant jo protokolą ir priedą.

<...>

5 Konsultacinė nuomonė dėl sienos pastatymo okupuotoje Palestinos teritorijoje teisinių pasekmių (TTT rinkinys, 2004, p. 136, 41 punktas).

6 Žr. OL L 78, 2007, p. 31.

4. [Sąjunga], vadovaudamasi Jungtinių Tautų jūrų teisės konvencija, įsipareigoja imtis visų tinkamų veiksmų užtikrinti, kad jos laivai laikytųsi šio Susitarimo nuostatų ir Maroko jurisdikcijai priklausančiuose vandenyse žvejybą reglamentuojančių teisės aktų.“

8. 7 straipsnyje „Finansinis įnašas“ nurodyta:

1. [Sąjunga], laikydamosi protokole ir priede nurodytų terminų ir sąlygų, skiria Marokui finansinį įnašą. Šis įnašas nustatomas atsižvelgiant į du susijusius faktorius:

- a) finansinį įnašą, taikomą [Sąjungos] laivams už suteiktas teises žvejoti Maroko žvejybos rajonuose, nepažeidžiant mokesčių, kuriuos [Sąjungos] laivų savininkai turi mokėti už licencijas;
- b) [Sąjungos] finansinę paramą, skirtą nacionalinei žuvininkystės politikai, grindžiamai atsakinga žuvininkystė ir tausojančiu žuvininkystės išteklių naudojimu Marokui priklausančiuose vandenyse, sukurti.

2. 1 dalies b punkte nurodyto finansinio įnašo dalis nustatoma ir administruojama atsižvelgiant į abipusiu Šalių susitarimu ir pagal protokolą nustatytus tikslus, kurie turi būti pasiekti vykdant sektorinę žuvininkystės politiką Maroke ir atsižvelgiant į metinę bei daugiametę jos įgyvendinimo programą.“

9. 11 straipsnyje „Taikymo teritorija“ numatyta:

„Šis Susitarimas taikomas teritorijose, kuriose taikoma [SESV] pagal toje Sutartyje nustatytas sąlygas, ir Maroko teritorijoje bei Maroko jurisdikcijai priklausančiuose vandenyse.“

10. 13 straipsnyje „Ginčų sprendimas“ numatyta, kad, „kilus ginčams dėl šio susitarimo aiškinimo ar taikymo, Susitariančiosios Šalys konsultuojasi tarpusavyje“.

11. 16 straipsnyje išdėstyta: „Protokolas ir priedas bei priedėliai yra neatskiriama šio Susitarimo dalis.“ Šis protokolas ir priedas kartu su priedėliais sudaryti 4 metų laikotarpiui⁷. Taigi jie jau nebegalioja.

B. 2013 m. protokolas

12. 2013 m. lapkričio 18 d. Sąjunga ir Maroko Karalystė pasirašė 2013 m. protokolą, kuriame nustatomos Žuvininkystės susitarime numatytos žvejybos galimybės ir finansinis įnašas. Protokolas įsigaliojo 2014 m. liepos 15 d.⁸

13. Jo 1 straipsnyje „Bendrieji principai“ nustatyta:

„Protokolas ir priedai su priedėliais yra neatskiriama <...> žuvininkystės <...> susitarimo, esančio [asociacijos] susitarimo dalimi.<...>

Šis protokolas įgyvendinamas pagal <...> to paties susitarimo 2 straipsnį dėl demokratinių principų ir pamatinių žmogaus teisių nepažeidimo.“

⁷ Žr. Protokolo, kuriuo nustatomos Europos bendrijos ir Madagaskaro Respublikos žvejybos partnerystės susitarime numatytos žvejybos galimybės ir finansinis įnašas (OL L 141, 2006, p. 9), 1 straipsnio 1 dalį.

⁸ OL L 228, 2014, p. 1.

14. 2 straipsnyje „Taikymo laikotarpis, trukmė ir žvejybos galimybės“ numatyta:

„Susitarimo 5 straipsnyje numatytos žvejybos galimybės 4 metų laikotarpiui nuo taikymo pradžios yra nustatytos prie šio protokolo pridėtoje lentelėje.

1 dalis yra taikoma nepažeidžiant šio protokolo 4 ir 5 straipsnių nuostatų.

<...>“

15. 3 straipsnyje „Finansinis įnašas“ nurodyta:

„1. Bendra numatoma metinė protokolo vertė yra 40 000 000 EUR už 2 straipsnyje numatytą laikotarpį. Iš šios bendros sumos:

a) Susitarimo 7 straipsnyje numatytas finansinis įnašas 30 000 000 EUR paskirstomas taip:

i) 16 000 000 EUR – finansinei kompensacijai už naudojamą išteklius;

ii) 14 000 000 EUR – Maroko žuvininkystės sektoriaus politikos paramai;

b) 10 000 000 atitinka laivų savininkų mokamus mokesčius už žvejybos licencijas, išduotas taikant susitarimo 6 straipsnį ir laikantis šio protokolo priedo I skyriaus D ir E punkto sąlygų.

<...>

4. 1 dalies a punkte numatytas finansinis įnašas pervedamas vyriausiajam Maroko Karalystės įždininkui į atidarytą Maroko Karalystės išdo sąskaitą, kurios rekvizitus praneša Maroko valdžios institucijos.

5. Nepažeidžiant šio protokolo 6 straipsnio nuostatų, šio įnašo paskirstymas yra išskirtinė Maroko kompetencija.“

16. 6 straipsnyje „Parama Maroko žuvininkystės sektoriaus politikai“ nurodyta:

„1. Šio protokolo 3 straipsnio 1 dalies a punkto ii papunktyje numatytas finansinis įnašas skirtas Maroko žuvininkystės sektoriaus politikai plėtoti ir įgyvendinti pagal žuvininkystės sektoriaus plėtros „Halieutis“ strategiją.

2. Marokas paskirsto ir administruoja šį įnašą remdamasis abiejų šalių jungtiniame komitete bendrai nustatytais siektiniais tikslais ir su jais susijusiomis metinėmis ir daugiametėmis programomis ir laikydamasis žuvininkystės sektoriaus plėtros strategijos „Halieutis“ bei vertindamas laukiamą vykdytinų projektų poveikį.

<...>

6. Atsižvelgdamas į projektų pobūdį ir įgyvendinimo trukmę Marokas jungtiniam komitetui pateiks naudojant šiame protokole numatytą paramą sektoriui jau įgyvendintų projektų įgyvendinimo ataskaitą kartu su laukiamu tokių projektų ekonominiu ir socialiniu poveikiu, ypač susijusiu su darbo vietomis ir investicijomis; taip pat su bet koku kiekybišku atliktos veiklos poveikiu bei jos geografiniu pasiskirstymu. Tokie duomenys bus parengti vadovaujantis jungtiniame komitete išsamiau nustatytais rodikliais.

7. Be to, Marokas prieš pasibaigiant protokolo galiojimui pateiks galutinę šiame protokole numatytos paramos sektoriui panaudojimo ataskaitą, į kurią bus įtraukta ankstesnėse dalyse minima informacija.

8. Jei reikės, pasibaigus protokolo galiojimui ir, jei taikoma, jo galiojimo sustabdymo laikotarpiu abi šalys, remdamosi šiame protokole numatytais sąlygomis, toliau stebės, kaip panaudojama parama sektoriui.

<...>“

C. Reglamentas Nr. 764/2006

17. Reglamento 1 konstatuojamojoje dalyje nurodyta: „[Sąjunga] ir Maroko Karalystė vedė derybas ir parafovo Partnerystės susitarimą žuvininkystės sektoriuje, suteikiantį [Sąjungos] žvejams galimybes žvejoti vandenyse, į kuriuos Maroko Karalystė turi suverenias teises arba kurie yra jos jurisdikcijoje.“

18. Šio reglamento 1 straipsnyje išdėstyta: „[Žuvininkystės susitarimas] patvirtinamas [Sąjungos] vardu.“

D. Sprendimas 2013/785/ES

19. Šio sprendimo 2 konstatuojamojoje dalyje nurodyta: „Sąjunga baigė derybas su Maroko Karalyste dėl naujojo protokolo, kuriuo Sąjungos laivams suteikiamos žvejybos galimybės vandenyse, kurie priklauso Maroko Karalystės suverenitetui ar jurisdikcijai žuvininkystės srityje.“

20. Jo 1 straipsnyje išdėstyta: „Europos Sąjungos vardu patvirtinamas [2013 m. protokolas].“

E. Reglamentas Nr. 1270/2013

21. Kaip nurodyta šio reglamento 2 konstatuojamojoje dalyje, „Sąjunga baigė derybas su Maroko Karalyste dėl Partnerystės susitarim[o] naujojo protokolo, kuriuo Sąjungos laivams suteikiamos žvejybos vandenyse, kurie priklauso Maroko Karalystės suverenitetui ir jurisdikcijai žuvininkystės srityje, galimybės. Naujasis partnerystės protokolas buvo parafuotas 2013 m. liepos 24 d.“

22. 1 straipsnio 1 dalyje valstybėms narėms paskirstomos 2013 m. protokole nustatytos žvejybos galimybės. Pagal šį paskirstymą Jungtinei Didžiosios Britanijos ir Šiaurės Airijos Karalystei suteikta 4 525 tonų kvota pramoninės pelaginės žvejybos rajone.

III. Pagrindinė byla ir prejudiciniai klausimai

23. *Western Sahara Campaign UK* (toliau – WSC) yra nepriklausoma Jungtinėje Karalystėje įsteigta savanorių organizacija, kurios tikslas – skatinti Vakarų Sacharos tautų teisės į apsisprendimą pripažinimą.

24. Ji pareiškė du susijusius ieškinius *Commissioners for Her Majesty's Revenue and Customs* (mokesčių ir muitų administratorius, Jungtinė Karalystė) ir *Secretary of State for Environment, Food and Rural Affairs* (aplinkos, maisto ir kaimo reikalų ministras, Jungtinė Karalystė).

25. Didžiosios Britanijos mokesčių administratorius yra atsakovas pagal pirmąjį ieškinį, kuriuo WSC ginčija lengvatinio tarifo taikymą prekėms iš Vakarų Sacharos, patvirtintoms kaip Maroko Karalystės kilmės prekės. Aplinkos, maisto ir kaimo reikalų ministras yra atsakovas pagal antrąjį ieškinį, kuriuo WSC ginčija ministrui ginčijamais aktais suteiktą galimybę išduoti žvejybos licencijas žvejoti greta Vakarų Sacharos esančiuose vandenyse.

26. Šiuose ieškinuose WSC ginčija 1996 m. vasario 26 d. Briuselyje pasirašyto Europos ir Viduržemio jūros regiono šalių susitarimo, steigiančio Europos Bendrijų, jų valstybių narių ir Maroko Karalystės asociaciją (OL L 70, 2000, p. 2; toliau – Asociacijos susitarimas), ir Žuvininkystės susitarimo teisėtumą tiek, kiek jie taikomi Vakarų Sacharai. Kaip nurodo WSC, šie susitarimai negalioja, nes jie prieštarauja bendriesiems Sąjungos teisės principams ir ESS 3 straipsnio 5 daliai, pagal kurią Sąjunga įpareigojama laikytis tarptautinės teisės. Šiomis aplinkybėmis WSC mano, kad šiais susitarimais, sudarytais neteisėtos okupacijos sąlygomis, pažeidžiamos kelios tarptautinės teisės normos, be kita ko, Vakarų Sacharos tautos teisė į apsisprendimą, Jungtinių Tautų Chartijos 73 straipsnis, nuolatinio suvereniteto dėl gamtinių išteklių principas ir tarptautinės humanitarinės teisės normos, taikytinos karinės okupacijos atvejais.

27. Mokesčių ir muitų administratorius ir aplinkos, maisto ir kaimo reikalų ministras atsikerta, kad WSC neturi teisės remtis tarptautinės teisės normomis siekdama ginčyti minėtų susitarimų galiojimą ir kad bet kuriuo atveju jos ieškiniai, kuriais siekiama Anglijos teismuose ginčyti Maroko Karalystės politiką Vakarų Sacharos atžvilgiu, negali būti nagrinėjami teismo keliu. Kalbant apie esmę, jie teigia, kad nė viena minėtų susitarimų nuostata neleidžia daryti išvados, kad Sąjunga pripažino imperatyvių tarptautinės teisės normų pažeidimą ar sudarė jam sąlygas. Be to, jų nuomone, tai, kad Maroko Karalystė ir toliau yra okupavusi Vakarų Sacharą, nekludo su ja sudaryti susitarimo dėl šios teritorijos gamtinių išteklių naudojimo ir bet kuriuo atveju minėtų susitarimų šalys pripažįsta, kad šis naudojimas turi duoti naudą šios teritorijos tautoms.

28. Šiomis aplinkybėmis *High Court of Justice (England & Wales), Queen's Bench Division (Administrative Court)* (Aukštasis Teisingumo Teismas (Anglija ir Velsas), Karalienės suolo skyrius (administracinių bylų kolegija), Jungtinė Karalystė) laikosi nuomonės, kad „[Sąjungos institucijos] ne visada turi teisę būti abejingos dėl to, kur yra suverenios trečiosios valstybės sienos, visų pirma jeigu yra neteisėtai okupuota kitos valstybės teritorija“⁹, nes kitaip gali būti pažeisti Jungtinių Tautų Chartijos principai ir Sąjungai privalomi principai, nors Sąjungos institucijos ir turi plačią diskreciją užsienio reikalų srityje.

29. Minėto teismo nuomone, nors Maroko Karalystė teigia, kad Vakarų Sachara yra jos suverenios teritorijos dalis, šio teiginio nėra pripažinusi nei tarptautinė bendruomenė apskritai, nei Sąjunga konkrečiai. Priešingai, prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikuso teismo nuomone, Maroko Karalystės buvimas yra okupacija, kurią jis kvalifikuoja kaip „tęstinę okupaciją“¹⁰. Taigi kyla klausimas, ar tokiai organizacijai kaip Sąjunga, kuri laikosi Jungtinių Tautų Chartijos principų, yra teisėta sudaryti su trečiąja valstybe susitarimą dėl teritorijos, esančios už pripažintų šios valstybės sienų ribų.

30. Šiuo klausimu, minėto teismo nuomone, nors Sąjungos institucijos nepadarė akivaizdžios klaidos, konstatuodamos, kad Maroko Karalystės vykdoma tęstinė Vakarų Sacharos okupacija tarptautinės teisės požiūriu nekludo sudaryti jokie susitarimo dėl atitinkamos teritorijos gamtinių išteklių eksploatavimo, kyla klausimas dėl esmės – ar atitinkami konkretūs susitarimai prieštarauja tam tikriems tarptautinės teisės principams ir ar buvo pakankamai atsižvelgta į Vakarų Sacharos gyventojų ir pripažintų jų atstovų valią.

31. Kaip nurodo minėtas teismas, yra argumentų, leidžiančių teigti, kad Sąjungos institucijos, taikydamos tarptautinę teisę, padarė akivaizdžią vertinimo klaidą, nes minėti susitarimai buvo sudaryti Maroko Karalystei nepripažinus savo, kaip administruojančiosios valdžios, statuso ir nesilaikant iš Jungtinių Tautų Chartijos 73 straipsnio kylančių įpareigojimų ir pareigos skatinti Vakarų Sacharos tautų teisę į apsisprendimą.

⁹ Žr. 2015 m. spalio 19 d. sprendimą byloje *Western Sahara Campaign UK, R (on the application of) v HM Revenue and Customs* [2015] EWHC 2898 (Admin), 39 punktas. Tai yra prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikuso teismo sprendimas, kuriuo jis grindžia savo prašymą priimti prejudicinį sprendimą.

¹⁰ Žr. 2015 m. spalio 19 d. sprendimą byloje *Western Sahara Campaign UK, R (on the application of) v HM Revenue and Customs* [2015] EWHC 2898 (Admin), 40, 43, 48 ir 49 punktai.

32. Šiomis aplinkybėmis *High Court of Justice (England & Wales), Queen's Bench Division (Administrative Court)* (Aukštojo Teisingumo Teismo (Anglija ir Velsas) Karalienės suolo skyrius (administracinių bylų kolegija), Jungtinė Karalystė) nusprendė sustabdyti bylos nagrinėjimą ir pateikti Teisingumo Teismui šiuos prejudicinius klausimus:

- „1. Ar [Asociacijos susitarimo] 9, 17 ir 94 straipsniuose ir 4 protokole daromos nuorodos į „Maroką“ reiškia tik suverenią Maroko teritoriją, kurią pripažįsta Jungtinės Tautos ir Sąjunga, todėl atsižvelgiant į jas draudžiama į Sąjungą importuoti Vakarų Sacharos kilmės produktus netaikant muitų pagal Asociacijos susitarimą?
 2. Ar, jeigu Vakarų Sacharos kilmės produktai gali būti importuojami į Europos Sąjungą netaikant muitų pagal Asociacijos susitarimą, Asociacijos susitarimas galioja, atsižvelgiant į [ESS] 3 straipsnio 5 dalyje numatytą reikalavimą prisidėti prie tarptautinės teisės principų ir Jungtinių Tautų Chartijos principų laikymosi ir į tai, kiek Asociacijos susitarimas sudarytas saharavių tautos naudai, jos vardu, atsižvelgiant į jos valią ir (arba) pasikonsultavus su jos pripažintais atstovais?
 3. Ar [Žuvininkystės] susitarimas (patvirtintas ir įgyvendintas Reglamentu Nr. 764/2006, Sprendimu 2013/785 ir Reglamentu Nr. 1270/2013) galioja, atsižvelgiant į [ESS] 3 straipsnio 5 dalyje numatytą reikalavimą prisidėti prie tarptautinės teisės principų ir Jungtinių Tautų Chartijos principų laikymosi ir į tai, kiek Partnerystės susitarimas žuvininkystės sektoriuje sudarytas saharavių tautos naudai, jos vardu, atsižvelgiant į jos valią ir (arba) pasikonsultavus su jos pripažintais atstovais?
 4. Ar ieškovė turi teisę ginčyti Sąjungos teisės aktų galiojimą dėl to, kad Sąjunga tariamai įvykdė tarptautinės teisės pažeidimą, visų pirma atsižvelgiant į:
 - a) tai, kad, nors ieškovė pagal nacionalinę teisę turi teisę ginčyti Sąjungos teisės aktų galiojimą, ji negina jokių Sąjungos teisėje numatytų teisių; ir (arba)
 - b) principą, suformuluotą byloje *Case of the Monetary Gold Removed from Rome in 1943* (TTT rinkinys, 1954 m., p. 19), pagal kurį Tarptautinis Teisingumo Teismas negali daryti išvadų, kuriomis ginčijami valstybės, nedalyvaujančios teismo nagrinėjamoje byloje ir nesutikusios, kad teismo sprendimai jai būtų privalomi, veiksmai arba kurios daro poveikį tokios valstybės teisėms?“
33. 2016 m. lapkričio 23 d. nutartimi prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas leido Maroko žemės ūkio ir kaimo plėtros konfederacijai (*Comader*) dalyvauti jo nagrinėjamoje byloje kaip suinteresuotajai šaliai.

IV. Procesas Teisingumo Teisme

34. Prašymas priimti prejudicinį sprendimą Teisingumo Teismo kanceliarijoje gautas 2016 m. gegužės 13 d. Rašytines pastabas pateikė Ispanijos, Prancūzijos ir Portugalijos vyriausybės, taip pat Taryba ir Europos Komisija.

35. 2017 m. sausio 17 d. raštu Teisingumo Teismas paklausė prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusio teismo, ar, atsižvelgdamas į 2016 m. gruodžio 21 d. Sprendimą *Taryba / Front Polisario* (C-104/16 P, EU:C:2016:973), prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas norėtų palikti, ar atsiimti pirmąjį ir antrąjį prejudicinius klausimus.

36. 2017 m. vasario 3 d. raštu prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas atsiėmė pirmąjį ir antrąjį prejudicinius klausimus, nusprendęs, kad atsakymo į juos jam jau nebereikia.

37. 2017 m. vasario 17 d. raštu Teisingumo Teismas paprašė pagrindinės bylos šalis ir įstojusias į jo nagrinėjamą bylą šalis pateikti savo nuomonę dėl galimo 2016 m. gruodžio 21 d. Sprendimo *Taryba / Front Polisario* (C-104/16 P, EU:C:2016:973) poveikio atsakymui į trečiąjį prejudicinį klausimą ir per tris savaites atsakyti į įvairius klausimus; WSC, *Comader*, Ispanijos ir Prancūzijos vyriausybės¹¹, Taryba ir Komisija tai padarė.

38. 2017 m. rugsėjo 6 d. surengtas posėdis; per jį WSC, *Comader*, Ispanijos ir Prancūzijos vyriausybės, taip pat Taryba ir Komisija pateikė žodines pastabas.

V. Dėl trečiojo ir ketvirtojo prejudicinių klausimų

39. Trečiuoju klausimu prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas klausia Teisingumo Teismo, ar galioja Žuvininkystės susitarimas, patvirtintas Reglamentu Nr. 764/2006 ir įgyvendintas 2013 m. protokolu (patvirtintu Sprendimu 2013/785) ir Reglamentu Nr. 1270/2013, atsižvelgiant į, pirma, ESS 3 straipsnio 5 dalį, kurioje Sąjungai nustatoma pareiga „[prisidėti] prie <...> griežto tarptautinės teisės, įskaitant Jungtinių Tautų Chartijos principus, laikymosi“, ir, antra, tai, kiek šis susitarimas buvo sudarytas saharavių tautos naudai, jos vardu, pagal šios tautos valią ir (arba) pasikonsultavus su pripažintais jos atstovais.

40. Ketvirtuoju klausimu prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas klausia Teisingumo Teismo, kokiomis sąlygomis galima remtis tarptautine teise, kai Sąjungos aktų teisminė kontrolė atliekama pateikiant prašymą priimti prejudicinį sprendimą dėl galiojimo.

41. Mano nuomone, šie prejudiciniai klausimai yra glaudžiai susiję tarpusavyje ir juos reikia nagrinėti kartu.

A. Dėl Teisingumo Teismo jurisdikcijos

42. Trečiasis prejudicinis klausimas susijęs su Žuvininkystės susitarimu (papildytu 2013 m. protokolu) ir juo Teisingumo Teismo prašoma priimti sprendimą dėl šio Sąjungos sudaryto tarptautinio susitarimo galiojimo. Tačiau jame taip pat nurodomi Tarybos priimti šio susitarimo patvirtinimo ir įgyvendinimo aktai.

43. Tarybos nuomone, Teisingumo Teismas neturi jurisdikcijos per prejudicinio sprendimo procedūrą priimti sprendimo dėl Žuvininkystės susitarimo galiojimo, nes minėtas susitarimas, kaip tarptautinis susitarimas, nėra institucijų priimtas aktas, kaip tai suprantama pagal SESV 267 straipsnio pirmos pastraipos b punktą. Kaip nurodo Taryba, Sąjungos sudaryto tarptautinio susitarimo galiojimas gali būti nagrinėjamas tik prieš jį sudarant per SESV 218 straipsnio 11 dalyje nustatytą nuomonės procedūrą. Subsidiariai Taryba, kuriai pritaria Komisija ir Ispanijos bei Prancūzijos vyriausybės, mano, jog galima teigti, kad prašymas priimti prejudicinį sprendimą iš tikrųjų susijęs su aktų, kuriais patvirtintas Žuvininkystės susitarimo ir 2013 m. protokolo sudarymas, t. y. Reglamento Nr. 764/2006 ir Sprendimo 2013/785, galiojimu.

44. Mano nuomone, šis jurisdikcijos nebuvimu grindžiamas prieštaravimas turi būti atmestas dėl toliau nurodytų priežasčių.

45. Pagal SESV 267 straipsnio pirmos pastraipos b punktą Teisingumo Teismo jurisdikcijai priklauso priimti prejudicinį sprendimą dėl „Sąjungos institucijų <...> aktų galiojimo ir išaiškinimo“.

¹¹ Prancūzijos vyriausybei terminas buvo pratęstas vieną savaitę.

46. Remiantis suformuota jurisprudencija, pagal šią nuostatą Sąjungos sudarytas tarptautinis susitarimas „[Sąjungos atžvilgiu] yra Sąjungos institucijų priimtas aktas“, kaip tai suprantama pagal SESV 267 straipsnį¹². Tuo remdamasis, Teisingumo Teismas, priimdamas prejudicinį sprendimą, dažnai turėjo galimybę aiškinti tokių Sąjungos sudarytų susitarimų¹³, tarp jų – Žuvininkystės susitarimo¹⁴, nuostatas.

47. Be to, kaip yra nusprendęs Teisingumo Teismas, galiojimo kontrolė per prejudicinio sprendimo procedūrą taikoma „visų be išimties“ institucijų aktams¹⁵, o pagal SESV „263 ir 277 straipsnius, viena vertus, ir jos 267 straipsnį, kita vertus, nustatyta *išsami* teisių gynimo priemonių ir procedūrų sistema, skirta užtikrinti Sąjungos aktų teisėtumo kontrolei, kuri patikėta Sąjungos teismui“¹⁶.

48. Atsižvelgiant į tai, Sąjungos sudaryti tarptautiniai susitarimai priskiriami ir tarptautinės teisės sistemai, nes jie sudaryti su trečiąja šalimi, ir Sąjungos teisės sistemai.

49. Nors tarptautinės teisės sistemoje tarptautinė sutartis gali negalioji tik dėl kurios nors iš priežasčių, išsamiai išvardytų 1969 m. gegužės 23 d. Vienoje pasirašytos Vienos konvencijos dėl sutarčių teisės¹⁷ (toliau – Vienos konvencija dėl sutarčių teisės) 46–53 straipsniuose, iš SESV 218 straipsnio 11 dalies matyti, kad „[Sąjungos sudaryto] tarptautinio susitarimo nuostatos <...> turi visiškai atitikti [ESS ir SESV] ir iš jų išplaukiančius konstitucinius principus“¹⁸.

50. Būtent siekdami kuo labiau išvengti teisinių ir tarptautinės politikos komplikacijų, kurių sukeltų Sąjungos sudarytos tarptautinės sutarties, kuri liktų galioti pagal tarptautinę teisę, nesuderinamumas su ESS ir SESV, minėtų sutarčių autoriai sukūrė prevencinę nuomonės procedūrą, kuri šiuo metu numatyta SESV 218 straipsnio 11 dalyje.

51. Siekdamas pagrįsti savo jurisdikciją vertinti tarptautinių sutarčių suderinamumą per nuomonės procedūrą, Teisingumo Teismas taip pat rėmėsi tuo, kad ši jurisdikcija bet kuriuo atveju jam suteikta SESV 258, 263 ir 267 straipsniais. Iš tiesų jis nusprendė, kad „klausimas, ar konkretaus susitarimo sudarymas priklauso [Sąjungos] kompetencijai ir ar atitinkamu atveju ši kompetencija buvo įgyvendinta laikantis Sutarties nuostatų, iš esmės gali būti pateikiamas Teisingumo Teismui tiesiogiai pagal [SESV 258] straipsnį arba per prejudicinio sprendimo priėmimo procedūrą pagal [SESV 263] straipsnį“¹⁹.

52. Taigi Teisingumo Teismas turi jurisdikciją nagrinėti „visus klausimus, kurie gali kelti abejonių dėl [tarptautinio] susitarimo turinio ar formos galiojimo atsižvelgiant į [ESS ir SESV]“²⁰.

12 1974 m. balandžio 30 d. Sprendimas *Haegeman* (181/73, EU:C:1974:41, 4 punktas). Taip pat šiuo klausimu žr. 1987 m. rugsėjo 30 d. Sprendimą *Demirel* (12/86, EU:C:1987:400, 7 punktas), 1999 m. birželio 15 d. Sprendimą *Andersson ir Wåkerås-Andersson* (C-321/97, EU:C:1999:307, 26 punktas) ir 2010 m. vasario 25 d. Sprendimą *Brita* (C-386/08, EU:C:2010:91, 39 punktas).

13 Žr. neseniai priimtą 2017 m. kovo 28 d. Sprendimą *Rosneft* (C-72/15, EU:C:2017:236, 108–117 punktai).

14 Žr. 2014 m. spalio 9 d. Sprendimą *Ahlström ir kt.* (C-565/13, EU:C:2014:2273).

15 Žr. 1989 m. gruodžio 13 d. Sprendimą *Grimaldi* (C-322/88, EU:C:1989:646, 8 punktas). Šiuo klausimu taip pat žr. 2006 m. gegužės 11 d. Sprendimą *Friesland Coberco Dairy Foods* (C-11/05, EU:C:2006:312, 36 punktas) ir 2017 m. birželio 13 d. Sprendimą *Florescu ir kt.* (C-258/14, EU:C:2017:448, 30 punktas).

16 2017 m. kovo 28 d. Sprendimas *Rosneft* (C-72/15, EU:C:2017:236, 66 punktas ir jame nurodyta jurisprudencija). Pažymėta mano.

17 *Jungtinių Tautų sutarčių rinkinys*, 1155 t., p. 331.

18 Žr. 2017 m. liepos 26 d. Nuomonę 1/15 (ES ir Kanados susitarimas dėl PNR) (EU:C:2017:592, 67 punktas).

19 1975 m. lapkričio 11 d. Nuomonė 1/75 (EBPO sutartis – Vietos išlaidų norma) (EU:C:1975:145).

20 2017 m. liepos 26 d. Nuomonė 1/15 (ES ir Kanados susitarimas dėl PNR) (EU:C:2017:592, 70 punktas).

53. Šiuo klausimu, siekiant išvengti minėtų komplikacijų, jeigu Teisingumo Teismas priima neigiamą nuomonę dėl „numatomo“ tarptautinio susitarimo suderinamumo su ESS ir SESV, šis susitarimas negali įsigalioti, nebent prieš tai jis būtų pakeistas²¹. Bet kuriuo atveju Teisingumo Teismas gali *ex post* tikrinti materialinį arba procedūrinį susitarimo suderinamumą²² su ESS ir SESV, jei nagrinėja ieškinį dėl panaikinimo arba prašymą priimti prejudicinį sprendimą dėl galiojimo.

54. Iš to, kas nurodyta pirmiau, darytina išvada, kad Teisingumo Teismas turi jurisdikciją tikrinti Tarybos akto, kuriuo patvirtinamas tarptautinio susitarimo sudarymas, galiojimą²³, o tai apima šio sprendimo vidaus teisėtumo kontrolę atsižvelgiant į nagrinėjamą susitarimą²⁴. Šiomis aplinkybėmis Teisingumo Teismas gali tikrinti Tarybos akto teisėtumą (įskaitant tarptautinio susitarimo, kurio sudarymą ji patvirtina, nuostatas) atsižvelgiant į ESS ir SESV ir iš jų kylančius konstitucinius principus, įskaitant pagarbą pagrindinėms teisėms²⁵ ir tarptautinei teisei²⁶, laikantis ESS 3 straipsnio 5 dalies.

55. Todėl Teisingumo Teismas turi jurisdikciją panaikinti (jei pareiškiamas ieškinys dėl panaikinimo) arba pripažinti negaliojančiu (jei pateikiamas prašymas priimti prejudicinį sprendimą) Tarybos sprendimą, kuriuo patvirtinamas nagrinėjamo tarptautinio susitarimo sudarymas²⁷, ir pripažinti šio susitarimo nesuderinamumą su ESS ir SESV ir iš jų kylančiais konstituciniais principais.

56. Šiuo atveju tarptautinis susitarimas ir toliau yra privalomas šalims pagal tarptautinę teisę, o Sąjungos institucijos turi pašalinti šio susitarimo nesuderinamumą su ESS ir SESV ir iš jų kylančiais konstituciniais principais²⁸. Jei nesuderinamumo neįmanoma pašalinti, jos turi susitarimą denonsuoti arba iš jo pasitraukti²⁹ pagal Vienos konvencijos dėl tarptautinių sutarčių teisės 56 ir 65–68 straipsniuose³⁰, o šiuo atveju – Žuvininkystės susitarimo 14 straipsnyje numatytą procedūrą. Šiuo klausimu galima analogija su SESV 351 straipsniu, kuriame kalbama apie tą pačią situaciją dėl sutarčių, kurias valstybės narės yra sudariusios prieš įstodamos į Sąjungą.

57. Galiausiai reikėtų patikslinti, kad principas, kurį Tarptautinis Teisingumo Teismas įtvirtino Sprendime *Case of the Monetary Gold Removed from Rome in 1943*³¹ ir kuris nurodytas ketvirtajame prejudiciniame klausime, pagal kurį šis teismas negali įgyvendinti savo jurisdikcijos siekdamas išnagrinėti dviejų valstybių ginčą, jeigu tam jam reikėtų nagrinėti trečiosios valstybės, kuri nėra proceso

21 Žr. 2008 m. rugsėjo 3 d. Sprendimą *Kadi ir Al Barakaat International Foundation / Taryba ir Komisija* (C-402/05 P ir C-415/05 P, EU:C:2008:461, 309 punktas) ir SESV 218 straipsnio 11 dalį.

22 Kalbu apie suderinamumą, o ne apie galiojimą, siekdamas išvengti painiavos su tarptautinių sutarčių negaliojimo pagrindais, kurie yra išsamiai išvardyti Vienos konvencijos dėl sutarčių teisės 46–53 straipsniuose.

23 Žr. 1994 m. rugpjūčio 9 d. Sprendimą *Prancūzija / Komisija* (C-327/91, EU:C:1994:305, 13–17 punktai), kuriame Teisingumo Teismas nusprendė, kad Prancūzijos Respublikos pareikštas ieškinys dėl panaikinimo turi būti siejamas su aktu, kuriuo Komisija leido sudaryti nagrinėjamą tarptautinį susitarimą, o ne su pačiu susitarimu.

24 Šiuo klausimu žr. 2008 m. rugsėjo 3 d. Sprendimą *Kadi ir Al Barakaat International Foundation / Taryba ir Komisija* (C-402/05 P ir C-415/05 P, EU:C:2008:461, 289 punktas), kuriame daroma nuoroda į 1998 m. kovo 10 d. Sprendimą *Vokietija / Taryba* (C-122/95, EU:C:1998:94).

25 Žr. 2008 m. rugsėjo 3 d. Sprendimą *Kadi ir Al Barakaat International Foundation / Taryba ir Komisija* (C-402/05 P ir C-415/05 P, EU:C:2008:461, 283, 284, 289, 304, 308, 316 ir 326 punktai).

26 Žr. ESS 3 straipsnio 5 dalį ir 2011 m. gruodžio 21 d. Sprendimą *Air Transport Association of America ir kt.* (C-366/10, EU:C:2011:864, 101 punktas ir jame nurodyta jurisprudencija).

27 Žr. J. Etienne „L'accord de pêche CE-Maroc: quels remèdes juridictionnels européens à quelle illicéité internationale?“, *Revue belge de droit international*, 2010, p. 77–107, būtent p. 104 ir 105.

28 Šiuo klausimu žr. 2008 m. gruodžio 22 d. Sprendimą *Régie Networks* (C-333/07, EU:C:2008:764, 124 punktas ir jame nurodyta jurisprudencija).

29 Šiuo klausimu žr. 1999 m. rugsėjo 14 d. Sprendimą *Komisija / Belgija* (C-170/98, EU:C:1999:411, 42 punktas) ir 2000 m. liepos 4 d. Sprendimą *Komisija / Portugalija* (C-84/98, EU:C:2000:359, 40 punktas).

30 Pagal šią procedūrą numatyta pranešti apie priemonę, kurios tikslas – pripažinti negaliojančia tarptautinę sutartį arba sprendimą iš jos pasitraukti. Jeigu kita šalis pateikia prieštaravimą ir šalys negali susitarti, numatyta, kad ginčas perduodamas Tarptautiniam Teisingumo Teismui arba *ad hoc* sudarytam arbitražo teismui. Tas pats pasakytina apie 1986 m. kovo 21 d. Vienoje sudarytą Vienos konvenciją dėl sutarčių tarp valstybių ir tarptautinių organizacijų bei tarp tarptautinių organizacijų, kuri vis dėlto dar neįsigaliojo (žr. jos 65–68 straipsnius). Kadangi tarptautinės organizacijos negali kreiptis į Tarptautinį Teisingumo Teismą, šioje konvencijoje numatyta, kad į šį teismą galima kreiptis taikant Jungtinių Tautų Chartijos 96 straipsnyje įtvirtintą nuomonės procedūrą. Jei JTO Generalinė Asamblėja ar JTO Saugumo Taryba neleidžia pradėti šios procedūros, ginčas gali būti nagrinėjamas arbitražo procedūroje.

31 TTT rinkinys, 1954, p. 19.

šalis³², elgesį, nėra, kaip teigia Taryba ir Komisija, reikšmingas šiuo atveju. Iš tiesų šio principo, kuris yra įtvirtintas Tarptautinio Teisingumo Teismo statute, Europos Sąjungos Teisingumo Teismo statute nėra, ir bet kuriuo atveju jo negali būti Sąjungos teisėje, nes pagal šį principą savaime atmetama galimybė tikrinti Sąjungos sudarytų tarptautinių sutarčių suderinamumą su ESS ir SESV, trečiajai valstybei, pasirašiusiai susitarimą su Sąjunga, nedalyvaujant jame nagrinėjamoje byloje.

58. Atsižvelgiant į šiuos samprotavimus, prejudiciniais klausimais siekiama nustatyti:

- Reglamento Nr. 764/2006 galiojimą, kiek juo patvirtinamas Žuvininkystės susitarimas, „[suteikiantis] [Sąjungos] žvejams galimybes žvejoti vandenyse, į kuriuos Maroko Karalystė turi suverenias teises arba kurie yra jos jurisdikcijoje“³³,
- Sprendimo 2013/785 galiojimą, kiek juo patvirtinamas 2013 m. protokolai, „kuriuo Sąjungos laivams suteikiamos žvejybos galimybės vandenyse, kurie priklauso Maroko Karalystės suverenitetui ar jurisdikcijai žuvininkystės srityje“³⁴, ir nustatomas finansinis atlygis už šį naudojimą,
- Reglamento Nr. 1270/2013 galiojimą, kiek juo valstybėms narėms pagal 2013 m. protokolą paskirstomos žvejybos galimybės, ir
- Žuvininkystės susitarimo ir 2013 m. protokolo suderinamumą su ESS ir SESV ir iš jų kylančiais konstituciniais principais, be kita ko, pagrindinių teisių apsaugos ir pagarbos tarptautinei teisei principais, kurie pagal ESS 3 straipsnio 5 dalį yra privalomi Sąjungos išorės veiksmams.

59. Toliau visus šiuos aktus vadinsiu ginčijamais aktais.

B. Dėl esmės

1. Pirminės pastabos

60. Pagrindinės bylos šalys ir įstojusios į Teisingumo Teismo nagrinėjamą bylą šalys teigia, kad ginčijami aktai taikytini Vakarų Sacharos teritorijai ir šalia jos esantiems vandenims. Tačiau ši išvada nėra akivaizdi iš Žuvininkystės susitarimo ir 2013 m. protokolo teksto. Iš tiesų nė vienoje iš šių dokumentų nuostatų Vakarų Sachara aiškiai nepaminėta.

61. Taigi pirmiausia reikia išnagrinėti, ar ginčijami aktai taikytini Vakarų Sacharai, nes priešingu atveju jų galiojimas negalėtų būti ginčijamas normų, kuriomis remiasi prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas ir WSC, atžvilgiu³⁵.

62. Mano nuomone, aiškinant Žuvininkystės susitarimą ir 2013 m. protokolą pagal Vienos konvencijos dėl sutarčių teisės 31 straipsnyje įtvirtintas sutarčių aiškinimo taisykles išeitų, kad jie taikytini Vakarų Sacharai ir šalia jos esantiems vandenims, ir taip yra dėl toliau nurodytų priežasčių.

32 Kaip yra priminęs Tarptautinis Teisingumo Teismas, „vienas iš pagrindinių [jo] Statute nurodytų principų yra tas, kad jis negali nagrinėti valstybių tarpusavio ginčo, jei jos nesutiko su jo jurisdikcija“ (Sprendimas *Rytų Timoras* (Portugalija prieš Australiją), TTT rinkinys, 1995, p. 90, 26 punktą ir jame nurodyta jurisprudencija).

33 Žr. Reglamento Nr. 764/2006 pirmą konstatuojamąją dalį ir 1 straipsnį.

34 Žr. Sprendimo 2013/785 antrą konstatuojamąją dalį ir 1 straipsnį.

35 Šiuo klausimu žr. 2016 m. gruodžio 21 d. Sprendimą *Taryba / Front Polisario* (C-104/16 P, EU:C:2016:973).

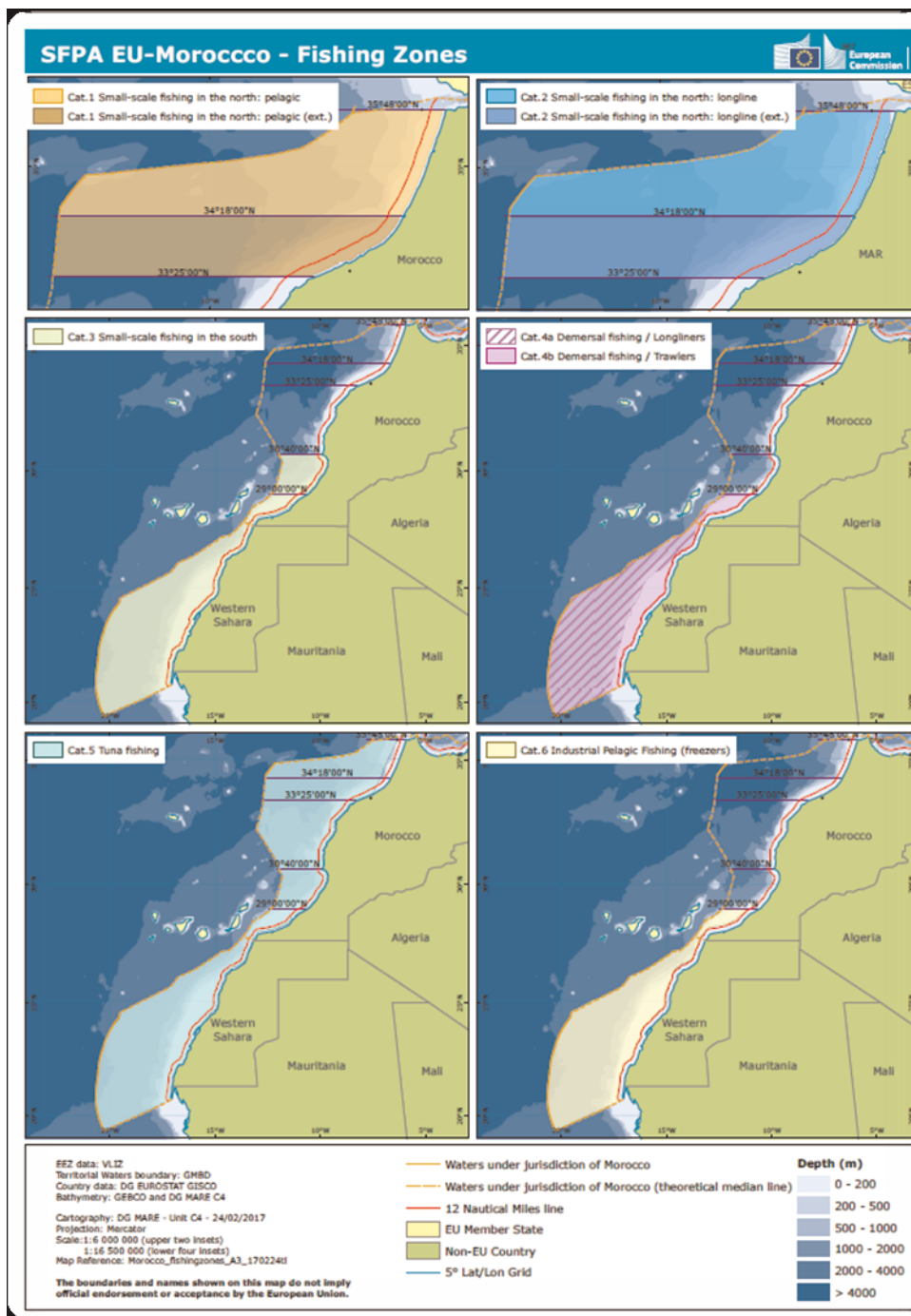
63. Kaip numatyta šios konvencijos 31 straipsnio 1 dalyje, „sutartis aiškinama laikantis geros valios principų, atsižvelgiant į joje vartojamų sąvokų įprastinę reikšmę sutarties kontekste ir atsižvelgiant į sutarties objektą bei jos tikslą“. Jo 2 dalyje numatyta, kad „jos kontekstą, be jos teksto, preambulės ir priedų, sudaro <...> visi su ta sutartimi susiję susitarimai, sudaryti tarp visų tos sutarties šalių dėl jos sudarymo“. Taigi šis kontekstas apima 2006 m. protokolą, kuris nebegalioja, bet jo turinys, kiek tai susiję su Žuvininkystės susitarimo taikymo sritimi, iš esmės buvo identiškas 2013 m. protokolo turiniui.

64. Minėtos konvencijos 31 straipsnio 3 dalyje taip pat nustatyta pareiga atsižvelgti ne tik į kontekstą, bet ir, be kita ko, į „visus vėlesnius susitarimus, tos sutarties šalių sudarytus dėl jos aiškinimo ar jos nuostatų taikymo“. Todėl aiškinat Žuvininkystės susitarimo taikymo sritį reikia atsižvelgti į reikšmingas 2013 m. protokolo nuostatas.

65. Šiuo atveju pagal Žuvininkystės susitarimo 11 straipsnį jis taikomas, kiek tai susiję su Maroko Karalyste, „Maroko teritorijoje bei Maroko jurisdikcijai priklausančiuose vandenyse“. Šio susitarimo 2 straipsnio a punkte sąvoka „Maroko žvejybos rajonas“, kuriame vykdomas šiame susitarime numatytas žuvininkystės išteklių eksploatavimas, apibrėžiama kaip „vandenys, į kuriuos Maroko Karalystė turi suverenias teises[,] arba jos jurisdikcijai priklausančys vandenys“³⁶.

³⁶ Taip pat žr. Reglamento Nr. 764/2006 pirmą konstatuojamąją dalį.

66. Šios sąvokos nurodytos 2013 m. protokolo priedo 2 ir 4 priedėliuose. Teisingumo Teismo prašymu Komisija pateikė šešis žemėlapius, kuriuose parodytas žvejybos rajonų dydis pagal 2013 m. protokolo 2 ir 4 priedėliuose nustatytas specifikacijas:

67. Kaip matyti iš šių žemėlapių, žvejybos rajonas Nr. 3 (3 pav.: smulkioji žvejyba pietuose) driekiasi į pietus palei 30°40'00"N lygiagrečę ir už 3 jūrmylių, žvejybos rajonas Nr. 4 (4 pav.: demersinių žuvų žvejyba) driekiasi į pietus palei 29°N lygiagrečę ir už 200 m izobatos traleriams, ir už 12 jūrmylių ūdomis žvejojantiems laivams, žvejybos rajonas Nr. 5 (5 pav.: tunų žvejyba) apima visą Maroko Atlanto vandenyno rajoną už 3 jūrmylių, išskyrus apsaugos zoną, kuri yra į rytus nuo linijos, jungiančios 33°30'N/7°35'W ir 35°48'N/6°20'W taškus, ir žvejybos rajonas Nr. 6 (6 pav.: pramoninė pelaginių žuvų žvejyba), kuris driekiasi į pietus nuo 29°N lygiagretės ir už 15 jūrmylių traleriams

šaldikliams, ir už 8 jūrmylių RSW traleriams³⁷.

68. Kalbant apie pastarąją žvejybos rajoną, iš 2008 m. kovo 17 ir 18 d. Briuselyje posėdžiavusios Žuvininkystės susitarimo trečiosios mišrios komisijos posėdžio protokolo matyti, jog Sąjunga ir Maroko Karalystė susitarė, kad veikla šiame rajone gali būti vykdoma tik į pietus nuo 26°07'N lygiagretės. Iš tiesų 2013 m. protokolo priedo III skyriuje ir to priedo 4 priedėlyje Maroko Karalystei leidžiama vėliau pakeisti šias geografines koordinates su sąlyga, kad apie visus pakeitimus Komisijai bus pranešta prieš mėnesį.

69. Šių žvejybos rajonų pietinės ribos nenustatytos nei Žuvininkystės susitarime, nei 2013 m. protokole³⁸. Kadangi siena tarp Vakarų Sacharos ir Maroko Karalystės yra prie 27°42'N lygiagretės (Pointe Stafford)³⁹, pagal paskesnę Sąjungos ir Maroko Karalystės susitarimą tik žvejybos rajonas Nr. 6 aiškiai taikomas šalia Vakarų Sacharos esantiems vandenims. Tačiau iš Komisijos pateiktų žemėlapių matyti, kad žvejybos rajonai Nr. 3, 4 ir 5 driekiasi iki Mauritanijos Islamo Respublikos ir Vakarų Sacharos jūrinės sienos ir todėl apima šalia Vakarų Sacharos esančius vandenį.

70. Be to, Komisijos per posėdį pateikti žvejybos rajonuose sugautų žuvų kiekių duomenys patvirtina, kad Žuvininkystės susitarimas ir 2013 m. protokolai taikomi beveik vien šalia Vakarų Sacharos esantiems vandenims⁴⁰. Pagal Komisijos pateiktus skaičius vien žvejybos rajone Nr. 6 sugautų žuvų kiekis sudaro beveik 91,5 % viso pagal Žuvininkystės susitarimą ir 2013 m. protokolą sugauto žuvų kiekio. Tai aiškiai įrodo, kad šalys nuo pradžių norėjo, kad Žuvininkystės susitarimas ir 2013 m. protokolai būtų taikomi prie Vakarų Sacharos esantiems vandenims.

71. Kalbant apie Žuvininkystės susitarimo ir 2013 m. protokolo taikymą žemyninei daliai, 2013 m. protokolo 3 straipsnio 1 dalies a punkto ii papunktyje numatyta, kad dalis finansinio įnašo, kurį Sąjunga moka Maroko Karalystei ir kuris yra 14 mln. EUR, išmokama kaip parama Maroko Karalystės sektarinei žuvininkystės politikai, o tai, Tarybos ir Komisijos teigimu, apima investicijas į infrastruktūrą Vakarų Sacharos teritorijoje. Be to, 2013 m. protokolo priedo X skyriuje numatyta, kad sužvejotų žuvų kiekio dalis turi būti iškraunama Maroko uostuose, o jie, Tarybos ir Komisijos teigimu, apima Vakarų Sacharos uostus. Galiausiai, kaip nurodo Taryba ir Komisija, Žuvininkystės susitarimas ir 2013 m. protokolai turi būti taikomi Vakarų Sacharos tautoms, o tai savaime reiškia šio susitarimo ir protokolo taikymą žemyninei daliai.

72. Antra, išvadą, kad Žuvininkystės susitarimas taikomas Vakarų Sacharai ir šalia jos esantiems vandenims, patvirtina šio susitarimo kilmė. Iš tiesų, kaip pažymi Komisija, Žuvininkystės susitarimas grindžiamas žuvininkystės susitarimais, kuriuos su Maroko Karalyste sudarė Ispanijos Karalystė dar prieš įstodama į Sąjungą⁴¹ ir kuriuose šalia Vakarų Sacharos esantys vandenys buvo numatyti kaip

37 Žr. 2013 m. protokolo priedo 2 priedėlį.

38 Žr. 2013 m. protokolo priedo 4 priedėlį.

39 Žr. K. Bennafla „Illusion cartographique au Nord, barrière de sable à l'Est: les frontières mouvantes du Sahara occidental“, *L'Espace politique*, 2013, 212 punktas, skelbiama interneto svetainėje <http://espacepolitique.revues.org/2644>.

40 Kaip teigia Komisija, sugautų žuvų kiekiai paskirstomi šešiems žvejybos rajonams, nustatytiems Žuvininkystės susitarime ir 2013 m. protokole: 1 138 tonos žvejybos rajone Nr. 1, 406 tonos žvejybos rajone Nr. 2, 191 tona žvejybos rajone Nr. 3, 5 035 tonos žvejybos rajone Nr. 4, 234 tonos žvejybos rajone Nr. 5 ir 75 686 tonos žvejybos rajone Nr. 6. Nors ne visų sužvejotų žuvų tonų vertė yra vienoda, akivaizdu, kad Žuvininkystės susitarimas ir 2013 m. protokolai taikomi beveik išimtinai šalia Vakarų Sacharos esantiems vandenims.

41 Tiesioginį ryšį tarp pagrindinėje byloje nagrinėjamo Žuvininkystės susitarimo ir Ispanijos Karalystės bei Maroko Karalystės sudarytų žuvininkystės susitarimų patvirtina Aktas dėl Ispanijos Karalystės ir Portugalijos Respublikos stojimo sąlygų ir Sutarčių pritaikomųjų pataisų (OL L 302, 1985, p. 23), kurio „167 straipsnio 3 dalyje ir 354 straipsnio 3 dalyje <...>, kiek juose nurodoma žuvininkystės veikla, Taryba įpareigojama toliau tęsti Ispanijos ir Portugalijos žuvininkystės veiklą pagal žuvininkystės susitarimus, kuriuos jos sudarė prieš įstodamos į [Sąjungą]“ (1995 m. kovo 8 d. Sprendimo *HANSA-Fisch / Komisija*, T-493/93, EU:T:1995:47, 37 punktas).

priklausantys Maroko jurisdikcijai⁴². Be to, pažymiu, kad dėl Sąjungos ir Maroko Karalystės nuo 1988 m. sudarytų žuvininkystės susitarimų jau yra nagrinėta nemažai bylų, susijusių su žvejyba šalia Vakarų Sacharos esančiuose vandenyse⁴³. Šiuo aspektu Žuvininkystės susitarime ir 2013 m. protokole, kaip ir jų pirmtakuose, tik perimama ir tęsiama Ispanijos Karalystės žuvininkystės veikla, kuri jau buvo vykdoma prie Vakarų Sacharos esančiuose vandenyse, prieš šiai valstybei narei įstojant į Sąjungą.

73. Ir galiausiai, trečia, minėtos konvencijos 31 straipsnio 4 dalyje esminė svarba suteikiama šalių siekiams, nurodant, kad „atskirai sąvokai gali būti suteikta speciali reikšmė, jei yra nustatyta, kad to pageidauja sutarties šalys“. Sąjunga ir Maroko Karalystė siekė, kad Žuvininkystės susitarimas būtų taikomas Vakarų Sacharai ir šalia jos esantiems vandenims kaip Maroko suverenitetui ar jurisdikcijai priklausantiems vandenims. 1976 m. Maroko Karalystė aneksavo Vakarų Sacharos dalį, esančią tiesiai į šiaurę nuo tos vietos, kur Atlanto pakrantę kerta 24°N lygiagretė, iki 23°N lygiagretės susikirtimo su 13° W dienovidiniu⁴⁴ pagal 1976 m. balandžio 14 d. Rabate sudarytą Mauritanijos Islamo Respublikos ir Maroko Karalystės konvenciją dėl valstybių sienų nustatymo⁴⁵. Maroko Karalystės įvykdyta Vakarų Sacharos aneksija užbaigta 1979 m., prijungus pietinę Vakarų Sacharos dalį⁴⁶, kuri pagal šią konvenciją buvo suteikta Mauritanijos Islamo Respublikai. Taigi, Maroko Karalystės nuomone, Vakarų Sachara priklauso jos suverenitetui, todėl prie jos esantys vandenys patenka į Žuvininkystės susitarimo ir 2013 m. protokolo taikymo sritį.

74. Kalbant apie Sąjungą, iš kelių valstybių narių deklaracijų, padarytų Taryboje tvirtinant 2013 m. protokolą, aiškiai matyti, kad ir šis protokolas, ir Žuvininkystės susitarimas taikomi Vakarų Sacharai⁴⁷. Be to, tai ir buvo priežastis, dėl kurios, kaip paaiškina prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas ir Komisija, Europos Parlamentas iš pradžių blokavo pakartotines derybas dėl protokolo, kuriuo nustatomos Žuvininkystės susitarime numatytos žvejybos galimybės ir finansinis įnašas. Dėl tos pačios priežasties Danijos Karalystė ir Švedijos Karalystė balsavo prieš šio protokolo sudarymo patvirtinimą, Nyderlandų Karalystė⁴⁸, Suomijos Respublika ir Jungtinė Karalystė susilaikė, o Vokietijos Federacinė Respublika, Airija ir Austrijos Respublika padarė išlygų⁴⁹.

42 Žr. 1977 m. vasario 17 d. Rabate pasirašytą Ispanijos Karalystės vyriausybės ir Maroko Karalystės vyriausybės susitarimą dėl bendradarbiavimo jūrinės žvejybos srityje (jis niekada neįsigaliojo) ir 1979 m. birželio 29 d. Rabate sudarytą Pereinamojo laikotarpio susitarimo dėl jūrinės žvejybos protokolą (BOE, Nr. 253, 1979 m. spalio 22 d., p. 24551), kuriuose kalbama apie žvejybos rajoną į pietus nuo Nuno kyšulio (šis kyšulis yra ties 29°N lygiagrete, o tai atitinka Žuvininkystės susitarime numatytą žvejybos rajonų Nr. 4 ir Nr. 6 bazinę liniją) ir kuriuose šie vandenys priskiriami Maroko jurisdikcijai („aguas bajo jurisdicción marroquí“). Taip pat žr. 1983 m. rugpjūčio 1 d. Ispanijos Karalystės ir Maroko Karalystės susitarimą dėl bendradarbiavimo jūrinės žvejybos srityje (BOE, Nr. 243, 1983 m. spalio 11 d., p. 27588), kurio 1 straipsnyje nurodyti Maroko jurisdikcijai priklausantys vandenys („aguas bajo jurisdicción marroquí“). Jo II priede taip pat išskiriami du žvejybos rajonai – vienas į šiaurę, o kitas į pietus nuo Nuno kyšulio. Pietuose esantis rajonas apėmė prie Vakarų Sacharos esančius vandenys.

43 Žr. 2014 m. spalio 9 d. sprendimą *Ahlström ir kt.* (C-565/13, EU:C:2014:2273, 17 punktas). Taip pat žr. 1999 m. balandžio 30 d. Nutartį *Pescados Congelados Jogamar / Komisija* (T-311/97, EU:T:1999:89, 6 punktas) dėl Maroko sargybos sulaikyto Ispanijos žvejybinio laivo, kuris buvo nukreiptas į Vakarų Sacharoje esančio al Ajūno miesto uostą.

44 Žr. 1976 m. rugpjūčio 6 d. *Dahir* (Karaliaus dekretas) dėl Įstatymo Nr. 1-76-468, kuriuo iš dalies keičiamas 1959 m. gruodžio 2 d. *Dahir* Nr. 1-59-351 dėl Karalystės administracinio suskirstymo, *Maroko oficialusis biuletenis*, Nr. 3328, p. 914.

45 Žr. 1976 m. balandžio 14 d. Rabate pasirašytą Konvenciją dėl Mauritanijos Islamo Respublikos ir Maroko Karalystės valstybės sienos nustatymo, *Šiaurės Afrikos biuletenis*, 1976, 15 t., p. 848 ir 849, ir 1976 m. balandžio 16 d. *Dahir* Nr. 1-76-380 dėl šios konvencijos ratifikavimo ir paskelbimo, *Maroko Karalystės oficialusis biuletenis*, Nr. 3311-bis, p. 499.

46 Žr. 1979 m. rugpjūčio 14 d. *Dahir* Nr. 2-79-430, kuriuo iš dalies keičiami ir papildomi 1959 m. gruodžio 2 d. *Dahir* Nr. 1-59-351 dėl Karalystės administracinio suskirstymo 1 ir 2 straipsniai, *Maroko Karalystės oficialusis biuletenis*, Nr. 3485, p. 489.

47 Skelbiama Tarybos interneto svetainėje (<http://register.consilium.europa.eu/doc/srv?l=EN&f=ST%2015723%202013%20ADD%201>).

48 Anot Nyderlandų Karalystės, „2013 m. protokole aiškiai nenurodoma Vakarų Sachara, bet leidžiama jį taikyti prie Vakarų Sacharos esančioms jūros zonoms, kurios nepriklauso Maroko Karalystės suverenitetui ar jurisdikcijai“ (angl. „The protocol does not explicitly refer to [...] Western Sahara, but allows for its application to maritime areas adjacent to [...] Western Sahara that are not under the sovereignty or jurisdiction of Morocco“). Žr. Nyderlandų Karalystės deklaraciją, pateiktą 2013 m. lapkričio 14 d. Tarybos dokumente 15723/13 Add 1; skelbiama Tarybos interneto svetainėje <http://register.consilium.europa.eu/doc/srv?l=EN&f=ST%2015723%202013%20ADD%201>. Pažymėta mano.

49 Žr. deklaracijas, pateiktas 2013 m. lapkričio 14 d. Tarybos dokumente 15723/13 Add 1; skelbiama Tarybos interneto svetainėje <http://register.consilium.europa.eu/doc/srv?l=EN&f=ST%2015723%202013%20ADD%201>.

75. Šiomis aplinkybėmis, priešingai nei Asociacijos susitarime, kuris yra 2016 m. gruodžio 21 d. Sprendimo *Taryba / Front Polisario* (C-104/16 P, EU:C:2016:973) dalykas, šalių siekiai man atrodo aiškiai nustatyti: Žuvininkystės susitarimas ir 2013 m. protokolas taikomi Vakarų Sacharai ir prie jos esantiems vandenims. Todėl Teisingumo Teismas turi išnagrinėti, ar šis siekis, įgyvendintas ginčijamais aktais, turi įtakos jų teisėtumui, atsižvelgiant į ESS 3 straipsnio 5 dalį ir tarptautinės teisės normas, kuriomis remiasi WSC.

2. Galimybė remtis tarptautinės teisės normomis siekiant ginčyti ginčijamų aktų galiojimą

a) Bendrieji principai

76. WSC argumentais iš esmės siekiama kvestionuoti ginčijamus aktus dviem aspektais. Pirma, WSC teigia, kad Sąjunga negali teisėtai su Maroko Karalyste sudaryti susitarimų, taikytinų Vakarų Sacharos teritorijai ir šalia jos esantiems vandenims. Antra, net darant prielaidą, kad Sąjunga teisėtai gali sudaryti tokius susitarimus, WSC teigia, kad ginčijami aktai, kalbant apie jų turinį, negalioja, atsižvelgiant į ESS 3 straipsnio 5 dalį ir tarptautinę teisę. Argumentuodama WSC remiasi įvairiomis tarptautinės teisės normomis, visų pirma, tautų apsisprendimo teise, Jungtinių Tautų Chartijos 73 straipsniu, nuolatinio suvereniteto dėl gamtos išteklių principu ir tarptautine humanitarine teise, tiek, kiek jos taisyklės susijusios su tarptautinių susitarimų, taikytinų okupuotoms teritorijoms ir jų gamtos išteklių eksploatavimui, sudarymu. Per posėdį ji patikslino, kad neginčija ginčijamų aktų galiojimo pagal tarptautinę jūrų teisę.

77. Šiomis aplinkybėmis, remdamiesi 2011 m. gruodžio 21 d. Sprendime *Air Transport Association of America ir kt.* (C-366/10, EU:C:2011:864) įtvirtintais principais, aplinkos, maisto ir kaimo reikalų ministras, *Comader*, Ispanijos, Prancūzijos ir Portugalijos vyriausybės, Taryba ir Komisija ginčija WSC galimybę remtis šiomis tarptautinės teisės normomis.

78. Primintina, kad pagal 2011 m. gruodžio 21 d. Sprendimo *Air Transport Association of America ir kt.* (C-366/10, EU:C:2011:864) 51–55 punktus taikomos tokios galimybės remtis tarptautinėmis konvencijomis sąlygos: šios konvencijos turi būti privalomos Sąjungai, jų turinys turi būti besąlygiškas ir pakankami tikslus ir galiausiai jų pobūdis ir struktūra neturi prieštarauti ginčijamo akto teisminei kontrolei.

79. Kaip nurodyta 2011 m. gruodžio 21 d. Sprendimo *Air Transport Association of America ir kt.* (C-366/10, EU:C:2011:864) 101–103 ir 107 punktuose, taikomos tokios galimybės remtis paprotinės tarptautinės teisės normomis sąlygos: šios normos turi sukelti abejonių dėl Sąjungos kompetencijos priimti ginčijamą aktą ir šis aktas turi daryti poveikį teisėms, kurias teisės subjektas turi pagal Sąjungos teisę, arba sukurti jam pareigų pagal šią teisę.

80. Mano nuomone, nors asmenys turi įvykdyti tam tikras sąlygas, kad galėtų remtis tarptautinės teisės normomis atliekant Sąjungos aktų teisminę kontrolę, šiame sprendime įtvirtinti principai nėra automatiškai pritaikomi šiai bylai. Iš tiesų šie principai susiję su vienašalių, išimtinai vidaus antrinės teisės aktų (reglamentų, direktyvų ir kt.) teismine kontrole⁵⁰, o, kaip pažymi Komisija⁵¹, šioje byloje kyla atskiras Sąjungos sudarytos tarptautinės sutarties, priimančios jos sudarymą patvirtinantį aktą, galiojimo klausimas (antrinė konvencijų teisė)⁵².

50 Žr. 2011 m. gruodžio 21 d. Sprendimo *Air Transport Association of America ir kt.* (C-366/10, EU:C:2011:864) 48, 74, 84, 102 punktus, kuriuose Teisingumo Teismas kalba apie „Sąjungos akto, kaip antai Direktyvos 2008/101, galiojimą“, „negaliojimą“ arba „teisėtumą“. Pažymėta mano.

51 Žr. jos atsakymų į Teisingumo Teismo raštu pateiktus klausimus 23 ir 24 punktus.

52 Šiuo klausimu žr. skirtumą tarp Sąjungos sudarytų tarptautinių susitarimų galiojimo kontrolės (taip pat ir tarptautinės teisės, į kurią daroma nuoroda ESS 3 straipsnio 5 dalyje, atžvilgiu) ir Sąjungos vidaus aktų galiojimo kontrolės tarptautinės teisės atžvilgiu, K. Lenaerts, I. Maselis ir K. Gutman „ES Procedural Law“, Oxford University Press, Oxford, 2014, § 10.05 ir 10.08.

81. Šiuo klausimu primintina, kad Jungtinių Tautų Organizacijos (JTO) narės gali būti tik valstybės⁵³. Kadangi Sąjunga nėra JTO narė, ji nėra Tarptautinio Teisingumo Teismo statuto šalis, kaip dėl JTO narių yra numatyta Jungtinių Tautų Chartijos 93 straipsnyje. Be to, Tarptautinio Teisingumo Teismo statuto 34 straipsnyje galimybė dalyvauti šiame teisme suteikiama tik valstybėms.

82. Iš to darytina išvada, kad Sąjungos išorės veiksmų kontrolė nepriklauso nei tarptautiniam teismui, nei Tarptautiniam Teisingumo Teismui. Todėl net ir tuo atveju, jei jos veiksmams būtų pažeidžiamos imperatyvios tarptautinės teisės normos, kaip tai suprantama pagal Vienos konvencijos dėl tarptautinių sutarčių teisės 53 straipsnį, arba vadinamieji „erga omnes“ paprotinės tarptautinės teisės įpareigojimai⁵⁴, nė vienas tarptautinis teismas neturėtų jurisdikcijos priimti sprendimo dėl tokio pažeidimo.

83. Tačiau kai kurie tarptautiniai susitarimai leidžia Sąjungai „įsipareigoti paklusti pagal šiuos susitarimus įsteigto ar paskirto teismo sprendimams dėl jų nuostatų aiškinimo ir taikymo“, ir ši teisė jai pripažįstama Teisingumo Teismo jurisprudencijoje⁵⁵.

84. Taip nėra kalbant apie Žuvininkystės susitarimą, kurio 13 straipsnyje „Ginčų sprendimas“ numatyta: „Kilus ginčams dėl šio Susitarimo aiškinimo ar taikymo, Susitariančios Šalys konsultuojasi tarpusavyje.“ Kadangi nesukurtas nepriklausomas ir nešališkas teismas, turintis jurisdikciją spręsti galimus ginčus, kylančius iš Žuvininkystės susitarimo, jų sprendimas priklauso nuo šalių geros valios, tad bet kuri iš jų gali jį lengvai blokuoti⁵⁶.

85. Taigi, nors Teisingumo Teismas, kaip numatyta, yra vienintelis teismas, turintis jurisdikciją kontroliuoti Sąjungos išorės veiksmus ir tikrinti, ar šiais veiksmais prisidedama prie „griežto tarptautinės teisės, įskaitant Jungtinių Tautų Chartijos principus, laikymosi“⁵⁷, nestebina, jog jis yra nusprendęs, kad „kompetencijos, kuri yra suteikta [Sąjungos] institucijoms tarptautinėje srityje, įgyvendinimas negali išvengti teisminės galiojimo kontrolės“⁵⁸.

86. Šiomis aplinkybėmis, nors asmenys turi įvykdyti tam tikras sąlygas, kad galėtų remtis tarptautine teise siekdami ginčyti Sąjungos sudaryto tarptautinio susitarimo suderinamumą su ESS 3 straipsnio 5 dalimi, šios sąlygos negali būti tokios, dėl kurių tampa praktiškai neįmanoma atlikti veiksmingą Sąjungos išorės veiksmų teisminę kontrolę.

87. Tačiau, mano nuomone, taip būtų, jeigu šiuo atveju 2011 m. gruodžio 21 d. Sprendime *Air Transport Association of America ir kt.* (C-366/10, EU:C:2011:864) nustatyti principai, tokie, kokie yra, būtų pritaikyti ginčijamų aktų galiojimo kontrolei.

53 Žr. Jungtinių Tautų Chartijos 3–6 straipsnius.

54 Dėl *erga omnes* įpareigojimų sąvokos žr. 2004 m. liepos 9 d. Konsultacinę nuomonę dėl sienos pastatymo okupuotoje Palestinos teritorijoje teisinių pasekmių (TTT rinkinys, 2004, p. 136, 155 punktas). Šią sąvoką Teisingumo Teismas taip pat pripažino 2016 m. gruodžio 21 d. Sprendimo *Taryba / Front Polisario* (C-104/16 P, EU:C:2016:973) 88 punkte.

55 2017 m. gegužės 16 d. Nuomonė 2/15 (Laisvosios prekybos susitarimas su Singapūru) (EU:C:2017:376, 298 punktas ir jame nurodyta jurisprudencija).

56 Šiuo klausimu žr. 1999 m. balandžio 30 d. Nutartį *Pescados Congelados Jogamar / Komisija* (T-311/97, EU:T:1999:89, 12 punktas): „1997 m. liepos 29 d. laišku ir per tą pačią dieną vykusį Komisijos delegacijos įgaliotinio Gallimore ir Maroko žuvininkystės ministerijos Generalinio sekretoriaus Rhanmi susitikimą [Sąjungos] institucijos kvietė į neeilinę [1996 m. ES–Maroko žuvininkystės susitarimo] 10 straipsnyje numatytos mišrios komisijos sesiją. Šis kvietimas buvo pakartotas keletą kartų. Vis dėlto Maroko valdžios institucijos kiekvieną kartą atmesdavo šį kvietimą, manydamos, kad susitarimas nepažeistas.“ Pažymėta mano.

57 ESS 3 straipsnio 5 dalis. Pažymėta mano. Taip pat žr. ESS 21 straipsnio 1 dalies pirmą pastraipą, 2 dalies b ir c punktus, 23 straipsnį ir SESV 205 straipsnį. Teisingumo Teismas nusprendė, kad šios nuostatos tikrai nėra programinės ir jomis Sąjunga įpareigojama, be kita ko, žmogaus teisių ir tarptautinės teisės paaiškinimui, imdamasi bet kokių veiksmų, įskaitant ir BUSP srityje“ (žr. 2016 m. birželio 14 d. Sprendimo *Parlamentas / Taryba*, C-263/14, EU:C:2016:435, 47 punktą).

58 1994 m. rugpjūčio 9 d. Sprendimo *Prancūzija / Komisija* (C-327/91, EU:C:1994:305, 16 punktas).

88. Iš tiesų kai kurios tarptautinės teisės normos, kuriomis remiamasi šioje byloje, yra ir paprotinės teisės normos, ir konvencijų teisės normos, nes jos yra kodifikuotos keliose tarptautinėse sutartyse ir konvencijose, o kai kurios kitos, kaip antai teisė į apsisprendimą, yra bendrosios tarptautinės teisės dalis⁵⁹ ir todėl nepriskiriamos išimtinai tarptautinei konvencijų ar paprotinei teisei; galimybę remtis pastarąja Teisingumo Teismas nagrinėjo 2011 m. gruodžio 21 d. Sprendime *Air Transport Association of America ir kt.* (C-366/10, EU:C:2011:864).

89. Be to, nors Teisingumo Teismas nustatė kitokias galimybės remtis sąlygas nei tarptautinės konvencijų teisės atveju, siekdamas iš karto neatmesti galimybės remtis paprotinės tarptautinės teisės normomis, tam pačiam tikslui prieštarautų tai, kaip siūlo aplinkos, maisto ir kaimo reikalų ministras, Ispanijos, Prancūzijos ir Portugalijos vyriausybės, Taryba ir Komisija, jei galimybei remtis bendrosios tarptautinės teisės normomis būtų nustatytos galimybės remtis paprotine tarptautine teise sąlygos, jei jos atitiktų galimybės remtis sąlygas, nustatytas dėl tarptautinės konvencijų teisės normų.

90. Toks sprendimas savaime reikštų, kad asmenys negalėtų remtis tarptautinės teisės normomis, nors jos ir būtų labai svarbios, kaip antai imperatyviomis bendrosios tarptautinės teisės normomis arba *erga omnes* įpareigojimais pagal tarptautinę teisę, ir taip yra dėl toliau nurodytų priežasčių.

91. Pirmiausia, pagal pirmąją iš galimybės remtis paprotine tarptautine teise sąlygų, kurias Teisingumo Teismas nustatė tuo atveju, jei ginčijamas aktas yra vienašalis išimtinai vidaus antrinės teisės aktas, normos, kuriomis remiamasi, turi galėti leisti suabejoti Sąjungos kompetencija priimti šį aktą. Primenu, kad byloje, kurioje priimtas 2011 m. gruodžio 21 d. Sprendimas *Air Transport Association of America ir kt.* (C-366/10, EU:C:2011:864), ir bylose, kuriose priimti to sprendimo 107 punkte nurodyti sprendimai, buvo nagrinėjama Sąjungos kompetencija priimti ginčijamą aktą, teigiant, kad jis sukelia eksteritorinių pasekmių.

92. Šioje byloje niekas neginčija Sąjungos kompetencijos⁶⁰ sudaryti Žuvininkystės susitarimo ir 2013 m. protokolo arba priimti Reglamento Nr. 764/2006, Sprendimo 2013/785 ir Reglamento Nr. 1270/2013. Priešingai, WSC ginčija Žuvininkystės susitarimo ir 2013 m. protokolo suderinamumą su Sąjungos pirmine teise ir Reglamento Nr. 764/2006, Sprendimo 2013/785 ir Reglamento Nr. 1270/2013 vidinį teisėtumą. Būtų absurdiška ginčijamų aktų kontrolę apriboti vieninteliu Sąjungos kompetencijos klausimu ir savaime atmesti materialinę jų kontrolę atsižvelgiant į svarbiausias tarptautinės teisės normas, kuriomis remiamasi šioje byloje.

93. Be to, galimybės remtis paprotine tarptautine teise antrosios sąlygos taikymas tokioje byloje kaip ši atrodo dar problemiškesnis. Pagal šią sąlygą ginčijamas aktas turi galėti paveikti teises, kurias asmuo kildina iš Sąjungos teisės, arba sukurti jo pareigas šios teisės atžvilgiu⁶¹.

94. Šiuo atveju ginčijami aktai suteikia teisių ir pareigų tik Sąjungai ir Maroko Karalystei. Iš tiesų šiuose aktuose nematau jokios nuostatos, kuri sukurtų teisių ar pareigų kitiems asmenims (nors tuo abejoju) nei Sąjungos laivų savininkai, kurių laivai turi pagal Žuvininkystės susitarimą išduotą žvejybos licenciją. Todėl, net darant prielaidą, kad tam tikros kategorijos asmenys gali pagal šią sąlygą inicijuoti ginčijamų aktų teisminę kontrolę, šiai kategorijai priklausytų tik tie asmenys, kuriems Žuvininkystės susitarimas yra naudingas ir kurie todėl neturi jokio intereso ginčyti jo teisme.

59 Žr. Konsultacinę nuomonę dėl vienašalės Kosovo nepriklausomybės deklaracijos atitikties tarptautinei teisei (TTT rinkinys, 2010, p. 403, 79 punktas).

60 Dėl tikrai lankstaus šios sąlygos aiškinimo, kurio iš tikrųjų nepatvirtina minėto sprendimo 107 punkto formuluotė, žr. K. Lenaerts „Direct applicability and direct effect of international law in the ES legal order“, išleista I. Govaere, E. Lannon, P. van Elsuwege ir S. Adam (eds.) „The European Union in the World: Essays in Honour of Marc Marescau“, Brill, Leyde, 2013, p. 45–64, būtent p. 61.

61 Šis kriterijus labai primena teisės ir suinteresuotumo pareikšti ieškinį kriterijų, o, mano nuomone, šį kriterijų, nagrinėjant prašymą priimti prejudicinį sprendimą, reikėtų vertinti tik pagal nacionalinę teisę.

95. Galiausiai, kodėl teisminę kontrolę reikėtų apriboti „klausimu, ar priimdamos aptariamą aktą Sąjungos institucijos padarė akivaizdžių vertinimo klaidų dėl šių principų taikymo sąlygų“⁶², jeigu šių principų „tikslumo laipsnis yra toks pats kaip tarptautinės sutarties nuostatos“⁶³ dėl jų kodifikavimo?

96. Baigdamas analizę šiuo klausimu laikausi nuomonės, kad, atliekant Sąjungos sudarytų tarptautinių susitarimų ir Sąjungos aktų, kuriais tokie susitarimai patvirtinami ir įgyvendinami, teisminę kontrolę, turi būti, žinoma, taikomos tam tikros galimybės remtis tarptautinės teisės normomis sąlygos, tačiau nepaisant jų formalaus priskyrimo vienam ar daugiau tarptautinės teisės šaltinių pagal Tarptautinio Teisingumo Teismo statuto 38 straipsnio 1 dalyje pateiktą klasifikaciją. Šios sąlygos nurodytos 2011 m. gruodžio 21 d. Sprendimo *Air Transport Association of America ir kt.* (C-366/10, EU:C:2011:864) 53–55 punktuose, pagal kuriuos Sąjungai turi būti privaloma norma, kuria remiamasi, jos turinys turi būti besąlygiškas ir pakankamai tikslus ir galiausiai šios normos pobūdis ir struktūra nedraudžia atlikti ginčijamo akto teisminės kontrolės.

97. Galimybę remtis WSC nurodytomis šioje byloje svarbiomis tarptautinės teisės normomis nagrinėsiu būtent atsižvelgdamas į šiuos principus.

b) Dėl galimybės remtis tarptautinės teisės normomis, taikytinomis tarptautinių susitarimų, kuriais siekiama eksploatuoti Vakarų Sacharos gamtos išteklius, sudarymui

98. Ginčijamais aktais Sąjunga su Maroko Karalyste sudarė ir įgyvendino tarptautinį susitarimą, kuriame numatyta, kad Sąjunga eksploatuos Vakarų Sacharos žuvininkystės išteklius. Šiomis aplinkybėmis nagrinėsiu galimybę remtis tarptautinės teisės normomis, kurios gali leisti suabejoti Vakarų Sacharai ir šalia jos esantiems vandenims taikytino tarptautinio susitarimo sudarymu su Maroko Karalyste ir šios teritorijos gamtos išteklių eksploatavimu. Tai darydamas, atsižvelgsiu į faktines aplinkybes, kad Maroko Karalystė laiko save Vakarų Sacharos suverenia valdžia, kad Sąjungos institucijos mano, jog Maroko Karalystė yra Vakarų Sacharą faktiškai administruojanti valdžia, ir kad prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas ir WSC laikosi nuomonės, jog Maroko Karalystė yra okupacinė Vakarų Sacharos valdžia.

1) Teisė į apsisprendimą

i) Teisė į apsisprendimą yra viena iš žmogaus teisių

99. Pirmiausia manau, kad teisei į apsisprendimą netaikomos galimybės remtis tarptautinės teisės normomis sąlygos, nes tai yra viena iš žmogaus teisių.

100. Kaip Teisingumo Teismas yra nusprendęs 2008 m. rugsėjo 3 d. Sprendimo *Kadi ir Al Barakaat International Foundation / Taryba ir Komisija* (C-402/05 P ir C-415/05 P, EU:C:2008:461) 284 ir 285 punktuose, pagarba žmogaus teisėms yra Sąjungos aktų teisėtumo sąlyga ir Sąjungos teisinėje sistemoje neleidžiamos su pagarba joms nesuderinamos priemonės. Todėl išipareigojimai pagal tarptautinį susitarimą negali pažeisti konstitucinių ESS ir SESV principų, kaip antai ESS 3 straipsnio 5 dalies ir ESS 21 straipsnio, pagal kuriuos Sąjungos išorės veiksmai turi atitikti žmogaus teises. Taigi Teisingumo Teismas turi užtikrinti šią atitiktį taikydamas išsamią ESS ir SESV numatytų teisių gynimo būdų sistemą.

62 2011 m. gruodžio 21 d. Sprendimo *Air Transport Association of America ir kt.* (C-366/10, EU:C:2011:864, 110 punktas).

63 2011 m. gruodžio 21 d. Sprendimo *Air Transport Association of America ir kt.* (C-366/10, EU:C:2011:864, 110 punktas).

101. Pagal Teisingumo Teismo suformuotą jurisprudenciją „pagrindinės teisės yra neatskiriama bendrųjų teisės principų, kurių laikymąsi užtikrina Teisingumo Teismas, dalis. Šiuo tikslu Teisingumo Teismas vadovaujasi *valstybių narių bendromis konstitucinėmis tradicijomis ir gairėmis, nustatytomis tarptautiniuose dokumentuose žmogaus teisių apsaugos srityje, kuriuos priimant valstybės narės bendradarbiavo ar prie kurių prisijungė*.“⁶⁴

102. Visos valstybės narės (ir Maroko Karalystė) yra 1966 m. gruodžio 16 d. Niujorke pasirašytų Tarptautinio ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių pakto (TESKTP)⁶⁵ ir Tarptautinio pilietinių ir politinių teisių pakto (TPPTP)⁶⁶ šalys, o šiems paktams bendrame 1 straipsnyje nurodyta:

„1. Visos tautos turi apsisprendimo teisę. Remdamosi šia teise, jos laisvai nustato savo politinį statusą ir *laisvai* vykdo savo ekonominę, socialinę ir kultūrinę plėtrą.

2. Siekdamos savo tikslų, visos tautos gali laisvai naudotis savo gamtos turtais ir ištekliais, nepažeisdamos jokių išipareigojimų, atsirandančių dėl tarptautinio ekonominio bendradarbiavimo, grindžiamo abipusės naudos principu, ir iš tarptautinės teisės. Jokiais atvejais nė iš vienos tautos negalima atimti jai priklausančių pragyvenimo lėšų.

3. Valstybės, šio Pakto Šalys, įskaitant valstybes, atsakingas už nesavarankiškų ir globojamų teritorijų valdymą, skatina apsisprendimo teisės įgyvendinimą ir gerbia šią teisę pagal Jungtinių Tautų Chartijos nuostatas.“⁶⁷

103. Be to, 1975 m. Helsinkio baigiamojo akto, į kurį daroma nuoroda ESS 21 straipsnio 2 dalies c punkte ir kurio šalys yra visos valstybės narės, VIII antraštinėje dalyje „Tautų teisių lygybė ir tautų teisė save valdyti“ teisė į apsisprendimą formuluojama beveik taip pat kaip ir TESKTP ir TPPTP bendrame 1 straipsnyje. Šioje antraštinėje dalyje nurodyta:

„Dalyvaujančiosios valstybės gerbia lygias tautų teises ir jų teisę į apsisprendimą, visais atvejais veikdamos pagal Jungtinių Tautų Chartijos tikslus ir principus ir atitinkamas tarptautinės teisės normas, įskaitant tarptautinės teisės normas, susijusias su valstybių teritoriniu neliečiamumu.

Pagal tautų teisių lygybės principą ir jų teisę į apsisprendimą visos tautos visada turi teisę visiškai laisvai, kai nori ir kaip nori, nustatyti savo vidaus ir išorės politinį statusą be išorinio įsikišimo ir kaip panorėjusios siekti savo politinio, ekonominio, socialinio ir kultūrinio vystymosi.

Dalyvaujančiosios valstybės dar kartą patvirtina universalią pagarbos lygioms tautų teisėms ir šių teisių bei tautų teisės į apsisprendimą veiksmingo įgyvendinimo reikšmę tautų ir valstybių draugiškų tarpusavio santykių puoselėjimui; jos taip pat primena, kad svarbu pašalinti šio principo visų formų pažeidimus.“

64 2008 m. rugsėjo 3 d. Sprendimas *Kadi ir Al Barakaat International Foundation / Taryba ir Komisija* (C-402/05 P ir C-415/05 P, EU:C:2008:461, 283 punktas ir jame nurodyta jurisprudencija). Pažymėta mano. Tai, kad Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija 2009 m. tapo privaloma, nereiškia, kad nėra svarbu remtis tarptautiniais dokumentais, kurie yra privalomi visoms valstybėms narėms.

65 *Jungtinių Tautų sutarčių rinkinys*, 993 t., p. 3.

66 *Jungtinių Tautų sutarčių rinkinys*, 999 t., p. 171.

67 Pažymėta mano.

104. Taigi šiuo požiūriu teisė į apsisprendimą yra žmogaus teisė, kuri yra pripažinta įvairių tarptautinių institucijų, tarptautiniuose dokumentuose ir doktrinoje⁶⁸. Anot Tarptautinio Teisingumo Teismo, šią teisę turi nesavarankiškų teritorijų tautos, kaip tai suprantama pagal Jungtinių Tautų Chartijos 73 straipsnį, kurias užsienio valstybės „engia“⁶⁹, prieš kurias dominuoja ar kurias išnaudoja⁷⁰.

ii) Teisė į apsisprendimą kaip tarptautinės teisės, tarptautinės sutarčių teisės ir „erga omnes“ pareigos principas

105. Bet kuriuo atveju kaip bendrosios tarptautinės teisės norma⁷¹ ir *erga omnes* įpareigojimas⁷², kodifikuotas ne vienoje tarptautinėje sutartyje⁷³, teisė į apsisprendimą atitinka šios išvados 96 punkte nurodytus galimybės remtis kriterijus, t. y. ji yra privaloma Sąjungai, jos turinys yra besąlygiškas ir pakankamai tikslus, o jos pobūdis ir struktūra nedraudžia atlikti ginčijamų aktų teisminės kontrolės.

– Sąjungai yra privaloma teisė į apsisprendimą

106. Kaip Teisingumo Teismas konstatavo 2016 m. gruodžio 21 d. Sprendime *Taryba / Front Polisario* (C-104/16 P, EU:C:2016:973), Sąjungai yra privaloma teisė į apsisprendimą, kuria galima remtis *erga omnes*, ir ji yra vienas iš pagrindinių tarptautinės teisės principų⁷⁴. Šiuo klausimu pažymėtina, kad „šis principas yra viena iš tarptautinės teisės normų, taikytinų Sąjungos ir Maroko Karalystės santykiams“⁷⁵.

107. Iš tiesų teisė į apsisprendimą įtvirtinta Jungtinių Tautų Chartijos 1 straipsnio 2 dalyje⁷⁶. Tačiau ESS 3 straipsnio 5 dalyje, 21 straipsnio 1 dalyje, 21 straipsnio 2 dalies b ir c punktuose, 23 straipsnyje ir SESV 205 straipsnyje Sąjunga įpareigojama laikytis Jungtinių Tautų Chartijos principų. Deklaracijoje Nr. 13 dėl bendros užsienio ir saugumo politikos, pridėtoje prie Lisabonos sutartį priėmusios tarpvyriausybinių konferencijos baigiamojo akto, pasirašytoje 2007 m. gruodžio 13 d., nurodyta, kad „Europos Sąjungai ir jos valstybėms narėms ir toliau bus privalomos Jungtinių Tautų chartijos nuostatos“⁷⁷.

68 Žr. Deklaracijos dėl nepriklausomybės suteikimo kolonijinėms šalims ir tautoms, patvirtintos 1960 m. gruodžio 20 d. JTO Generalinės Asamblėjos rezoliucija 1514 (XV), 1 punktą; Europos konferencijos dėl taikos Jugoslavijoje arbitražo komisijos (kurią sudarė *Conseil constitutionnel* (Prancūzijos Konstitucinė Taryba) pirmininkas Robert Badinter, *Bundesverfassungsgericht* (Vokietijos Federalinis Konstitucinis Teismas) pirmininkas Roman Herzog, *Corte costituzionale* (Italijos Konstitucinis Teismas) pirmininkas Aldo Corasaniti, *Tribunal Constitucional* (Ispanijos Konstitucinis Teismas, Italija) pirmininkas Francisco Tomás y Valiente ir Cour d'arbitrage (Belgijos arbitražo teismas) pirmininkė Irène Pétry) nuomonę Nr. 2, 1993, *International Law Reports*, 92 t., p. 168–169, 2 ir 3 punktai; H. Gros-Espiell „Le droit à l'autodétermination: Application des résolutions de l'ONU“, 1980, E/CN.4/Sub.2/405/Rev.1., 57 punktas; K. Doebling „Self-Determination“, išleista B. Simma (ed.) „The Charter of the United Nations: A Commentary“, 2 leid., Oxford University Press, Oxford, 2002, 1 t., p. 48, p. 53; J.-F. Dobelle „Article 1, paragraphe 2“, išleista J.-P. Cot, A. Pellet ir M. Forteau „La Charte des Nations Unies: commentaire article par article“, 3 leid., Economica, Paris, 2005, p. 337–356, būtent p. 340–341; Y. Dinstein „The International Law of Belligerent Occupation“, Cambridge University Press, Cambridge, 2009, p. 51; U. Saxer „Die internationale Steuerung der Selbstbestimmung und der Staatssentstehung“, Springer, Heidelberg, 2010, p. 238–249; S. Oeter „Self-Determination“, išleista B. Simma, D.-E. Khan, G. Nolte ir A. Paulus (eds.) „The Charter of the United Nations: A Commentary“, 3 leid., Oxford University Press, Oxford, 2012, 1 t., p. 313–333, būtent p. 322; J. Crawford „Third Party Obligations with respect to Israeli Settlements in the Occupied Palestinian Territories“, 2012 m. sausio 24 d. teisinė nuomonė, 26 punktas, skelbiama internet svetainėje (<https://www.tuc.org.uk/sites/default/files/tucfiles/LegalOpinionIsraeliSettlements.pdf>).

69 Veikiausiai angliško žodžio „subjugation“ vertimas.

70 Žr. Konsultacinę nuomonę dėl vienašalės Kosovo nepriklausomybės deklaracijos atitikties tarptautinei teisei (TTT rinkinys, 2010, p. 403, 79 punktas ir nurodyta jurisprudencija).

71 Žr. Konsultacinę nuomonę dėl vienašalės Kosovo nepriklausomybės deklaracijos atitikties tarptautinei teisei (TTT rinkinys, 2010, p. 403, 79 punktas).

72 Žr. Sprendimą *Rytų Timoras* (Portugalija prieš Australiją) (TTT rinkinys, 1995, p. 90, 29 punktas) ir Konsultacinę nuomonę dėl sienos pastatymo okupuotoje Palestinos teritorijoje teisinių pasekmių (TTT rinkinys, 2004, p. 136, 88 ir 156 punktai).

73 Žr., pavyzdžiui, Jungtinių Tautų Chartijos 1 straipsnio 2 dalį ir TESKTP ir TPPTP bendrą 1 straipsnį.

74 Šio sprendimo 88 punktas.

75 Šio sprendimo 89 punktas.

76 „Jungtinių Tautų tikslai yra: <...> plėtoti draugiškus tautų santykius, grindžiamus tautų lygiateisiškumo ir *laisvo apsisprendimo principu*, taip pat imtis kitų reikiamų priemonių visuotinei taikai stiprinti; <...>“ Pažymėta mano.

77 Pažymėta mano. Prieveiksmio „privalomos“ vartojimas yra reikšmingas, nes Sąjunga nėra Jungtinių Tautų Chartijos šalis.

108. Be to, teisė į apsisprendimą yra vienas iš Helsinkio baigiamojo akto principų, nurodytų ESS 21 straipsnio 2 dalies c punkte⁷⁸.

109. Galiausiai, kaip matyti iš 2013 m. protokolo 1 straipsnio, jo įgyvendinimui taikomas reikalavimas laikytis demokratijos ir žmogaus teisių principų, kurie apima tautų teisės į apsisprendimą gerbimą.

– *Teisė į apsisprendimą yra tarptautinės teisės norma, kuri pagal turinį yra besąlygiška ir pakankamai tiksli*

110. Kaip Teisingumo Teismas konstatavo 2011 m. gruodžio 21 d. Sprendimo *Air Transport Association of America ir kt.* (C-366/10, EU:C:2011:864) 55 punkte, „ši sąlyga įvykdoma, jeigu nurodytoje nuostatoje yra įtvirtintas aiškus ir tikslus įpareigojimas, kurio vykdymas arba veikimas nepriklauso nuo vėlesnio akto priėmimo“.

111. Kaip rodo 2016 m. gruodžio 21 d. Sprendimo *Taryba / Front Polisario* (C-104/16 P, EU:C:2016:973) 90, 92 ir 93 punktai, kuriuose Teisingumo Teismas taikė šią teisę Vakarų Sacharai ir jos tautoms, niekaip neabejodamas jos turiniu ar taikymo sritimi, teisė į apsisprendimą atitinka šią sąlygą.

112. Tai, kad Tarptautinis Teisingumo Teismas nusprendė, jog tai, kad Izraelis stato sieną Vakarų Krante, yra Palestinos tautos teisės į apsisprendimą pažeidimas, nes tai prilygsta *de facto* aneksijai⁷⁹, rodo, jog tai yra teisė, kurios turinys yra pakankamai aiškus ir tikslus, kad ją būtų galima taikyti.

113. Iš tiesų jos turinys yra pakankamai detalizuotas įvairiuose dokumentuose.

114. Šiuo klausimu Tarptautinis Teisingumo Teismas „nesavarankiškų teritorijų arba teritorijų, kurios pavergiamos, prieš kurias dominuoja arba kurias išnaudoja užsienio valdžia, tautų teisės į nepriklausomybę“ buvimą grindė Jungtinių Tautų Chartijos 1 straipsnio 2 dalimi⁸⁰.

115. Šios teisės turinys yra patikslintas TESKTP ir TPPTP bendrame 1 straipsnyje⁸¹, o jos įgyvendinimo taisyklės detalizuotos įvairiose JTO Generalinės Asamblėjos rezoliucijose, be kita ko, rezoliucijose 1514 (XV), 1541 (XV) ir 2625 (XXV), kurias dažnai nurodo Tarptautinis Teisingumo Teismas⁸².

116. Šiuo klausimu Rezoliucijoje 1514 (XV) nurodyta: „1. Užsienio valdžios vykdomas tautų pavergimas, dominavimas ir išnaudojimas reiškia pagrindinių žmogaus teisių atėmimą ir prieštarauja Jungtinių Tautų Chartijai, kliudo skatinti taiką ir bendradarbiavimą pasaulyje.

2. Visos tautos turi teisę į laisvą apsisprendimą; pagal šią teisę jos laisvai sprendžia dėl savo politinio statuso ir laisvai siekia savo ekonominio, socialinio ir kultūrinio vystymosi.

78 Žr. VIII antraštinę dalį „Tautų teisių lygybė ir tautų teisė į apsisprendimą“.

79 Žr. Konsultacinę nuomonę dėl sienos pastatymo okupuotoje Palestinos teritorijoje teisių pasekmių (TTT rinkinys, 2004, p. 136, 121 ir 122 punktai).

80 Žr. Konsultacinę nuomonę dėl vienašalės Kosovo nepriklausomybės deklaracijos atitikties tarptautinei teisei (TTT rinkinys, 2010, p. 403, 79 punktas ir jame nurodyta jurisprudencija).

81 Žr. šios išvados 102 ir 103 punktus ir Konsultacinę nuomonę dėl sienos pastatymo okupuotoje Palestinos teritorijoje teisių pasekmių (TTT rinkinys, 2004, p. 136, 88 punktas).

82 Žr. Konsultacinę nuomonę dėl tęstinio Pietų Afrikos buvimo Namibijoje (Pietvakarių Afrika) nepaisant Saugumo Tarybos rezoliucijos 276 (1970) teisių pasekmių valstybėms (TTT rinkinys, 1971, p. 16, 52 punktas); Konsultacinę nuomonę dėl Vakarų Sacharos (TTT rinkinys, 1975, p. 12, 55–58 punktai) ir Konsultacinę nuomonę dėl sienos pastatymo okupuotoje Palestinos teritorijoje teisių pasekmių (TTT rinkinys, 2004, p. 136, 88 punktas). Taip pat šiuo klausimu žr. S. Oeter „Self-Determination“, išleista B. Simma, D.-E. Khan, G. Nolte ir A. Paulus (eds.) „The Charter of the United Nations: A Commentary“, 3 leid., Oxford University Press, Oxford, 2012, I t., p. 313–333, būtent p. 320 ir 321, ir J.-F. Dobelle „Article 1, paragraphe 2“, išleista J.-P. Cot, A. Pellet ir M. Forteau „La Charte des Nations Unies: commentaire article par article“, 3 leid., Economica, Paris, 2005, p. 337–356.

<...>

4. Turi būti nutraukiami visi ginkluoti veiksmai ir visos visų rūšių represinės priemonės prieš nepriklausomas tautas, kad šios tautos galėtų taikiai ir laisvai naudotis savo teise į visišką nepriklausomybę, ir turi būti gerbiamas jų nacionalinės teritorijos neliečiamumas.

<...>“

117. Rezoliucijoje 1541 (XV) nustatyti principai, kuriais turi vadovautis administruojančioji valdžia, įgyvendindama iš Jungtinių Tautų Chartijos 73 straipsnio kylančius įpareigojimus. Pažymėtina, kad pagal VI principą numatyta, kad teisė į apsisprendimą laikoma įgyvendinta, jei nesavarankiška teritorija tampa nepriklausoma ir suverenia valstybe arba kai ji laisvai prisijungia prie nepriklausomos valstybės arba yra integruojama į nepriklausomą valstybę.

118. Kalbant apie nepriklausomos valstybės integraciją, IX principo b punkte numatyta, kad „integracija turi būti įvykusi dėl laisvai išreikšto teritorijos tautų, susipažinusių su jų statuso pasikeitimu, noro, atsiklausus demokratiniais, plačiai paplitusiais ir nešališkai taikomais būdais, kurie yra grindžiami visuotiniu suaugusiųjų balsavimu. [JTO] gali kontroliuoti šių būdų taikymą, nusprendusi, kad tai būtina.“

119. Galiausiai Rezoliucijoje 2625 (XXV) yra deklaracija dėl tarptautinės teisės principų, susijusių su draugiškais valstybių santykiais ir jų tarpusavio bendradarbiavimu pagal Jungtinių Tautų Chartiją. Šioje rezoliucijoje „Tautų teisių lygybės principas ir jų teisė į apsisprendimą“ visos valstybės narės įpareigojamos „kartu su kitomis valstybėmis arba atskirai skatinti įgyvendinti tautų teisių lygybės principą ir jų teisę į apsisprendimą pagal Jungtinių Tautų Chartijos nuostatas“.

120. Joje valstybės taip pat įpareigojamos „nesiimti jokių prievartos priemonių, dėl kurių pirmiau formuluojant šį principą paminėtos tautos netektų teisės į apsisprendimą, laisvės ir nepriklausomybės“.

121. Konkrečiau kalbant apie nesavarankiškas teritorijas, kaip antai Vakarų Sacharą, šioje rezoliucijoje numatyta, kad jos turi „atskirą statusą, kuris skiriasi nuo jas administruojančios valstybės statuso; šis atskiras ir skirtingas statusas pagal [Jungtinių Tautų] Chartiją egzistuoja tol, kol nesavarankiškos teritorijos tauta <...> nėra įgyvendinusi savo teisės į apsisprendimą pagal Chartiją, o konkrečiau – jos tikslus ir principus“⁸³.

122. Galiausiai bendrosiose minėtos rezoliucijos nuostatose dėstoma: „Šioje deklaracijoje įrašyti chartijos principai yra pagrindiniai tarptautinės teisės principai, ir visos valstybės prašomos semtis įkvėpimo iš šių principų veikiant tarptautiniu mastu ir plėtoti savo tarpusavio santykius griežtai laikantis šių principų.“

123. Iš to, kas nurodyta pirmiau, darytina išvada, kad teisė į apsisprendimą, kalbant apie jos įgyvendinimą ar pasekmes, nepriklauso nuo jokio kito paskesnio akto buvimo.

124. Šiuo atveju, kaip nusprendė Tarptautinis Teisingumo Teismas ir Teisingumo Teismas, Vakarų Sacharos tauta turi teisę į apsisprendimą⁸⁴.

⁸³ Šiuo klausimu taip pat žr. 2016 m. gruodžio 21 d. Sprendimą *Taryba / Front Polisario* (C-104/16 P, EU:C:2016:973, 90–92 punktai).

⁸⁴ Žr. Konsultacinę nuomonę dėl Vakarų Sacharos (TTT rinkinys, 1975, p. 12) ir 2016 m. gruodžio 21 d. Sprendimą *Taryba / Front Polisario* (C-104/16 P, EU:C:2016:973).

– Teisės į apsisprendimą pobūdis ir struktūra nedraudžia atlikti ginčijamų aktų teisminės kontrolės

125. 2016 m. gruodžio 21 d. Sprendimo *Taryba / Front Polisario* (C-104/16 P, EU:C:2016:973) 89 punkte Teisingumo Teismas konstatavo, kad Bendrasis Teismas „tur[i] atsižvelgti į [teisę į apsisprendimą]“ nagrinėdamas *Front Polisario* pareikštą ieškinį dėl Asociacijos susitarimo panaikinimo. Iš to darytina išvada, kad šios teisės pobūdis ir struktūra nedraudžia atlikti Sąjungos aktų teisminės kontrolės.

126. Iš tiesų Jungtinių Tautų Chartijos 103 straipsnyje nustatyta: „Jeigu Jungtinių Tautų narių įsipareigojimai pagal šią Chartiją prieštarauja jų įsipareigojimams pagal kokį nors kitą tarptautinį susitarimą, jų įsipareigojimai pagal šią Chartiją turi pirmenybę.“

127. Be to, kaip nurodė Tarptautinis Teisingumo Teismas, „tautų teisė į apsisprendimą <...> yra teisė, kuria galima remtis *erga omnes*“⁸⁵. Tai reiškia, kad „šie įpareigojimai dėl savo pobūdžio „susiję su visomis valstybėmis“ ir, „atsižvelgiant į nagrinėjamų teisių svarbą, visos valstybės gali būti laikomos turinčiomis teisinį interesą, kad šios teisės būtų saugomos“⁸⁶. Šiuo klausimu Tarptautinis Teisingumo Teismas nusprendė, kad „visos valstybės privalo nepripažinti neteisėtos padėties, atsiradusios dėl [*erga omnes* įpareigojimo pažeidimo]. Be to, jos privalo nepadėti ir neteikti paramos dėl šio [pažeidimo] susiklosčiusiai padėčiai išlaikyti. Visos valstybės, laikydamosi Jungtinių Tautų Chartijos ir tarptautinės teisės, privalo užtikrinti, kad būtų panaikintos [pažeidimo] sukeltos kliūtys [atitinkamoms] tautoms [šiuo atveju – Palestinos tautoms] įgyvendinti savo teisę į apsisprendimą.“⁸⁷

128. Galiausiai teisė į apsisprendimą dažnai minima kaip imperatyvi tarptautinės teisės norma, kurios pažeidimas gali lemti tarptautinės sutarties negaliojimą pagal Vienos konvencijos dėl tarptautinių sutarčių teisės 53 straipsnį⁸⁸. Reikėtų pabrėžti, kad per konsultacinės nuomonės procedūrą byloje dėl Vakarų Sacharos Tarptautiniame Teisingumo Teisme Ispanijos Karalystė pripažino, kad teisė į apsisprendimą savaime yra imperatyvi tarptautinės teisės norma⁸⁹, o Maroko Karalystė pripažino, kad imperatyvi norma yra dekolonizavimo principas, o apsisprendimas yra jo taisyklė⁹⁰.

85 Žr. Sprendimą *Rytų Timoras* (Portugalija prieš Australiją) (TTT rinkinys, 1995, p. 90, 29 punktas) ir Konsultacinę nuomonę dėl sienos pastatymo okupuotoje Palestinos teritorijoje teisinių pasekmių (TTT rinkinys, 2004, p. 136, 88 ir 156 punktai).

86 Konsultacinė nuomonė dėl sienos pastatymo okupuotoje Palestinos teritorijoje teisinių pasekmių (TTT rinkinys, p. 136, 155 punktas). Šiuo klausimu taip pat žr. Sprendimą *Barcelona Traction, Light and Power Company, Limited*, antrasis etapas (TTT rinkinys, 1970, p. 32, 33 punktas).

87 Konsultacinė nuomonė dėl sienos pastatymo okupuotoje Palestinos teritorijoje teisinių pasekmių (TTT rinkinys, 2004, p. 136, 159 punktas). Mano nuomone, ši nepripažinimo pareiga savaime yra tarptautinės teisės principas, atitinkantis galimybės remtis kriterijus, nurodytus šios išvados 96 punkte.

88 Žr. 1985 m. birželio 25 d. *Corte suprema di cassazione* (Kasacinis teismas, Italija) sprendimą byloje *Yasser Arafat*, *Rivista di Diritto Internazionale*, 1986, p. 885–889; 2004 m. spalio 26 d. *Bundesverfassungsgericht* (Federalinis Konstitucinis Teismas, Vokietija) nutartį, 2 BvR 955/00, 1038/01, 97 punktas; pirmininko pavaduotojo Ammoun atskirąją nuomonę byloje dėl tęstinio Pietų Afrikos buvimo Namibijoje (Pietvakarių Afrika) nepaisant Saugumo Tarybos rezoliucijos 276 (1970) teisinių pasekmių valstybėms (TTT rinkinys, 1971, p. 16, 77 ir 78); Tarptautinės teisės komisija „Tarptautinių sutarčių teisės straipsnių projektas ir komentarai“, *Tarptautinės teisės komisijos metinis biuletenis*, 1966, II t., p. 270 (versijos anglų k. p. 248); Tarptautinės teisės komisija „Valstybių atsakomybės už tarptautinės teisės pažeidimus straipsnių projektas ir komentarai“, *Tarptautinės teisės komisijos metinis biuletenis*, 2001, II t., antra dalis, p. 91 (versijos anglų kalba p. 85); Nyderlandų Karalystės pateiktų rašytinių pastabų 3.2 punktą; Konsultacinę nuomonę dėl vienašalės Kosovo nepriklausomybės deklaracijos atitikties tarptautinei teisei (2010 m. TTT rinkinys, p. 403); A. Cassese „Self-Determination of Peoples: A Legal Reappraisal“, Cambridge University Press, Cambridge, 2005, p. 133 ir 136; D. Raič „Statehood and the Law of Self-Determination“, Kluwer, Law International, Alphen-sur-le-Rhin, 2012, p. 218 ir 219; S. Oeter „Self-Determination“, išleista B. Simma, D.-E. Khan, G. Nolte ir A. Paulus (eds.) „The Charter of the United Nations: A Commentary“, 3 leid., Oxford University Press, Oxford, 2012, I t., p. 313–333, p. 316.

89 Žr. TTT rinkinį, Vakarų Sachara, I t., p. 207, 344 punktas.

90 Žr. TTT rinkinį, Vakarų Sachara, V t., p. 179. Maroko Karalystė primygtinai pabrėžė savo teritorijos neliečiamumą, siekdama pagrįsti pretenzijas į Vakarų Sacharos teritoriją, tačiau Tarptautinis Teisingumo Teismas atmetė jos teiginį, nusprendęs, kad Vakarų Sacharos tautos turi visavertę teisę į apsisprendimą.

129. Iš to darytina išvada, kad teisės į apsisprendimą struktūra ir pobūdis tikrai nedraudžia atlikti teisminės kontrolės ir įpareigoja Teisingumo Teismą patikrinti, ar ginčijamais aktais Sąjunga laikėsi šios teisės, nepripažino neteisėtos situacijos, kylančios dėl šios teisės pažeidimo, ir nepadėjo ar neteikė paramos, kad tokia situacija būtų išlaikyta⁹¹.

2) Nuolatinio suvereniteto dėl gamtos išteklių principas

130. Nuolatinio suvereniteto dėl gamtos išteklių principas užtikrina suverenią kiekvienos valstybės ir kiekvienos tautos teisę laisvai disponuoti savo teritorijos gamtos turtais ir ištekliais siekiant šalies vystymosi ir jos žmonių gerovės⁹². Tai yra paprotinės tarptautinės teisės principas⁹³, kuris pats yra privalomas Sąjungai.

131. Kaip pažymėjo JTO teisės reikalų sekretoriaus pavaduotojas ir patarėjas teisės klausimais savo 2002 m. sausio 29 d. laiške JTO Saugumo Tarybos pirmininkui, „[nuolatinio suvereniteto dėl gamtos išteklių] principo taikymo sritis ir sukeltos konkrečios teisinės pasekmės išlieka diskutuotinos“⁹⁴.

132. Iš tiesų jo teisinė nuomonė patvirtina šį sunkumą, nes jis vartoja įvairias sąvokas siekdamas apibūdinti, kas yra gamtos išteklių eksploatavimas nesavarankiškos teritorijos tautų naudai. Iš tiesų jis kalba apie eksploatavimą „nepaisant [nesavarankiškos teritorijos] gyventojų poreikių ir interesų ir jiems negaunant iš to naudos“⁹⁵ arba eksploatavimą „[nesavarankiškų teritorijų] tautų naudai, jų vardu arba pasikonsultavus su jų atstovais“⁹⁶ ir daro išvadą, kad gamtos ištekčiai negali būti eksploatuojami „nepaisant [nesavarankiškos teritorijos] tautų interesų ir valios“⁹⁷.

133. Atsižvelgiant į tai, nepaisant skirtingos terminologijos, aišku, kad gamtos ištekčiai turi būti eksploatuojami bent jau nesavarankiškos teritorijos tautų naudai, ir to pakanka, kad šis principinis nuolatinio suvereniteto dėl gamtos išteklių kriterijus įgytų pakankamai aiškų ir tikslų pobūdį.

134. Be to, juo galima pagrįsti ginčijamų aktų teisminę kontrolę. Iš tiesų iš pradžių Europos Parlamentas blokavo 2013 m. galiausiai sudaryto protokolo priėmimą, manydamas, kad jame nenumatytos pakankamos garantijos, skirtos užtikrinti, kad Sąjungos laivų vykdomas Vakarų Sacharos gamtinių žuvų išteklių eksploatavimas bus naudingas šios teritorijos tautoms. Be to, Taryba ir Komisija pripažįsta, kad naudos Vakarų Sacharos tautai kriterijus yra Sąjungos ir Maroko Karalystės sudarytų susitarimų, susijusių su šia teritorija, teisėtumo sąlyga.

3) Tarptautinės humanitarinės teisės normos, taikytinos tarptautinių susitarimų, kuriais numatytas okupuotos teritorijos gamtos išteklių eksploatavimas, sudarymui

135. Kaip nurodo prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas, WSC, mokesčių ir muitų administratorius ir aplinkos, maisto ir kaimo reikalų ministras, Maroko Karalystės buvimas Vakarų Sacharoje yra okupacija⁹⁸.

91 Šios išvados 127 punkte nurodytoje Tarptautinio Teisingumo Teismo jurisprudencijoje taip pat nurodoma valstybių pareiga užtikrinti, kad būtų panaikintos kliūtys naudotis tautų teise į apsisprendimą. Man nebūtina čia jos minėti.

92 Žr. JTO Generalinės Asamblėjos rezoliuciją 1803 (XVII).

93 Žr. Sprendimą *Ginkluoti veiksmai Kongo teritorijoje* (Kongo Demokratinė Respublika prieš Ugandą) (TTT rinkinys, 2005, p. 168, 244 punktas).

94 S/2002/161, 14 punktas.

95 S/2002/161, 14 punktas.

96 S/2002/161, 24 punktas.

97 S/2002/161, 25 punktas.

98 Žr. prašymo priimti prejudicinį sprendimą 27, 44.1 ir 47.4 punktus ir 2015 m. spalio 19 d. sprendimą byloje *Western Sahara Campaign UK, R (on the application of) v HM Revenue and Customs* [2015] EWHC 2898 (Admin), 40, 43, 48 ir 49 punktai.

136. Šiuo aspektu pažymėtina, kad klausimas, ar Maroko Karalystė yra okupacinė Vakarų Sacharos valdžia ir ar ji sudarė Žuvininkystės susitarimą ir 2013 m. protokolą būdama okupacinė valdžia, yra tarptautinės teisės aiškinimo klausimas, kuriam netaikomos galimybės remtis šia teise Sąjungos teisėje sąlygos.

137. Tačiau jeigu Maroko Karalystė yra okupacinė Vakarų Sacharos valdžia (prie šio klausimo sugrįšiu vėliau⁹⁹), turi būti galima remtis tarptautinės humanitarinės teisės normomis, kodifikuotomis taisyklėse, pridėtose prie 1907 m. spalio 18 d. Hagos konvencijos dėl sausumos karo įstatymų ir papročių (toliau – 1907 m. Hagos taisyklės), ir 1949 m. rugpjūčio 12 d. Ženevos konvencijoje dėl civilių apsaugos karo metu (toliau – Ženevos IV konvencija), kurios yra susijusios su okupuotoms teritorijoms taikytinų tarptautinių susitarimų sudarymu (1907 m. Hagos taisyklių 43 straipsnis ir Ženevos IV konvencijos 64 straipsnio antra pastraipa) ir šios teritorijos gamtos išteklių eksploatavimu (1907 m. Hagos taisyklių 55 straipsnis).

138. Iš tiesų šios nuostatos atitinka šios išvados 96 punkte nurodytus galimybės remtis tarptautine teise kriterijus.

139. Pirma, 1907 m. Hagos taisyklių ir Ženevos IV konvencijos nuostatos yra paprotinės tarptautinės teisės principai, kurių negalima nepaisyti ir kuriais galima remtis *erga omnes*¹⁰⁰, ir jie yra privalomi Sąjungai.

140. Antra, jų turinys yra pakankamai tikslus ir besąlygiškas, nes jose okupacinei valdžiai nustatytiems įpareigojimams įgyvendinti ar pasekmėms sukelti nereikalingas joks paskesnis aktas.

141. Ir galiausiai, trečia, jų, kaip taisyklių, kurių negalima nepaisyti, pobūdis ir struktūra nedraudžia atlikti ginčijamų aktų, visų pirma, Reglamento Nr. 764/2006, Sprendimo 2013/785 ir Reglamento Nr. 1270/2013, teisminės kontrolės, kiek jais patvirtinamas ir įgyvendinamas Vakarų Sacharos gamtos išteklių eksploatavimas, dėl kurio susitarė Sąjunga ir Maroko Karalystė. Tačiau Sąjunga privalo nepripažinti neteisėtos situacijos, kylančios iš šių nuostatų pažeidimo, ir neturi padėti ar teikti paramos dėl šio pažeidimo susidariusiai situacijai išlaikyti¹⁰¹.

142. Nustatęs tarptautinės teisės normas, kuriomis galima remtis, toliau nagrinėsiu ginčijamų aktų suderinamumą su šiomis normomis.

99 Žr. šios išvados 234–255 punktus.

100 Žr. šios išvados 238 punktą.

101 Žr. šios išvados 127 punktą.

3. Dėl Reglamento Nr. 764/2006, Sprendimo 2013/785 ir Reglamento Nr. 1270/2013 galiojimo, taip pat dėl Žuvininkystės susitarimo ir 2013 m. protokolo suderinamumo su tarptautinės teisės normomis, kuriomis galima remtis ir į kurias daroma nuoroda ESS 3 straipsnio 5 dalyje

a) Dėl to, ar ginčijamuose aktuose laikomasi Vakarų Sacharos tautos teisės į apsisprendimą ir pareigos nepripažinti neteisėtos situacijos, kylančios dėl šios teisės pažeidimo, ir nepadėti ar neteikti paramos tam, kad ši situacija būtų išlaikyta

143. 2016 m. gruodžio 21 d. Sprendime *Taryba / Front Polisario* (C-104/16 P, EU:C:2016:973) Teisingumo Teismas nusprendė, kad Sąjungos ir Maroko Karalystės sudarytas Asociacijos susitarimas, kuris, remiantis jo tekstu, taikomas „Maroko Karalystės teritorijai“, netaikytinas Vakarų Sacharos teritorijai, nes toks taikymas būtų nesuderinamas su šios teritorijos tautos teise į apsisprendimą ir Vienos konvencijos dėl tarptautinių sutarčių teisės 29 straipsniu (teritorinis sutarčių taikymas) ir 34 straipsniu (santykinio sutarčių poveikio principas, pagal kurį sutartys neturi nei kenkti, nei duoti naudos tretiesiems asmenims, jei nėra jų sutikimo)¹⁰².

144. Kaip teigia Taryba ir Komisija, šią bylą reikia skirti nuo bylos, kurioje priimtas 2016 m. gruodžio 21 d. Sprendimas *Taryba / Front Polisario* (C-104/16 P, EU:C:2016:973), nes, skirtingai nuo Asociacijos susitarimo, Žuvininkystės susitarimas ir 2013 m. protokolai taikytini Vakarų Sacharai. Iš tiesų, aiškinant šį sprendimą, Asociacijos susitarimo problema buvo ta, kad jis buvo taikomas Vakarų Sacharai, nors jis nebuvo jai taikytinas teisiškai, nes toks taikymas būtų nesuderinamas su šios teritorijos tautos teise į apsisprendimą ir Vienos konvencijos dėl tarptautinių sutarčių teisės 29 straipsniu (teritorinis tarptautinių sutarčių taikymas) 34 straipsniu (santykinio tarptautinių sutarčių poveikio principas, pagal kurį tarptautinės sutartys neturi nei kenkti, nei duoti naudos tretiesiems asmenims, jei nėra jų sutikimo). Būtent remiantis šiais argumentais Tarybos ir Komisijos siūlomas sprendimas, siekiant, kad Asociacijos susitarimo taikymas Vakarų Sacharai atitiktų 2016 m. gruodžio 21 d. Sprendimą *Taryba / Front Polisario* (C-104/16 P, EU:C:2016:973), išplėstų jo taikymo sritį susitarimu, kuris galėtų būti Sąjungos ir Maroko Karalystės keitimasis laiškais, kad jo taikymas būtų aiškiai išplėstas Vakarų Sacharai.

145. Manęs šie argumentai neįtikina. Jei su Maroko Karalyste sudaryto tarptautinio susitarimo, kurio teritorinė taikymo sritis aiškiai neapima Vakarų Sacharos, taikymas Vakarų Sacharai būtų nesuderinamas su šios teritorijos tautos teise į apsisprendimą, taip juo labiau būtų kalbant apie tarptautinį susitarimą, kuris, kaip Žuvininkystės susitarimas ir 2013 m. protokolai, taikytinas Vakarų Sacharos teritorijai ir šalia jos esantiems vandenims¹⁰³ ir pagal kurį Sąjungai leidžiama eksploatuoti¹⁰⁴ Vakarų Sacharos žuvų išteklius.

146. Šis argumentas *a fortiori* man atrodo pakankamas Vakarų Sacharos tautos teisės į apsisprendimą pažeidimui konstatuoti. Išsamumo sumetimais norėčiau pridurti, kad ginčijamuose aktuose nesilaikoma Vakarų Sacharos tautos teisės į apsisprendimą, nes jie neatitinka nei *laisvo* jos ekonominio vystymosi siekio, nei *laisvo* jos gamtos turtų ir išteklių naudojimo¹⁰⁵, ir kad bet kuriuo atveju, jei jais pačiais pažeidžiama teisė į apsisprendimą, jais nesilaikoma Sąjungos pareigos nepripažinti neteisėtos situacijos, kylančios dėl Vakarų Sacharos tautos teisės į apsisprendimą pažeidimo, taip pat nepadėti ir neteikti paramos tam, kad ši situacija būtų išlaikyta¹⁰⁶.

¹⁰² Žr. 87, 92, 93, 97, 106–108, 114, 116, 123 ir 125 punktus.

¹⁰³ Žr. šios išvados 60–74 punktus.

¹⁰⁴ Šiuo klausimu žr. 2014 m. spalio 9 d. Sprendimą *Ahlström ir kt.* (C-565/13, EU:C:2014:2273, 33 punktą).

¹⁰⁵ Žr. TESKTP ir TPPTP bendrą 1 straipsnį, JTO Generalinės Asamblėjos rezoliucijos 1514 (XV) 2 punktą ir 1975 m. Helsinkio baigiamojo akto VIII antraštinę dalį.

¹⁰⁶ Žr. Konsultacinę nuomonę dėl sienos pastatymo okupuotoje Palestinos teritorijoje teisinių pasekmių (TTT rinkinys, 2004, p. 136, 159 punktas).

1) *Dėl Vakarų Sacharos tautos laisvos valios ginčijamais aktais siekti Vakarų Sacharos ekonominio vystymosi ir disponuoti gamtos turtais bei ištekliais*

147. Man atrodo, kad šios valios buvimą patvirtina toliau nurodytos aplinkybės¹⁰⁷; šių aplinkybių esmę prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusiam teisme įrodinėjo WSC ir ją priminė pastarasis teismas¹⁰⁸.

148. 1966 m. gruodžio 20 d. JTO Generalinė Asamblėja priėmė Rezoliuciją 2229 (XXI) dėl Ifnio ir Ispanijos Sacharos, kurioje ji „dar kartą patvirtino neatimamą Ispanijos Sacharos tautos <...> teisę į apsisprendimą“ ir paragino Ispanijos Karalystę kaip administruojančiąją valdžią kuo skubiau nustatyti „referendumo, kuris būtų rengiamas globojant [JT], siekiant suteikti vietiniams šios teritorijos gyventojams galimybę laisvai įgyvendinti teisę į apsisprendimą, organizavimo sąlygas“.

149. 1974 m. rugpjūčio 20 d. Ispanijos Karalystė pranešė JTO, kad siūlo Vakarų Sacharoje surengti JT globojamą referendumą¹⁰⁹.

150. 1975 m. gegužės mėn., nepaisant iškilusių sunkumų, JTO misija Vakarų Sacharoje „galėjo konstatuoti, kad, gyvendami teritorijoje, dauguma Ispanijos Sacharos gyventojų akivaizdžiai pasisako už nepriklausomybę“¹¹⁰.

151. 1975 m. spalio 16 d. Tarptautinis Teisingumo Teismas, gavęs JTO Generalinės Asamblėjos prašymą, parengtą atliekant darbus, susijusius su Vakarų Sacharos dekolonizavimu, pateikė konsultacinę nuomonę, pagal kurią, pirma, Vakarų Sachara tuo metu, kai ją kolonizavo Ispanijos Karalystė, nebuvo bešeimininkė teritorija (*terra nullius*) ir, antra, nors kai kurios aplinkybės rodo, kad ispanų kolonizacijos metu tarp Maroko sultono ir kai kurių Vakarų Sacharos teritorijoje gyvenančių genčių buvo teisiniai pavaldymo ryšiai, jie neįrodė jokio teritorinio suvereniteto ryšio tarp Vakarų Sacharos teritorijos ir Maroko Karalystės¹¹¹. Taigi Tarptautinis Teisingumo Teismas nekonstatavo tokių teisinių ryšių, kurie pakeistų JTO Generalinės Asamblėjos rezoliucijos 1514 (XV) dėl Vakarų Sacharos dekolonizavimo taikymą ir visų pirma apsisprendimo principo taikymą dėl teritorijos tautų laisvos ir tikros valios pareiškimo¹¹².

152. Minėtos konsultacinės nuomonės paskelbimo dieną pasakytoje kalboje „Maroko Karalius laikėsi nuomonės, kad visas pasaulis pripažino, kad [Vakarų] Sachara priklauso Maroko Karalystei ir kad ji turi taikiai perimti šią teritoriją“, taip pat paragino šiuo tikslu surengti 350 000 asmenų žygį, vadinamą Žaliuoju žygiu¹¹³.

107 Faktinės aplinkybės išsamiai išdėstytos „Specialiojo komiteto, įgalioto ištirti situaciją, susijusią su Deklaracijos dėl nepriklausomybės suteikimo kolonijinėms šalims ir tautoms taikymu, ataskaitoje“ (A/31/23/Rev.1), *Oficialūs Generalinės Asamblėjos dokumentai*, 1977, II t., p. 203–225; „Specialiojo komiteto, įgalioto ištirti situaciją, susijusią su Deklaracijos dėl nepriklausomybės suteikimo kolonijinėms šalims ir tautoms taikymu, ataskaita“ (A/31/23/Rev.1), *Oficialūs Generalinės Asamblėjos dokumentai*, 1980, II t., p. 105–117.

108 Žr. 2015 m. spalio 19 d. sprendimą byloje *Western Sahara Campaign UK, R (on the application of) v HM Revenue and Customs* [2015] EWHC 2898 (Admin), 12–18 punktai.

109 Referendumo idėja nesulaukė entuziastingo Maroko Karalystės palaikymo. Per privačią diskusiją su Jungtinių Amerikos Valstijų sekretoriumi H. Kissinger Maroko Karalius Hassanas II pareiškė: „[Ispanijos užsienio reikalų ministrui] pasakiau, jog sutinku, kad Ispanija pasiliktu, bet nesutinku, kad Vakarų Sachara taptų nepriklausoma. Pageidauju Ispanijos dalyvavimo įgyvendinant 30 000 asmenų apsisprendimą.“ H. Kissinger atsakė: „[Alžyro prezidentas] vakar manęs paklausė, ką apie tai galvoju, ir aš atsakiau: apsisprendimas 30–40 tūkst. asmenų, kurie net nežino, kur gyvena?“ Žr. pokalbio protokolą (Rabatas, 1974 m. spalio 15 d., 13 val. 15 min.), išleista M. F. Burton „Foreign Relations of the United States, 1969–1976“, *United States Government Printing Office*, Washington, 2014, E-9 t., 1 d. (dokumentai dėl Šiaurės Afrikos, 1973–1976), p. 258–261, būtent p. 258.

110 Žr. 1975 m. spalio 10 d. Jungtinių Tautų misijos vizito Ispanijos Sacharoje ataskaitą, paskelbtą „Specialiojo komiteto, įgalioto ištirti situaciją, susijusią su Deklaracijos dėl nepriklausomybės suteikimo kolonijinėms šalims ir tautoms taikymu, ataskaitoje“ (A/10023/Rev.1), *Oficialūs Generalinės Asamblėjos dokumentai*, 1977, III t., p. 12–133, būtent p. 229.

111 Žr. Konsultacinę nuomonę dėl Vakarų Sacharos (TTT rinkinys, 1975, p. 12, 162 punktas).

112 Žr. Konsultacinę nuomonę dėl Vakarų Sacharos (TTT rinkinys, 1975, p. 12, 162 punktas).

113 Žr. 2016 m. gruodžio 21 d. Sprendimo *Taryba / Front Polisario* (C-104/16 P, EU:C:2016:973) 30 punktą.

153. Ispanijos Karalystė kreipėsi į JTO Saugumo Tarybą, o ji paprašė JTO Generalinio Sekretoriaus K. Waldheim parengti jos konsultacijų su suinteresuotomis šalimis, tarp jų – su Maroko Karalyste, ataskaitą¹¹⁴.

154. Minėtoje ataskaitoje buvo Maroko Karalystės teiginys, kad referendumas nėra būtinas, nes Tarptautinis Teisingumo Teismas pripažino istorinius pavaldumo ryšius tarp Maroko sultono ir genčių, tradiciškai gyvenančių Vakarų Sacharos teritorijoje, ir kad bet kuriuo atveju „teritorijos gyventojai jau faktiškai įgyvendino savo teisę į apsisprendimą ir pareiškė esantys už sugrįžimą į Maroko teritoriją“, o naujaisi to įrodymai yra „pavaldumo priesaika Maroko Karaliui, kurią saharavių genčių vardu *Djemââ* pirmininkas [Khatri Ould Said a Ould El Jomaini] [¹¹⁵]“ paskelbė per 1975 m. lapkričio 4 d. Agadiro rūmuose vykusią ceremoniją¹¹⁶.

155. Po Ispanijos Karalystės protestų dėl Žaliojo žygio, 1975 m. lapkričio 6 d. JTO Saugumo Taryba priėmė rezoliuciją 380 (1975) dėl Vakarų Sacharos; joje ji „apgailestavo dėl šio žygio“, kuris buvo paskelbtas, ir „paprašė Maroko [Karalystės] nedelsiant atšaukti visus šio [žygio] dalyvius iš Vakarų Sacharos teritorijos“. Po kelių dienų Maroko Karalystė įvykdė šį prašymą.

156. Po Žaliojo žygio kilus krizei, Ispanijos Karalystė, Maroko Karalystė ir Mauritanijos Islamo Respublika pradėjo trišales derybas, o po jų 1975 m. lapkričio 14 d. buvo priimta Ispanijos, Maroko ir Mauritanijos principų deklaracija dėl Vakarų Sacharos¹¹⁷ (toliau – Madrido susitarimas). Pagal šį susitarimą „Ispanija [Vakarų Sacharos] teritorijoje iš karto įvedė laikinąjį valdymą, kuriame turėjo dalyvauti Marokas ir Mauritanija, bendradarbiaudami su *Djemââ*, ir perdavė šiai laikinajai administracijai atsakomybės sritis ir įgaliojimus [kuriuos Ispanija turėjo šios teritorijos atžvilgiu kaip administruojančioji valdžia]“, ir tai buvo padaryta.

157. Minėtame susitarime taip pat buvo numatyta, kad „Ispanijos buvimas teritorijoje bus galutinai nutrauktas iki 1976 m. vasario 28 d.“ ir kad „bus paisoma saharavių tautos nuomonės, išreikštos per *Djemââ*“.

158. Vėliau paaiškėjo, kad, be šio susitarimo, minėtos trys šalys sudarė dar kitus susitarimus, kurie formaliai buvo vadinami „pokalbių aktais“ ir kuriais siekta reglamentuoti kai kuriuos ekonominius Vakarų Sacharos administravimo perdavimo aspektus, be kita ko, teises į žvejybą šalia šios teritorijos esančiuose vandenyse¹¹⁸. Šių susitarimų buvimą, taip pat tai, kad jie buvo susiję su žvejyba, per parlamentines diskusijas dėl 1977 m. Ispanijos Karalystės ir Maroko Karalystės žuvininkystės susitarimo ratifikavimo patvirtino Ispanijos Karalystės užsienio reikalų ministras Oreja Aguirre¹¹⁹. Anot jo, tai buvo „elgesio rekomendacijos arba gairės“¹²⁰.

114 Žr. 1975 m. lapkričio 2 d. JTO Saugumo Tarybos rezoliuciją 379 (1975).

115 *Djemââ* 1967 m. įsteigė Ispanijos administracija, tai buvo konsultacinis organas, sudarytas iš 103 narių, tarp jų – didelių miestų merų, 40 genčių vadų (šeichų), 40 šeimų grupių atstovų ir 16 profesinių grupių atstovų. Žr. 1975 m. spalio 10 d. Jungtinių Tautų misijos vizito į Ispanijos Sacharą ataskaitą, paskelbtą „Specialiojo komiteto, įgalioto ištirti situaciją, susijusią su Deklaracijos dėl nepriklausomybės suteikimo kolonijinėms šalims ir tautoms taikymu, ataskaitoje“ (A/10023/Rev.1), *Oficialūs Generalinės Asamblėjos dokumentai*, 1977, III t., p. 12–133, 126–142 punktai.

116 Žr. 1975 m. lapkričio 8 d. Generalinio Sekretoriaus ataskaitos, parengtos pagal Rezoliuciją 379 (1975) dėl padėties, susijusios su Vakarų Sachara (S/11874), 17 punktą. Taip pat žr. 1975 m. lapkričio 6 d. Saugumo Tarybos 1854-osios sesijos protokolo (S/PV.1854), 47 ir 48 punktus.

117 *Jungtinių Tautų sutarčių rinkinys*, 988 t., p. 259.

118 Kaip nurodyta šiuose susitarimuose, Ispanijos, Maroko ir Mauritanijos delegacijos susitarė dėl teisių į žvejybą pripažinimo 20-čiai metų šalia Vakarų Sacharos esančiuose vandenyse 800 Ispanijos laivų tomis pačiomis sąlygomis, kurios buvo 1975 m. lapkričio 14 d. Žr. *Cortes, Diario de sesiones del Congreso de los diputados*, 1978, Nr. 15, p. 498 (M. Manuel Marín González, *Partido Socialista Obrero Español* deputato, vėliau – Europos Komisijos pirmininko pavaduotojo ir l. e. pirmininko pareigas, kalba). Šiuo klausimu taip pat žr. J. Dessaints „Chronique politique Maroc“, *Šiaurės Afrikos biuletenis*, 1975, 14 t., p. 457–476, būtent 463; Alemany F. Torres „Acuerdo de pesca con Marruecos“, *El País*, 1978 m. vasario 8 d.

119 Žr. *Cortes, Diario de sesiones del Congreso de los diputados*, 1978, Nr. 15, p. 522 ir 546.

120 Žr. *Cortes, Diario de sesiones del Congreso de los diputados*, 1978, Nr. 15, p. 546.

159. Susitarimo dėl teisių į žvejybą šalia Vakarų Sacharos esančiuose vandenyse buvimas ir tai, kad apie jo buvimą nebuvo pranešta JTO Generaliniam Sekretoriui, taip pat patvirtina Jungtinių Amerikos Valstijų sekretoriaus diplomatinės telegramos¹²¹.

160. 1975 m. lapkričio 28 d. 67 *Djemââ* nariai, įskaitant jo pirmininko pavaduotoją, susirinko El Guelta Zemmur (Vakarų Sachara) ir vienbalsiai paskelbė, kad *Djemââ*, kuris nėra demokratiškai išrinktas Vakarų Sacharos tautos, negali priimti sprendimo dėl jos apsisprendimo. Jie vienbalsiai nusprendė galutinai paleisti *Djemââ*¹²².

161. 1975 m. gruodžio 10 d. JTO Generalinė Asamblėja balsavo dėl dviejų rezoliucijų Vakarų Sacharos klausimu, kurių turinys nėra identiškas¹²³, nes buvo nesutariama dėl to, kokių teisinių pasekmių sukelia Madrido susitarimas. Šiuo klausimu Rezoliucijoje 3458 A (XXX) nėra jokios nuorodos į šį susitarimą ir Ispanijos Karalystė nurodoma kaip Vakarų Sacharos „administruojančioji valdžia“¹²⁴, o Rezoliucijoje 3458 B (XXX) į šį susitarimą „atsižvelgiama“¹²⁵ ir nurodoma ne administruojančioji valdžia, o „1975 m. lapkričio 14 d. Madrido susitarimo šalys“¹²⁶ ir „laikinoji administracija“¹²⁷.

162. Vis dėlto reikėtų pažymėti, kad iš 144 valstybių, dalyvavusių Generalinės Asamblėjos 2435-ojoje plenarinėje sesijoje, 88 balsavo už Rezoliuciją 3458 A (XXX), nė viena nebuvo prieš, 41 susilaikė ir 15 nebalsavo. Esamos Sąjungos valstybės narės balsavo už šią rezoliuciją, išskyrus Portugalijos Respubliką ir Ispanijos Karalystę, kurios susilaikė, ir Maltos Respubliką, kuri nebalsavo. Maroko Karalystė taip pat nebalsavo.

163. Už daugiau ginčų sukėlusią Rezoliuciją 3458 B (XXX) balsavo tik 56 valstybės, 42 balsavo prieš, 34 susilaikė, o 12 nebalsavo. Tik 11 esamų Sąjungos valstybių narių balsavo už šią rezoliuciją¹²⁸, 10 balsavo prieš¹²⁹, 6 susilaikė¹³⁰, o viena nebalsavo¹³¹. Maroko Karalystė balsavo už.

164. Nepaisant skirtumų, abiejose rezoliucijose „patvirtinama neatimama [Vakarų] Sacharos tautos teisė į apsisprendimą“¹³² pagal JTO Generalinės Asamblėjos rezoliuciją 1514 (XV) ir jose sutampa tai, kad ši teisė turi būti įgyvendinama laisvai¹³³.

165. Be to, Rezoliucijoje 3458 A (XXX) numatyta, kad teisė į apsisprendimą turi būti įgyvendinama „prižiūrint [JTO]“, ir „prašoma Generalinio sekretoriaus, pasikonsultavus su Ispanijos vyriausybe kaip administruojančiąja valdžia <...>, priimti nuostatas, kurios būtinos apsisprendimo akto priežiūrai“¹³⁴.

121 Žr. 1975 m. lapkričio 15 d. ambasadoriaus W. Stabler telegramą 1975MADRID08029 ministrui H. Kissingeriui („[ministras Esteban] Herrera taip pat pasakė, kad tarp Maroko ir Mauritanijos buvo parengti „pamatiniai susitarimai“ kitais reikšmingais klausimais: <...> ir teisės į žvejybą“); 1975 m. lapkričio 21 d. ministro H. Kissinger telegramą 1975STATE276309 Jungtinių Amerikos Valstijų nuolatinei atstovybei („[kaip nurodė Maroko ambasadorius Abdelhadi Boutaleb,] susitarimo kopiją signatarai deponuos [JTO] Generaliniam Sekretoriui K. Waldheim, tačiau deponuotoje versijoje nebus subsidiarių susitarimų, suteikiančių Ispanijai teises į žvejybą Vakarų Sacharos vandenyse ir 35 % Ispanijos fosfatų kasyklų akcijų“). Diplomatinės telegramos skelbiamos interneto svetainėje <https://wikileaks.org/>.

122 „1975 m. lapkričio 28 d. El Guelta (Vakarų Sachara) istorinis dokumentas, kurį 1975 m. lapkričio 28 d. pasirašė 67 saharavių generalinės asamblėjos nariai, 3 saharavių nariai iš *Cortes* (Ispanijos parlamentas), kitų valstybių narių atstovai *Djemââ* ir daugiau kaip 60 *chioukh* genties narių bei kitų žinomų saharavių genčių atstovų“, pridėtas prie 1975 m. gruodžio 9 d. nuolatinio atstovo Alžyre laiško JTO Generaliniam Sekretoriui (S/11902).

123 Žr. 1975 m. gruodžio 10 d. rezoliuciją 3458 A ir B (XXX).

124 Žr. šios rezoliucijos 8 punktą.

125 Žr. šios rezoliucijos 1 punktą.

126 Žr. šios rezoliucijos 3 punktą.

127 Žr. šios rezoliucijos 4 punktą.

128 Tuo metu – 9 valstybės narės, taip pat Ispanijos Karalystė ir Maltos Respublika.

129 Bulgarijos Respublika, Kipro Respublika, Lenkijos Respublika, taip pat Čekijos Respublika ir Slovakijos Respublika (tuo metu sudariusios Čekoslovakiją), Slovėnijos Respublika ir Kroatijos Respublika (kaip Jugoslavijos federacinės valstybės) ir Estija, Latvijos Respublika ir Lietuvos Respublika (kaip TSRS federacinės valstybės).

130 Graikijos Respublika, Vengrija, Austrijos Respublika, Suomija ir Švedijos Karalystė.

131 Rumunija.

132 Rezoliucijos 3458 A (XXX) 1 punktas. Taip pat šiuo klausimu žr. Rezoliucijos 3458 B (XXX) 2 punktą.

133 Žr. Rezoliucijos 3458 A (XXX) 7 punktą ir Rezoliucijos 3458 B (XXX) 4 punktą.

134 Žr. šios rezoliucijos 7 ir 8 punktus.

166. Tuo pačiu Rezoliucijoje 3458 B (XXX) numatytas laisvas Vakarų Sacharos tautos teisės į apsisprendimą įgyvendinimas „surengus laisvas konsultacijas padedant Generalinio Sekretoriaus paskirtam [JTO] atstovui“¹³⁵.

167. 1975 m. pabaigoje Ispanijos Karalystė užbaigė Vakarų Sacharos administravimą. Kai tik Ispanijos pajėgos pasitraukė, į Vakarų Sacharos teritoriją įsiskverbė marokiečių ir mauritaniečių pajėgos. Kai kuriose vietovėse įvyko ginkluoti jų ir *Front populaire pour la libération de la saguia-el-hamra et du rio de oro* (*Front Polisario*) pajėgų susirėmimai¹³⁶.

168. Per 1976 m. vasario mėn. spaudos konferenciją Švedijos ambasadorius prie JTO Olof Rydbeck, specialusis JTO Generalinio sekretoriaus pasiuntinys Vakarų Sacharai, paskelbė, kad „dėl tokios karinės padėties [Vakarų Sacharoje], kokia yra, naudingos konsultacijos su sahraviais būtų sunkiai įmanomos, o gal net neįmanomos“¹³⁷.

169. 1976 m. vasario 25 d. JTO Generaliniam Sekretoriui skirtu memorandumu Ispanijos Karalystė jam pranešė, kad nuo rytojaus (1976 m. vasario 26 d.) nusprendė galutinai nutraukti savo buvimą Vakarų Sacharoje ir kad tą dieną buvo sušauktas *Djemââ* susirinkimas, per kurį Ispanijos paskirtas valdytojas, veikdamas kaip laikinosios administracijos narys, praneš jam apie šį sprendimą¹³⁸.

170. 1976 m. vasario 26 d. Ispanijos Karalystė galutinai nutraukė savo buvimą Vakarų Sacharos teritorijoje ir tos pačios dienos laišku JTO Generaliniam Sekretoriui pareiškė „atsisakanti bet kokios tarptautinio pobūdžio atsakomybės, susijusios su [Vakarų Sacharos] administravimu, ir nutraukianti savo dalyvavimą vykdant šios teritorijos laikinąjį administravimą“¹³⁹, taip pat patvirtina, kad „Vakarų Sacharos dekolonizacija bus baigta, kai sahravių tauta galės teisėtai pareikšti savo nuomonę“¹⁴⁰.

171. Tą pačią dieną *Djemââ*, nepaisydamas to, kad 67 jo nariai nusprendė paleisti šį organą, patvirtino „[Vakarų Sacharos] reintegraciją į Maroką ir Mauritaniją“ ir „taip išreiškė vieningą sahravių tautos ir visų genčių, kurioms ji autentiškai ir teisėtai atstovauja, nuomonę“¹⁴¹. Maroko Karalystės požiūriu, šiuo sprendimu sukonkretinta Madrido susitarimo nuostata, pagal kurią „bus paisoma sahravių tautos nuomonės, išreikštos per *Djemââ*“.

172. Kalbant apie šį *Djemââ* susirinkimą, nei Ispanijos Karalystė, nei JTO nepripažino, kad jis įgyvendina Vakarų Sacharos tautos teisę į apsisprendimą pagal JTO Generalinės Asamblėjos rezoliucijas 3458 A ir B (XXX)¹⁴².

¹³⁵ Žr. šios rezoliucijos 4 punktą.

¹³⁶ Žr. „Specialiojo komiteto, įgalioto ištirti situaciją, susijusią su Deklaracijos dėl nepriklausomybės suteikimo kolonijinėms šalims ir tautoms taikymu, ataskaitą“ (A/31/23/Rev.1), *Oficialūs Generalinės Asamblėjos dokumentai*, 1977, II t., p. 203–225, 44 punktas; J. Dessaints „Chronique politique Maroc“, *Šiaurės Afrikos biuletenis*, 1975, 14 t., p. 457–476, būtent p. 464.

¹³⁷ Žr. *Keesing's Record of World Events*, 1976 m. vasario 13 d., p. 27746.

¹³⁸ „Specialiojo komiteto, įgalioto ištirti situaciją, susijusią su Deklaracijos dėl nepriklausomybės suteikimo kolonijinėms šalims ir tautoms taikymu, ataskaitą“ (A/31/23/Rev.1), *Oficialūs Generalinės Asamblėjos dokumentai*, 1977, II t., p. 203–225, 45 punktas.

¹³⁹ Tačiau yra ne visai taip. Ispanijos Karalystė ir toliau faktiškai administruoja Vakarų Sacharos oro erdvę, kuri priklauso Kanarų salų „skrydžių informacijos regiono“ (angl. *flight information region* (FIR)) OCE sektoriui. Žr. ENAIRE interneto svetainėje skelbiamus žemėlapius (http://www.enaire.es/csee/ccurl/130/603/fir_canarias.swf).

¹⁴⁰ 1976 m. vasario 26 d. Ispanijos nuolatinio atstovo prie JTO laiškas Generaliniam Sekretoriui (S/11997).

¹⁴¹ 1976 m. vasario 27 d. *Djemââ* siūlymas, dėl kurio nubalsavo šis organas, *Šiaurės Afrikos biuletenis*, 1976, 15 t., p. 847 ir 848. Savo pranešime JTO Generaliniam Sekretoriui *Djemââ* pirmininkas Khatri Ould Said a Ould El Jomaini pranešė, kad „sahravių *Djemââ*, susirinkęs į šiandienos, t. y. 1976 m. vasario 26 d., ketvirtadienis, neeilinę sesiją Al Ajūne, atsižvelgdamas į istorinius duomenis ir ilgalaikius sahravių tautos ryšius su šiomis dviem šalimis, vienbalsiai patvirtino Sacharos teritorijos reintegraciją į Maroką ir Mauritaniją“. Žr. „Specialiojo komiteto, įgalioto ištirti situaciją, susijusią su Deklaracijos dėl nepriklausomybės suteikimo kolonijinėms šalims ir tautoms taikymu, ataskaitą“ (A/31/23/Rev.1), *Oficialūs Generalinės Asamblėjos dokumentai*, 1977, II t., p. 203–225, 51 punktas.

¹⁴² Anot Jungtinių Amerikos Valstijų sekretoriaus Cyrus Vance, „Waldheim man pasakė, kad [...] Karalius Hassan mano, jog problema buvo išspręsta, o apsisprendimo kriterijus buvo įvykdytas pasikonsultavus su Sacharos asamblėja. Vis dėlto nei Ispanija, nei Alžyras su tuo nesutinka ir nurodo, kad Karalius Hassan pasitarė tik su asamblėja, kuri neturi atstovavimo įgaliojimų ir kurią sudaro vietiniai marokiečiai (*a rump assembly consisting of Moroccan stooges*).“ Žr. 1977 m. gegužės 20 d. JAV sekretoriaus C. Vance telegramą JAV ambasadoriui Maroke, paskelbtą Burton, M. F., *Foreign Relations of the United States, 1977-1980*, United States Government Printing Office, Washington, 2017, XVII t., 3 dalis (Dokumentai dėl šiaurės Afrikos), p. 507–508, būtent p. 508.

173. Pagal 1975 m. vasario 25 d. memorandumą, kurį Ispanijos Karalystė adresavo JTO Generaliniam Sekretoriui, „šis susirinkimas nevyks pasitarus su tauta, kaip numatyta 1975 m. lapkričio 14 d. Madrido susitarimuose ir Generalinės Asamblėjos rezoliucijoje 3458 B (XXX), bent jau todėl, kad nėra įvykdytos būtinos sąlygos, visų pirma pagal minėtos rezoliucijos 4 punktą [Generalinio sekretoriaus] paskirto [JTO] atstovo buvimo sąlyga“¹⁴³.

174. Atsakyme į 1975 m. vasario 25 d. Ispanijos Karalystės memorandumą JTO Generalinis Sekretorius priminė Rezoliucijos 3458 A (XXX) 7 ir 8 punktus ir Rezoliucijos 3458 B (XXX) 4 punktą ir pareiškė:

„Iš minėtų punktų aišku, kad nei Ispanijos vyriausybė, kaip administruojančioji valdžia, nei laikinoji administracijai, į kurios sudėtį įeina [Ispanijos Karalystė], nesiėmė būtinų priemonių, kad užtikrintų Vakarų Sacharos tautoms galimybę įgyvendinti teisę į apsisprendimą. Todėl, net jei laikas būtų leides ir jei būtų buvę pateikti būtini paaiškinimai dėl *Djemââ* susirinkimo, apie kurį man pranešėte vakar ir apie kurį jūsų vyriausybė nebuvo informuota, mano paskirto [JTO] atstovo dalyvavimas šiame susirinkime savaime nereikštų minėtų Generalinės Asamblėjos rezoliucijų taikymo.“¹⁴⁴

175. 1976 m. balandžio 14 d. Maroko Karalystė su Mauritanijos Islamo Respublika sudarė tarptautinę sutartį dėl Vakarų Sacharos teritorijos padalijimo¹⁴⁵ ir formaliai aneksavo provincijas, kurios jai buvo priskirtos šia sutartimi¹⁴⁶.

176. Per tą laiką šiame regione tarp Maroko Karalystės, Mauritanijos Islamo Respublikos ir *Front Polisario* įsiplieskė ginkluotas konfliktas.

177. 1979 m. gegužės mėn. Mauritanijos Islamo Respublika pranešė JTO Generaliniam Sekretoriui, kad yra pasiruošusi taikyti JTO Generalinės Asamblėjos rezoliucijų 3458 A (XXX) ir 3458 B (XXX) nuostatas ir ištirti priemones ir būdus, kaip būtų galima įgyvendinti apsisprendimo teisę Vakarų Sacharoje¹⁴⁷. Tačiau „nuo 1978 m. liepos mėn. Maroko vyriausybė keletą kartų paskelbė, kad neperleis nė vienos iš „savo atgautų Sacharos provincijų“ ir nesutiks su *Front Polisario* kontroliuojamos mini valstybės sukūrimu mauritaniškojoje Vakarų Sacharos dalyje“¹⁴⁸.

178. 1979 m. rugpjūčio 10 d. Mauritanijos Islamo Respublika sudarė taikos susitarimą su *Front Polisario*, pagal kurį atsisakė visų teritorinių pretenzijų į Vakarų Sacharą¹⁴⁹. Maroko Karalystė iš karto ėmėsi kontroliuoti Mauritanijos pajėgų atlaisvintą teritoriją¹⁵⁰ ir ją aneksavo¹⁵¹.

143 Tas pats klausimas buvo pateiktas Ispanijos parlamente diskutuojant dėl 1977 m. Ispanijos Karalystės ir Maroko Karalystės žuvininkystės susitarimo ratifikavimo, kai Ispanijos Karalystės užsienio reikalų ministras Oreja Aguirre patvirtino, kad Ispanija nepripažįsta Maroko Karalystės suvereniteto Vakarų Sacharos atžvilgiu ir kad Vakarų Sacharos dekolonizavimo procesas bus baigtas tik tada, kai iš šios teritorijos kilusios tautos įgyvendins savo teisę į apsisprendimą pagal JTO Generalinės Asamblėjos rezoliuciją 1514 (XV). Žr. *Cortes, Diario de sesiones del Congreso de los diputados*, 1978, Nr. 15, p. 522 ir 523. Šiuo klausimu taip pat žr. „Contestación del Gobierno a la pregunta formulada por don Gregorio Lopez Raimundo, del Grupo Parlamentario Mixto del, sobre política española hacia el Sahara“, *Boletín oficial de las Cortes generales*, D serija, 1983 m. rugsėjo 23 d., p. 223 ir 224.

144 „Specialiojo komiteto, įgalioto ištirti situaciją, susijusią su Deklaracijos dėl nepriklausomybės suteikimo kolonijinėms šalims ir tautoms taikymu, ataskaita“ (A/31/23/Rev.1), *Oficialūs Generalinės Asamblėjos dokumentai*, 1977, II t., p. 203–225, 46 punktas.

145 Žr. Konvenciją dėl valstybės sienos tarp Mauritanijos Islamo Respublikos ir Maroko Karalystės, pasirašytą 1976 m. balandžio 14 d. Rabate, *Šiaurės Afrikos biuletenis*, 1976, 15 t., p. 848 ir 849.

146 Žr. šios išvados 73 punktą ir jame nurodytus dokumentus. 1976 m. balandžio 14 d. Maroko Karalystė ir Mauritanijos Islamo Respublika pasirašė bendradarbiavimo susitarimą dėl susigrąžintų Vakarų Sacharos teritorijų vystymo (*Šiaurės Afrikos biuletenis*, 1976, 15 t., p. 849 ir 850), kuriame buvo numatytas Mauritanijos Islamo Respublikos dalyvavimas valdant bendrovės *Fos Bucraa* (kuri eksploatavo Vakarų Sacharos fosfatus) akcinį kapitalą ir bendradarbiavimas žuvininkystės srityje.

147 Žr. 1979 m. gegužės 23 d. Mauritanijos nuolatinės atstovybės prie JTO laikinojo įgaliotinio laišką JTO Generaliniam Sekretoriui (A/34/276).

148 „Specialiojo komiteto, įgalioto ištirti situaciją, susijusią su Deklaracijos dėl nepriklausomybės suteikimo kolonijinėms šalims ir tautoms taikymu, ataskaita“ (A/34/23/Rev.1), *Oficialūs Generalinės asamblėjos dokumentai*, 1977, II t., p. 105–117, 32 punktas. Šioje ataskaitoje nurodyta: „Karalius Hasanas II paskelbė, kad „priimtas sprendimas dėl taikos neturėtų <...> kliudyti Marokui ir Mauritanijai sukurti užsienio valstybę.“ (32 punktas)

149 Žr. 1979 m. rugpjūčio 10 d. Alžyre pasirašytą Mauritanijos ir Vakarų Sacharos susitarimą, pridėtą prie 1979 m. rugpjūčio 18 d. Mauritanijos Islamo Respublikos nuolatinio atstovo prie JTO laiško JTO Generaliniam Sekretoriui (A/34/427).

150 Žr. T. Hodges „The Western Saharans“, *Chicago Review Press*, Chicago, 1984, p. 12.

151 Žr. šios išvados 73 punktą ir jame nurodytus dokumentus.

179. 1979 m. lapkričio 21 d. JTO Generalinė Asamblėja priėmė Rezoliuciją 34/37 dėl Vakarų Sacharos; šioje rezoliucijoje, „vadovaudamasi [JTO] Chartija <...> ir savo Rezoliucijos 1514 (XV) tikslais, patvirtin[an] neatimamą Vakarų Sacharos tautos teisę į apsisprendimą ir nepriklausomybę“, „labai apgailesta[ta], kad padėtis pablogėjo dėl to, kad Marokas ir toliau yra okupavęs Vakarų Sacharą“, ir „primygtinai [pa]ragin[an] Maroką išsipareigoti siekti taikos ir nutraukti Vakarų Sacharos teritorijos okupaciją“, taip pat „šiuo tikslu rekomend[avo] *Front Polisario*, atstovaujančiam Vakarų Sacharos tautai, visapusiškai dalyvauti ieškant teisingo, ilgalaikio ir galutinio politinio sprendimo dėl Vakarų Sacharos laikantis [JTO] rezoliucijų ir deklaracijų“¹⁵².

180. *Front Polisario* ir Maroko Karalystė toliau tęsė ginkluotą konfliktą, tačiau 1988 m. rugpjūčio 30 d. abi šalys iš esmės sutiko su, be kita ko, JTO Generalinio Sekretoriaus pateiktais siūlymais išspręsti ginčą, visų pirma numatant nutraukti ugnį ir surengiant JTO prižiūrimą referendumą dėl apsisprendimo¹⁵³.

181. Nuo to laiko neįvyko nieko, kas leistų Vakarų Sacharos tautoms įgyvendinti savo teisę į apsisprendimą. Kaip savo paskutinėje ataskaitoje dėl Vakarų Sacharos pažymėjo JTO Generalinis Sekretorius, „[sprendimą surasti] sunku iš esmės dėl to, kad šalys laikosi skirtingo požiūrio ir skirtingai aiškina konflikto istoriją ir su ja susijusius dokumentus. Marokas teigia, kad Vakarų Sachara jau buvo jo teritorijos dalis ir kad derybos gali būti susijusios tik su jo siūlymu dėl autonomijos statuso, esant Maroko valdžiai, suprantant, kad Alžyras turi dalyvauti šiose derybose. *Front Polisario* teigia, kad Generalinė Asamblėja apibrėžė Vakarų Sacharą kaip nesavarankišką teritoriją, todėl vietos gyventojai turi spręsti dėl savo ateities per referendumą, per kurį galėtų pasirinkti nepriklausomybę, kad dėl visų kiekvienos šalies pateiktų pasiūlymų ir idėjų reikia diskutuoti ir kad tik pats Marokas turi dalyvauti derybose.“¹⁵⁴

182. Iš visų šių aplinkybių matyti, kad Vakarų Sacharos tauta neturi galimybės įgyvendinti teisę į apsisprendimą pagal Tarptautinio Teisingumo Teismo gaires, kurias jis pateikė savo konsultacinėje nuomonėje dėl Vakarų Sacharos¹⁵⁵, ir iki šiol neturi galimybės įgyvendinti šios teisės Generalinės Asamblėjos rezoliucijose 1514 (XV), 1541 (XV), 2625 (XXV) ir 3458 A ir B (XXX) nustatytais sąlygomis dėl įvairių priemonių, dėl kurių Vakarų Sacharos teritorija 1976 m. padalyta, o 1976 ir 1979 m. aneksuota. Tai, kad kai kurios iš šių priemonių priskiriamos kelioms valstybėms, niekaip nesumažina šių tautų teisės į apsisprendimą pažeidimo buvimo ir sunkumo.

183. Be to, nors minėtose rezoliucijose numatyta, kad teisė į apsisprendimą reiškia laisvę pasirinkti vieną iš trijų galimybių¹⁵⁶, t. y. nepriklausomybę¹⁵⁷, asociaciją su kita nepriklausoma valstybe ir integraciją į nepriklausomą valstybę arba referendumo surengimą¹⁵⁸ (užuot atsiklausus *Djemââ*), Maroko Karalystė integravo Vakarų Sacharą į savo teritoriją, ją padalydama ir aneksuodama, neatsiklaususi Vakarų Sacharos tautos ir be JTO priežiūros.

152 85 valstybės balsavo už, 6 – prieš, 41 valstybė susilaikė, o 20 nebalsavo. Esamos Sąjungos valstybės narės balsavo už arba susilaikė. Šiuo klausimu taip pat žr. JTO Generalinės Asamblėjos rezoliucijos 35/19 3 punktą (88 valstybės balsavo už, 8 – prieš, 15 susilaikė ir 15 nebalsavo).

153 Žr. 1988 m. rugsėjo 20 d. JTO Saugumo Tarybos rezoliuciją 621 (1988) ir 1988 m. lapkričio 22 d. JTO Generalinės Asamblėjos rezoliuciją 43/33.

154 2017 m. balandžio 10 d. JTO Generalinio Sekretoriaus ataskaitos dėl situacijos, susijusios su Vakarų Sachara (S/2017/307), 82 punktas.

155 Įdomu pažymėti, kad, baigęs eiti pareigas, Nyderlandų ambasadorius Peter van Walsum, JTO specialusis pasiuntinys Vakarų Sacharai (2005–2008), pripažino, kad, „remiantis Tarptautinio Teisingumo Teismo konsultacine nuomone, *Front Polisario* padėtis pagal tarptautinę teisę yra tvirtiausia“. Žr. P. van Walsum „The question of Western Sahara“, 2012 m. gruodžio 16 d., ir „The question of Western Sahara (II)“, 2013 m. vasario 7 d., paskelbta jo interneto svetainėje adresu <http://www.petervanwalsum.com/the-question-of-western-sahara/>.

156 Žr. JTO Generalinės Asamblėjos rezoliucijos 1541 (XV) VI principą.

157 Žr. JTO Generalinės Asamblėjos rezoliucijos 1514 (XV) 3 ir 4 punktus; M. Bedjaoui „Article 73“, išleistas J.-P. Cot, A. Pellet ir M. Forteau „La Charte des Nations Unies: commentaire article par article“, 3 leid., Economica, Paris, 2005, p. 1751–1767, būtent p. 1761; U. Fastenrath „Chapter XI Declaration Regarding Non-self-governing Territories“, išleista B. Simma, D.-E. Khan, G. Nolte ir A. Paulus (eds.) „The Charter of the United Nations: A Commentary“, 3 leid., Oxford University Press, Oxford, 2012, II t., p. 1829–1839, spec. p. 1834 ir 1835.

158 Žr. JTO Saugumo Tarybos rezoliuciją 2351 (2017), kurioje „primenamos ir patvirtinamos visos ankstesnės rezoliucijos dėl Vakarų Sacharos“ ir „nuspręsta pratęsti [Jungtinių Tautų misijos dėl referendumo surengimo Vakarų Sacharoje (MINURSO)] įgaliojimus“. Šiuo klausimu taip pat žr. 1966 m. gruodžio 20 d. JTO Generalinės Asamblėjos rezoliucijos 2229 (XXI) 4 ir 5 punktus; 1988 m. rugsėjo 20 d. JTO Saugumo Tarybos rezoliucijos 621 (1988) 2 punktą ir 1988 m. lapkričio 22 d. JTO Generalinės Asamblėjos rezoliuciją 43/33.

184. Šiuo požiūriu priesaika dėl pavaldumo Maroko Karaliui, kurią 1975 m. lapkričio 4 d. saharavių genčių vardu paskelbė *Djemââ* pirmininkas ir 1976 m. vasario 26 d. *Djemââ* susirinkimas, kurio nepripažino nei JTO, nei Ispanijos Karalystė, kaip Vakarų Sacharos administruojančioji valdžia, priklausanti jos laikinajai administracijai, nereiškia Vakarų Sacharos tautos atsiklausimo dėl apsisprendimo, kaip to reikalaujama JTO Generalinės Asamblėjos rezoliucijose 1514 (XV), 1541 (XV), 2625 (XXV) ir 3458 A ir B (XXX).

185. Iš to, kas nurodyta pirmiau, darytina išvada, kad Vakarų Sachara buvo integruota į Maroko Karalystę šios teritorijos tautoms laisvai nepareiškus savo valios šiuo klausimu. Kadangi Maroko Karalystė Žuvininkystės susitarimą ir 2013 m. protokolą sudarė remdamasi vienašaliu Vakarų Sacharos integravimu į jos teritoriją ir Maroko Karalystės suvereniteto įtvirtinimu šioje teritorijoje, aišku, kad Vakarų Sacharos tauta laisvai nedisponavo savo gamtos ištekliais, kaip to reikalaujama TESKTP ir TPPTP bendrame 1 straipsnyje, JTO Generalinės Asamblėjos rezoliucijos 1514 (XV) 2 punkte ir 1975 m. Helsinkio baigiamojo akto VII antraštinėje dalyje.

186. Todėl ginčijamais aktais nustatant ir įgyvendinant žuvų išteklių eksploatavimą šalia Vakarų Sacharos esančiuose vandenyse nesilaikoma šios teritorijos tautos teisės į apsisprendimą¹⁵⁹.

2) *Dėl pareigos nepripažinti neteisėtos situacijos, kylančios iš Vakarų Sacharos tautos teisės į apsisprendimą pažeidimo, ir nepadėti ar neteikti paramos tam, kad ši situacija būtų išlaikyta*

187. Nors Teisingumo Teismas nusprendė, kad pačiais ginčijamais aktais nebuvo pažeista Vakarų Sacharos tautos teisė į apsisprendimą ir kad šios teisės pažeidimas priskiriamas ne Sąjungai, o tik Maroko Karalystei, ginčijamuose aktuose nesilaikyta Sąjungos pareigos nepripažinti neteisėtos situacijos, kylančios dėl Vakarų Sacharos tautos teisės į apsisprendimą pažeidimo, ir nepadėti ar neteikti paramos tam, kad ši situacija būtų išlaikyta¹⁶⁰.

188. Kaip matyti iš Žuvininkystės susitarimo ir 2013 m. protokolo teksto, jie taikomi Vakarų Sacharai ir šalia jos esantiems vandenims kaip susitarimas, kuris taikytinas tik tai teritorijai, kurioje tarptautinė bendruomenė yra pripažinusi Maroko Karalystės suverenitetą.

189. Šiuo klausimu reikėtų pažymėti, kad, kaip nusprendė Tarptautinis Teisingumo Teismas, „galimybė sutartimi priimti tarptautinius įsipareigojimus būtent ir yra valstybės suvereniteto požymis“¹⁶¹ teritorijoje, susijusiose su šiais įsipareigojimais.

190. Tas pats pasakytina apie tarptautinius susitarimus, susijusius su jūra. Iš tiesų pagal Tarptautinio Teisingumo Teismo suformuotą jurisprudenciją „teisės į jūrą kyla iš pakrantės valstybės teisių į žemę, ir šį principą galima trumpai apibūdinti taip: „žemė dominuoja jūros atžvilgiu“ <...> Todėl siekiant nustatyti jūros pakrantę turinčios valstybės teises atskaitos taškas turi būti teritorinė situacija sausumoje.“¹⁶²

159 Žr. J. Crawford „Third Party Obligations with respect to Israeli Settlements in the Occupied Palestinian Territories“, 2012 m. sausio 24 d. teisinės nuomonės 131 punktą, skelbiama internete adresu <https://www.tuc.org.uk/sites/default/files/tucfiles/LegalOpinionIsraeliSettlements.pdf>.

160 Žr. Konsultacinę nuomonę dėl sienos pastatymo okupuotoje Palestinos teritorijoje teisinių pasekmių (TTT rinkinys, 2004, p. 136, 159 punktas).

161 Vapour Wimbledon byla (*Jungtinė Karalystė ir kt. prieš Vokietiją*), 1923 m. rugpjūčio 17 d. Sprendimas (CPII A serija Nr. 1, p. 25).

162 *Jūrų sienos ir teritoriniai klausimai tarp Kataro ir Bahreino*, sprendimas dėl esmės (TTT rinkinys, 2001, p. 40, 185 punktas). Šiuo klausimu taip pat žr. sprendimus *Šiaurės jūros kontinentinis šelfas* (TTT rinkinys, 1969, p. 3, 96 punktas), *Egėjo jūros kontinentinis šelfas* (TTT rinkinys, 1978, p. 3, 86 punktas), *Sienų Juodojoje jūroje nustatymas* (Rumunija prieš Ukrainą) (TTT rinkinys, 2009, p. 61, 77 punktas) ir *Ginčas dėl sausumos ir jūros sienų* (Nikaragva prieš Kolumbiją) (TTT rinkinys, 2012, p. 624, 140 punktas).

191. Tarptautinis Teisingumo Teismas taip pat yra nusprendęs, kad „yra nustatyta, kad „valstybės teisė į <...> išimtinę ekonominę zoną grindžiama principu, pagal kurį dėl pakrančių projekcijos žemė dominuoja jūros atžvilgiu“ <...>. Kaip nurodė Tarptautinis Teisingumo Teismas <...>, „žemė yra teisinis šaltinis įgaliojimų, kuriuos valstybė gali įgyvendinti prie pakrantės esančioje jūroje <...>“¹⁶³.

192. Taigi, jei žemė dominuoja jūros atžvilgiu, nekyla jokių abejonių, kad, kaip teigia *Comader*, Maroko Karalystė sudarė Žuvininkystės susitarimą, laikydama save Vakarų Sacharos suverenu, turinčiu teises ir pareigas šalia šios teritorijos esančių vandenų atžvilgiu, kurios pagal tarptautinę teisę suteikiamos pakrantės valstybei¹⁶⁴. Iš tiesų, kaip Žaliojo žygio 39-ųjų metų proga paskelbė Karalius Muhamedas VI, „nekalbu apie mėginimą pakeisti šio regioninio konflikto pobūdį, pateikiant jį kaip dekolonizacijos atvejį. Iš tiesų Marokas savo Sacharoje niekada nebuvo okupacinė valdžia ar administruojančioji valdžia. Veikiau jis įgyvendino suverenitetą savo žemėje.“¹⁶⁵

193. Todėl reikia atmesti Tarybos ir Komisijos argumentą, pagal kurį dėl to, kad ginčijamuose aktuose nurodomi „vandenys, priklausantys Maroko Karalystės suverenitetui arba jurisdikcijai“, ginčijamuose aktuose niekaip nepripažįstamas tariamas Maroko Karalystės suverenitetas Vakarų Sacharos teritorijoje ir suverenitetas ar jurisdikcija, kurią ši valstybė teigia įgyvendinanti šalia šios teritorijos esančiuose vandenyse.

194. Pirma, derybos dėl tarptautinio susitarimo, taikytino Vakarų Sacharai ir šalia jos esantiems vandenims, ir šio susitarimo sudarymas su Maroko Karalyste savaime reiškia Vakarų Sacharos integravimą¹⁶⁶ į Maroko Karalystę įvykdant 1976 m. ir 1979 m. aneksiją pripažinimą *de jure*, o tai reiškia jos suvereniteto pripažinimą Vakarų Sacharos teritorijos, jos vidaus vandenų ir teritorinės jūros atžvilgiu, taip pat suverenių teisių ir jurisdikcijos, kuri pagal tarptautinę teisę suteikiama pakrantės valstybei jūros zonų, esančių už teritorinės jūros ribų, atžvilgiu.

195. Primenu, kad byloje dėl Rytų Timoro tarp Portugalijos Respublikos (kaip Rytų Timoro administruojančiosios valdžios, kurią išstūmė Indonezijos Respublika) ir Australijos Sandraugos (*Commonwealth*) (kaip trečiosios šalies, sudariusios tarptautinį susitarimą su Indonezijos Respublika, taikytiną Rytų Timorui) Australijos Sandrauga laikėsi nuomonės, kad „derybų [dėl 1989 m. tarptautinės sutarties dėl Timor Gap sudarymo] pradžia reiskė, kad Australija *de jure* pripažino Rytų Timoro integravimą į Indoneziją“¹⁶⁷.

196. Tai, kad Žuvininkystės susitarimas, taikytinas sausumai ir jos jūrinėms teritorijoms, gali būti suvereniteto pripažinimo įrodymas, įrodo pati Vakarų Sacharos istorija. Šiuo klausimu primenu, kad Maroko Karalystė kaip savo suvereniteto Vakarų Sacharoje įrodymus pateikė tarptautinius susitarimus, kuriuos ji nuo 1767 m. yra sudariusi su įvairiomis valstybėmis, be kita ko, prekybos ir žuvininkystės susitarimus su Ispanijos Karalyste¹⁶⁸.

163 Sprendimas *Sausuma ir jūra* (Nikaragva prieš Kolumbiją) (TTT rinkinys, 2012, p. 624, 140 punktas ir jame nurodyta jurisprudencija).

164 Šiuo klausimu žr. šios išvados 73 punktą ir jame nurodytus Maroko teisės aktus.

165 Jo Didenybės Maroko Karaliaus Mohamedo VI kalba per Žaliojo žygio 39-ąsias metines, 2014 m. lapkričio 6 d., skelbiama interneto svetainėje (<http://www.sahara.gov.ma/blog/messages-royaux/discours-de-sa-majeste-le-roi-mohammed-vi-a-l'occasion-du-39eme-anniversaire-de-la-marche-verte/>).

166 Pagal šios sąvokos prasmę teisės į apsisprendimą įgyvendinimo kontekste. Žr. VI, VIII ir IX principus, kuriais JTO valstybės narės turi vadovautis siekdamos nustatyti, ar joms taikoma pareiga pateikti Jungtinių Tautų Chartijos 73 straipsnio e punkte nurodytą informaciją, patvirtintus JTO Generalinės Asamblėjos rezoliucija 1541 (XV) (žr. šios išvados 117 ir 118 punktus).

167 Žr. Sprendimą *Rytų Timoras* (Portugalija prieš Australiją) (TTT rinkinys, 1995, p. 90, 17 punktas) (pažymėta mano). Taip pat žr. Australijos Sandraugos toje byloje pateikto atsiliepimo į ieškinį 69 punktą. Tarptautinis Teisingumo Teismas nepriėmė sprendimo dėl šios bylos esmės, konstatavęs, kad Indonezijos Respublikos nedalyvavimas byloje neleidžia jam įgyvendinti savo jurisdikcijos.

168 Žr. Konsultacinę nuomonę dėl Vakarų Sacharos (TTT rinkinys, 1975, p. 12, 108–127 punktai, visų pirma 109, 110, 113 ir 121 punktai).

197. Kaip nusprendė Tarptautinis Teisingumo Teismas, teritorijos, kurios tauta turi teisę į apsisprendimą, aneksija, kai ši tauta dar nebuvo pasinaudojusi šia teise, yra pareigos paisyti šios teisės pažeidimas¹⁶⁹. Todėl trečioji šalis pažeidžia savo pareigą nepripažinti neteisėtos situacijos, susidariusios pažeidus minėtą teisę, kai ji sudarydama tarptautinį susitarimą *de jure* pripažįsta šios teritorijos aneksiją.

198. Antra, žodžių „vandenys, kurie priklauso Maroko Karalystės suverenitetui ar jurisdikcijai“ nepakanka, kad būtų atmestas Maroko Karalystės suvereniteto Vakarų Sacharoje pripažinimas *de jure*, ir taip yra dėl dviejų pagrindinių priežasčių.

199. Pirmoji priežastis ta, kad Žuvininkystės susitarimas ir 2013 m. protokolas taikomi ne tik šalia Vakarų Sacharos esantiems vandenims, bet ir jos sausumos teritorijai¹⁷⁰. Šiuo klausimu pažymėtina, kad žodžiai „vandenys, kurie priklauso Maroko Karalystės suverenitetui ar jurisdikcijai“ negali paneigti Maroko Karalystės suvereniteto Vakarų Sacharos teritorijoje pripažinimo *de jure*, taigi ir šios teritorijos tautos teisės į apsisprendimą pažeidimo.

200. Antroji priežastis susijusi su Žuvininkystės susitarimo ir 2013 m. protokolo taikymu šalia Vakarų Sacharos esantiems vandenims. Priešingai, nei teigia Komisija, sąvoka „vandenys, kurie priklauso Maroko Karalystės jurisdikcijai“¹⁷¹, paimta iš Ispanijos Karalystės ir Maroko Karalystės žuvininkystės susitarimų, sudarytų prieš Ispanijos Karalystei įstojant į Sąjungą, neleidžia nustatyti šalia Vakarų Sacharos esančių vandenų, nepripažinus *suverenių* teisių ir jurisdikcijos, kurias Maroko Karalystė teigia įgyvendinanti šiuose vandenys kaip pakrantės valstybė¹⁷². Kaip ir pagal principą, kad žemė dominuoja jūros atžvilgiu, suvereniteto sausumoje pripažinimas reiškia suverenių teisių į jūrą pripažinimą ir atvirkščiai.

201. Šiuo klausimu reikia pažymėti, kad Ispanijos Karalystės ir Maroko Karalystės žuvininkystės susitarimai sudaryti prieš Sąjungai, jos valstybėms narėms ir Maroko Karalystei ratifikuojant 1982 m. gruodžio 10 d. Montego Bėjuje sudarytą Jungtinių Tautų jūrų teisės konvenciją¹⁷³ (toliau – JTK)¹⁷⁴, o šioje byloje nagrinėjamas Žuvininkystės susitarimas buvo pasirašytas ir ratifikuotas pagal šią konvenciją, „kuri tarp valstybių, jos šalių, turi viršenybę 1958 m. balandžio 29 d. Ženevos jūrų teisės konvencijų atžvilgiu“¹⁷⁵.

202. 1958 m. balandžio 29 d. Ženevoje sudarytoje Konvencijoje dėl žuvininkystės ir biologinių atvirosios jūros išteklių išsaugojimo ir Konvencijoje dėl atvirosios jūros nebuvo numatyta valstybių teisė nustatyti išimtinę ekonominę zoną (IEZ), tačiau pastarosios konvencijos 2 straipsnyje buvo nustatyta, kad nė viena valstybė negali pretenduoti įgyvendinti savo suvereniteto atvirojoje jūroje ir kad atvirosios jūros laisvė apima žvejybos laisvę. Be to, pagal jos 6 straipsnį atvirojoje jūroje žvejojantys laivai priklauso išimtinai jų vėliavos valstybės jurisdikcijai.

169 Žr. Konsultacinę nuomonę dėl sienos pastatymo okupuotoje Palestinos teritorijoje teisinių pasekmių (TTT rinkinys, 2004, p. 136, 121 ir 122 punktai).

170 Žr. šios išvados 71 punktą.

171 Žuvininkystės susitarimo 11 straipsnis.

172 Žr. Cortes, *Diario de sesiones del Congreso de los diputados*, 1978, Nr. 15, p. 523, 546 ir 547 (užsienio reikalų ministro Oreja Aguirre kalba), dėl 1977 m. vasario 17 d. Rabate pasirašyto Maroko Karalystės ir Ispanijos Karalystės bendradarbiavimo susitarimo jūrinės žvejybos srityje ir „Contestación del Gobierno a la pregunta formulada por don Gregorio Lopez Raimundo, del Grupo Parlamentario Mixto del, sobre política española hacia el Sahara“, *Boletín oficial de las Cortes generales*, D serija, 1983 m. rugsėjo 23 d., p. 224, dėl visų žuvininkystės susitarimų, iki to laiko sudarytų tarp Ispanijos Karalystės ir Maroko Karalystės.

173 *Jungtinių Tautų sutarčių rinkinys*, 1834 t., p. 3.

174 Žr. 1998 m. kovo 23 d. Tarybos sprendimą 98/392/EB (OL L 179, 1998, p. 1; 2004 m. specialusis leidimas lietuvių k., 4 sk., 3 t., p. 260).

175 Žr. JTK 311 straipsnio 1 dalį. Ženevos konvencijos dėl jūrų teisės – tai 1958 m. balandžio 29 d. Ženevoje sudaryta Konvencija dėl teritorinės jūros ir gretutinės zonos (*Jungtinių Tautų sutarčių rinkinys*, 516 t., p. 205), 1958 m. balandžio 29 d. Ženevoje sudaryta Konvencija dėl atvirosios jūros (*Jungtinių Tautų sutarčių rinkinys*, 450 t., p. 11), 1958 m. balandžio 29 d. sudaryta Žuvininkystės ir biologinių atvirosios jūros išteklių išsaugojimo konvencija (*Jungtinių Tautų sutarčių rinkinys*, 559 t., p. 258) ir 1958 m. balandžio 29 d. Ženevoje sudaryta Konvencija dėl kontinentinio šelfo (*Jungtinių Tautų sutarčių rinkinys*, 499 t., p. 311).

203. Šios teisinės aplinkybės, kuriomis žodžiai „Maroko jurisdikcijai priklausančios vandenys“ („aguas bajo jurisdicción marroquí“) turėjo prasmę, nebeegzistuoja Sąjungos ir Maroko Karalystės santykiuose ir buvo pakeistos JTK. Todėl žodžius „vandenys, kurie priklauso Maroko Karalystės suverenitetui ar jurisdikcijai“ reikia vertinti atsižvelgiant į teisinį režimą, nustatytą JTK, kuri tarptautinėje teisėje įtvirtino IEZ sąvoką, jau egzistavusią valstybių praktikoje.

204. Tokį Žuvininkystės susitarimo aiškinimą atsižvelgiant į JTK patvirtina Žuvininkystės susitarimo 2 konstatuojamoji dalis¹⁷⁶ ir jo 5 straipsnio 4 dalis, kurioje nurodyti Maroko teisės aktai, „kuriais pagal [JTK] reglamentuojama žvejyba Maroko jurisdikcijai priklausančiuose vandenys“.

205. Tačiau pagal JTK valstybės vidaus vandenys ir jos teritorinė jūra yra jos suverenitetui priklausančios vandenys¹⁷⁷, o IEZ priklauso pakrantės valstybės „jurisdikcijai“¹⁷⁸. Šiuo klausimu ginčijamuose aktuose esančio sakinio pirma dalis „vandenys, kurie priklauso Maroko Karalystės suverenitetui ar jurisdikcijai“ nurodo Maroko Karalystės vidaus vandenys ir teritorinę jūrą (jos suverenitetui priklausančios vandenys), o antra dalis – IEZ (jos jurisdikcijai priklausančios vandenys).

206. Tačiau, kaip Komisija pripažįsta savo atsakymų į Teisingumo Teismo raštu pateiktus klausimus 14 punkte, priešingai nei Sacharos Demokratinės Arabų Respublikos (šis subjektas nėra pripažintas Sąjungos ir jos valstybių narių) nustatyta IEZ, dabartinė Maroko IEZ, nustatyta 1981 m. prieš Maroko Karalystei ratifikuojant JTK, neapima minėtų šalia Vakarų Sacharos esančių vandenų, kurie Žuvininkystės susitarime nurodyti žvejybos rajonuose Nr. 3–6¹⁷⁹, ir dėl šios priežasties Maroko Karalystės Vyriausybės Taryba 2017 m. liepos 6 d. priėmė Įstatymo Nr. 38-17, kuriuo iš dalies pakeistas ir papildytas Įstatymas Nr. 1-18, kuriuo palei Maroko ir Vakarų Sacharos pakrantes nustatoma 200 jūrmylių išimtinė ekonominė zona, projektą¹⁸⁰.

207. Šiomis aplinkybėmis žvejyba „Maroko jurisdikcijai priklausančiuose vandenys pagal [JTK]“¹⁸¹ turėtų baigtis ties 27°42'N lygiagrete, kuri žymi išorinę esamos Maroko IEZ ribą¹⁸² ir Maroko Karalystės ir Vakarų Sacharos sieną¹⁸³. Tačiau žvejybos rajonai Nr. 3–6 iš esmės apima vandenį į pietus nuo šios sienos, esančius šalia Vakarų Sacharos.

208. Kaip pripažįsta Komisija, žvejyba IEZ yra *suvereni* pakrantės valstybės teisė¹⁸⁴. Todėl, sudarydama Žuvininkystės susitarimą dėl vandenų, kuriuos sudaro Vakarų Sacharos IEZ, Sąjunga *de jure* pripažino, kad Maroko Karalystė šiuose vandenys įgyvendina suverenias teises.

176 „Atsižvelgdamos į Jungtinių Tautų jūrų teisės konvenciją“.

177 Žr. JTK 2 straipsnio 1 dalį, pagal kurią „pakrantės valstybės suverenitetas, be jos sausumos teritorijos ir vidaus vandenų, o salyno valstybės atveju – be jos salyno vandenų, apima ir gretimą jos pakrantėms jūros juostą, kuri vadinama teritorine jūra“.

178 Žr. JTK 55 straipsnį, pagal kurį „[IEZ] yra už teritorinės jūros esantis ir su ja besiribojantis rajonas, kuriame galioja [šios Konvencijos 55–75 straipsniuose] nustatytas ypatingas teisinis režimas, pagal kurį visos pakrantės valstybės teisės ir jurisdikcija bei kitų valstybių teisės ir laisvės yra nustatytos atitinkamomis šios Konvencijos nuostatomis.“ Pažymėta mano.

179 Žr. 1981 m. balandžio 8 d. *Dahir* Nr. 1-81-179 dėl Įstatymo Nr. 1-81, kuriuo išilgai Maroko pakrantės nustatoma 200 jūrmylių išimtinė ekonominė zona, paskelbimo, *Maroko Karalystės oficialusis biuletenis*, Nr. 3575, p. 232, 8 ir 9 straipsnius ir 1975 m. liepos 21 d. Dekreto Nr. 2-75-311, kuriuo nustatomos ilankų ribos Maroko pakrantėse ir Maroko teritorinių vandenų bei išimtinės žvejybos zonos geografinės koordinatės, *Maroko Karalystės oficialusis biuletenis*, Nr. 3276, p. 996. Pagal šias nuostatas Maroko IEZ nesitęsia į pietus iki Džubio kyšulio / *Pointe Stafford*, o tai atitinka Maroko Karalystės ir Vakarų Sacharos sieną.

180 Žr. „Domaine maritime: Le Conseil de gouvernement adopte deux projets de lois“, paskelbta 2017 m. liepos 7 d. *Huffington Post Maroc*, galima rasti interneto svetainėje http://www.huffpostmaghreb.com/2017/07/07/loi-domaine-maritime-_n_17422798.html. Kaip nurodė Maroko Karalystės užsienio reikalų ir tarptautinio bendradarbiavimo ministras, IEZ nustatymas išilgai Vakarų Sacharos pakrančių buvo būtinas tam, kad „būtų įtvirtinta teisinė Maroko priežiūra šiuose vandenys ir užkirstas kelias visiems kaltinimams, kuriais abejojama Karalystės suverenitetu šioje erdvėje“.

181 Žr. Žvejybos susitarimo 5 straipsnio 4 dalį.

182 Žr. 179 išnašą.

183 Šiuo klausimu nesuprantu, kodėl Sąjunga sumoka Maroko Karalystei keletą milijonų eurų per metus kaip finansinį atlygį už tai, kad galėtų žvejoti šalia Vakarų Sacharos esančiuose vandenys, kuriuose Maroko Karalystė nėra nustačiusi jokios jūrų teritorijos ar IEZ, nors dokumentai, kuriuos ji yra deponavusi JTO pagal JTK 75 straipsnio 2 dalį neapima šalia Vakarų Sacharos esančių vandenų Maroko jūrų teritorijoje.

184 Žr. JTK 56 straipsnio 1 dalies a punktą („[IEZ] pakrantės valstybė turi *suverenias* teises tyrinėti ir eksploatuoti, saugoti ir valdyti gyvuosius išteklius ir negyvosios gamtos turtus, kurie yra vandenys virš jūros dugno, jūros dugne ir jo gelmėse <...>“). Pažymėta mano.

209. Galiausiai, priešingai, nei teigia Komisija, žodžiai „jurisdikcijai priklausančiuose vandenyse“ ir „vandenyse, kurie priklauso suverenitetui ar jurisdikcijai“ nėra būdingi ginčijamiems aktams, ir tai leidžia manyti, kad jie buvo susiję su konkrečia Vakarų Sacharos situacija. Priešingai, tai yra klasikinis Sąjungos sudarytų žuvininkystės susitarimų taikymo srities apibūdinimas¹⁸⁵ ir šiuo klausimu siejamas su trečiosios šalies vidaus vandenimis ir teritorine jūra (jos suverenitetui priklausančiais vandenimis), taip pat jos IEZ (jos jurisdikcijai priklausančiais vandenimis).

210. Todėl, priešingai, nei teigia Taryba ir Komisija, vartojant žodžius „vandenyse, kurie priklauso Maroko Karalystės suverenitetui ar jurisdikcijai“ pripažįstama, kad Maroko Karalystė įgyvendina suverenias teises Vakarų Sacharoje ir šalia jos esančiuose vandenyse. Šis pripažinimas tapo dar aiškesnis įsigaliojus Įstatymo Nr. 38-17 projektui, kuriuo Maroko Karalystė nustatė IEZ šalia Vakarų Sacharos esančiuose vandenyse.

211. Be to, ginčijamais aktais Sąjunga padėjo išlaikyti neteisėtą situaciją, kylančią iš Vakarų Sacharos tautos teisės į apsisprendimą pažeidimo. Ši pagalba pasireiškia ekonomine nauda (be kita ko, finansiniu atlygiu), kuri Maroko Karalystei suteikiama Žuvininkystės susitarimu ir 2013 m. protokolu¹⁸⁶.

212. Kadangi Maroko Karalystės suvereniteto Vakarų Sacharos atžvilgiu patvirtinimas kyla iš šios teritorijos tautos teisės į apsisprendimą pažeidimo dėl šios išvados 147–186 punktuose nurodytų priežasčių, Sąjunga neįvykdė savo pareigos nepripažinti neteisėtos situacijos, kylančios dėl Maroko Karalystės padaryto Vakarų Sacharos tautos teisės į apsisprendimą pažeidimo, ir nepadėti ar neteikti paramos tam, kad ši situacija būtų išlaikyta¹⁸⁷. Todėl tiek, kiek Žuvininkystės susitarimas ir 2013 m. protokolas taikomi Vakarų Sacharos teritorijai ir šalia jos esantiems vandenims, jie yra nesuderinami su ESS 3 straipsnio 5 dalimi, 21 straipsnio 1 dalies pirma pastraipa, 21 straipsnio 2 dalies b ir c punktais, 23 straipsniu ir SESV 205 straipsniu, kuriais Sąjungai nustatoma pareiga užtikrinti, kad jos išorės veiksmais būtų ginamos žmogaus teisės ir griežtai laikomasi tarptautinės teisės.

213. Todėl Reglamentas Nr. 764/2006, Sprendimas 2013/785 ir Reglamentas Nr. 1270/2013 prieštarauja ESS 3 straipsnio 5 daliai, ESS 21 straipsnio 1 dalies pirmai pastraipai, 21 straipsnio 2 dalies b ir c punktais, 23 straipsniui ir SESV 205 straipsniui, kiek jais patvirtinamas ir įgyvendinamas Žuvininkystės susitarimo ir 2013 m. protokolo taikymas Vakarų Sacharos teritorijai ir šalia jos esantiems vandenims.

3) *Ar Vakarų Sacharai taikytini tarptautiniai susitarimai su Maroko Karalyste buvo sudaryti kitu pagrindu nei suvereniteto šios teritorijos atžvilgiu įtvirtinimas?*

214. Pirmiau pateikta analizė atlikta remiantis Maroko Karalystės įtvirtintu suverenitetu Vakarų Sacharos atžvilgiu, leidusiu jai su Sąjunga sudaryti Žuvininkystės susitarimą ir 2013 m. protokolą.

215. Tačiau, kaip per posėdį nurodė *Comader*, nepaisant Maroko Karalystės vizijos šiuo klausimu, ji pripažįsta, kad Sąjunga ir jos valstybės narės gali turėti kitokią viziją.

185 Žr., pvz., Europos bendrijos ir Seišelių Respublikos žuvininkystės sektoriaus partnerystės susitarimo (OL L 290, 2006, p. 2) 5 straipsnio 4 dalį; Europos bendrijos ir Mauritanijos Islamo Respublikos žuvininkystės sektoriaus partnerystės susitarimo (OL L 343, 2006, p. 4) 2 straipsnio a punktą ir 11 straipsnį; Europos bendrijos ir Bisau Gvinėjos Respublikos žuvininkystės sektoriaus partnerystės susitarimo 2007 m. birželio 16 d.–2011 m. birželio 15 d. laikotarpiu (OL L 342, 2007, p. 5) 2 straipsnio a punktą ir 11 straipsnį; Dramblio Kaulo Respublikos ir Europos bendrijos žuvininkystės sektoriaus partnerystės susitarimo (OL L 48, 2008, p. 41) 2 straipsnio c punktą; Europos Sąjungos ir Senegalos Respublikos tausios žvejybos partnerystės susitarimo (OL L 304, 2014, p. 3) 1 straipsnio f punktą.

186 Žr. Žuvininkystės susitarimo 7 straipsnį ir 2013 m. protokolo 3 straipsnio 1, 4 ir 5 dalis bei 6 straipsnį. Šiomis nuostatomis neužtikrinama, kad finansinį atlygį Vakarų Sacharos tauta gaus proporcingai šalia Vakarų Sacharos esančiuose vandenyse sugautų žuvų kiekiui. Žr. šios išvados 271–285 punktus.

187 Žr. E. Milano „The New Fisheries Partnership Agreement between the EC and Morocco: Fishing too South?“, *Anuario español de derecho internacional*, 2006, 22 t., p. 413–457, būtent p. 442–447, ir M. Dawidowicz „Trading Fish or Human Rights in Western Sahara? Self-Determination, Non-Recognition and the EC-Morocco Fisheries Agreement“, išleista D. French (ed.) „Statehood, Self-Determination and Minorities: Reconciling Tradition and Modernity in International Law“, Cambridge University Press, Cambridge, 2013, p. 250–276.

216. Dabar išnagrinėsiu klausimą, ar Žuvininkystės susitarimo ir 2013 m. protokolo sudarymas galėtų būti pateisinamas kitu pagrindu, kurį Maroko Karalystė galėtų turėti Vakarų Sacharos atžvilgiu ir kuris jai suteiktų, kaip per posėdį tai pavadino Komisija, „įgaliojimus sudaryti tarptautines sutartis“ (*treaty-making power*), įpareigojant nesavarankišką Vakarų Sacharos teritoriją.

217. Šiuo klausimu Prancūzijos vyriausybė, Komisija ir Taryba teigia, kad Maroko Karalystė yra Vakarų Sacharos „*de facto* administruojančioji valdžia“ ir tai leidžia sudaryti Vakarų Sacharai ir šalia jos esantiems vandenims taikytinus tarptautinius susitarimus, nepažeidžiant jos tautos teisės į apsisprendimą.

218. Tačiau WSC teigia, kad, būdama okupacinė Vakarų Sacharos valdžia¹⁸⁸, Maroko Karalystė negali sudaryti jokio Vakarų Sacharai ir šalia jos esantiems vandenims taikytino tarptautinio susitarimo.

219. Ispanijos ir Portugalijos vyriausybės nepareiškė pozicijos šiuo klausimu, o Ispanijos vyriausybė nurodė tik tai, kad Maroko Karalystė nėra Vakarų Sacharos okupacinė valdžia, tačiau nepatikslino, kokią statusą turėdama ji tuomet galėtų sudaryti šiai teritorijai ir šalia jos esantiems vandenims taikytinus tarptautinius susitarimus.

220. Šis klausimas, ar tarptautinėje teisėje yra teisinis pagrindas, kuris leistų Sąjungai su Maroko Karalyste sudaryti Vakarų Sacharai ir šalia jos esantiems vandenims taikytinus tarptautinius susitarimus, yra tarptautinės teisės aiškinimo klausimas, kuriam netaikomos galimybės remtis tarptautine teise sąlygos.

i) Maroko Karalystė kaip Vakarų Sacharos „de facto“ administruojančioji valdžia

221. Mano nuomone, reikėtų atmesti Prancūzijos vyriausybės, Tarybos ir Komisijos teiginį, kad Maroko Karalystė yra Vakarų Sacharos „*de facto* administruojančioji valdžia“. Reikėtų pažymėti, kad nei Ispanijos vyriausybė, nei Portugalijos vyriausybė to nenurodė.

222. Iš Jungtinių Tautų Chartijos 73 straipsnio formuluotės matyti, kad „administruojančioji valdžia“ – tai „Jungtinių Tautų narės, būdamos atsakingos ar prisiimančios atsakomybę už [nesavarankiškų] teritorijų valdymą“. Maroko Karalystei nebuvo suteikta atsakomybė administruoti Vakarų Sacharą, kai 1956 m. ji įstojo į JTO, ir ji niekada nebuvo prisiėmusi tokios atsakomybės, nes ji mano esanti šios teritorijos suverenas¹⁸⁹.

223. Be to, tarptautinėje teisėje nėra tokios sąvokos kaip „*de facto* administruojančioji valdžia“ ir Komisija pirmą kartą ją pavartojo jos vardu pateiktame Sąjungos vyriausiosios įgaliotinės užsienio reikalams ir saugumo politikai, Komisijos pirmininko pavaduotojos C. Ashton atsakyme į parlamentinius klausimus, kurių nuorodos numeriai yra E-001004/11, P-001023/11 ir E-002315/11¹⁹⁰.

¹⁸⁸ Prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas sutinka su tokiu vertinimu. Su juo sutinka ir mokesčių ir muitų administratorius ir aplinkos, maisto ir kaimo reikalų ministras. Žr. sprendimą dėl prašymo priimti prejudicinį sprendimą, 27 ir 44.1, 47.4 punktai, ir 2015 m. spalio 19 d. sprendimą byloje *Western Sahara Campaign UK, R (on the application of) v HM Revenue and Customs* [2015] EWHC 2898 (Admin), 40, 43, 48 ir 49 punktai. Komisija neatmeta, kad Maroko Karalystę būtų galima laikyti okupacine Vakarų Sacharos valdžia. Žr. jos atsakymų į Teisingumo Teismo raštu pateiktus klausimus 43 punktą.

¹⁸⁹ Žr. šios išvados 192 punktą. Žr. E. Milano „The New Fisheries Partnership Agreement between the EC and Morocco: Fishing too South?“, *Anuario español de derecho internacional*, 2006, 22 t., p. 413–457, būtent p. 430.

¹⁹⁰ OL C 286 E, 2011, p. 1. Jos atsakyme nurodyta: „Remiantis Jungtinių Tautų pozicija šiuo klausimu, kuriai pritaria ES, Vakarų Sachara laikoma „nesavarankiška teritorija“ ir Marokas yra ją *de facto* administruojanti valdžia.“

224. Iš tiesų Taryba ir Komisija negalėjo pateikti nė vieno kito pavyzdžio, kur ši sąvoka būtų vartojama valstybės ir nesavarankiškos teritorijos tarpusavio santykiams apibūdinti. Šiuo klausimu reikėtų pažymėti, kad tuo pat metu buvusi labai panašiu atveju, t. y. kai Indonezijos Respublika įvykdė Rytų Timoro okupaciją, „*de facto* administruojančiosios valdžios“ sąvoka nebuvo vartojama siekiant apibūdinti šios valstybės statusą Rytų Timoro atžvilgiu. Priešingai, Tarptautinis Teisingumo Teismas Indonezijos Respublikos karinę intervenciją į Rytų Timorą kvalifikavo kaip okupaciją¹⁹¹.

225. Tai, kad Madrido susitarimu Maroko Karalystė tapo Vakarų Sacharos laikinosios administracijos nare, taip pat negalėtų jai suteikti administruojančiosios valdžios, galinčios sudaryti Vakarų Sacharai taikytinus tarptautinius susitarimus, statuso nepažeidžiant šios teritorijos tautos teisės į apsisprendimą. Iš tiesų, pirma, Madrido susitarimo teisėtumas yra labai ginčytinas¹⁹², ir tai patvirtina faktas, kad Rezoliuciją 3458 B (XXX), kurioje atsižvelgiama į šį susitarimą, patvirtino tik 56 valstybės, o dauguma Sąjungos valstybių narių balsavo prieš arba susilaikė¹⁹³. Kita vertus, kaip yra aišku iš JTO Generalinės Asamblėjos rezoliucijos 3458 B (XXX) 4 punkto, JTO Generalinė Asamblėja atsižvelgė į Madrido susitarimą ir laikinosios administracijos buvimą tik tiek, kiek ši administracija turėjo imtis visų būtinų priemonių, kad leistų Vakarų Sacharos tautoms įgyvendinti savo teisę į apsisprendimą. Šiuo klausimu net už šią rezoliuciją balsavusios valstybės, įskaitant Jungtines Amerikos Valstijas, nepripažįsta Maroko Karalystės kaip administruojančiosios valdžios, tačiau pripažįsta tai, kad Maroko Karalystė Vakarų Sacharai taikė „administracinę kontrolę“ (*administrative control*)¹⁹⁴. Šiomis aplinkybėmis tarptautinių susitarimų, juo labiau susitarimų dėl Vakarų Sacharos gamtos išteklių eksploatavimo, kaip antai Žuvininkystės susitarimo, sudarymas gerokai peržengia net ir paties plačiausio galimo Vakarų Sacharos laikinajai administracijai, kuriai priklausė Maroko Karalystė, suteiktų įgaliojimų aiškinimo ribas.

226. Bet kuriuo atveju tik JTO Generalinė Asamblėja turi pripažinti teritoriją nesavarankiška ir tuo remiantis nustatyti jos administruojančiąją valdžią¹⁹⁵.

191 Žr. Sprendimą *Rytų Timoras* (Portugalija prieš Australiją) (TTT rinkinys, 1995, p. 90, 13 punktas). Toje byloje Portugalijos Respublika teigė, kad, nepaisant to, kad Indonezijos Respublika okupavo Rytų Timorą, Australijos Sandrauga galėjo sudaryti Rytų Timorui taikytiną tarptautinę sutartį tik su Portugalijos Respublika, nes ji yra šios teritorijos administruojančioji valdžia. Todėl nestebina, kad savo rašytinėse pastabose šioje byloje Portugalijos Respublika nepareiškė pozicijos dėl ginčijamų aktų galiojimo ir tiesiog nurodė, kad dėl jų galiojimo negalima spręsti remiantis ESS 3 straipsnio 5 dalimi ir kad WSC nurodytomis tarptautinės teisės normomis negalima remtis. Ji taip pat neatsakė į Teisingumo Teismo jai pateiktus klausimus ir nedalyvavo posėdyje.

192 Žr. 2015 m. spalio 19 d. sprendimą byloje *Western Sahara Campaign UK, R (on the application of) v HM Revenue and Customs* [2015] EWHC 2898 (Admin), 40 punktas, ir JTO Generalinės Asamblėjos rezoliuciją 3458 A (XXX), kurioje šis susitarimas neminimas ir Ispanijos Karalystė nurodoma kaip administruojančioji valdžia. Šiuo klausimu taip pat žr. I. Brownlie „African Boundaries: a Legal and Diplomatic Encyclopaedia“, C. Hurst & Company, Londonas, 1979, p. 149–158, kuris nurodo, kad „1976 m. Ispanija perdavė Ispanijos Sacharos teritoriją Marokui ir Mauritanijai ir buvo įvykdytas padalijimas <...>. Kadangi padalijimo susitarimo teisėtumas kelia abejonių ir jis neturi teisinio pagrindo, Vakarų Sacharos sienų klausimą reikėtų išnagrinėti.“ (p. 149) („In 1976 Spain transferred the territory of Spanish Sahara to Morocco and Mauritania and a partition was arranged [...] Since the legitimacy of the partition arrangement is in question and lacks a legal basis, the frontiers of Western Sahara merit examination.“) Kaip nurodo tas pats autorius, „kol politinė situacija nepasikeitusi, nesaugu pripažinti *fait accompli* (jei tai ir yra tai), dėl kurio susitarė Ispanija, Marokas ir Mauritanija. Tai, kad kitos valstybės nepripažino šio rezultato, turi pagrindą tarptautinėje teisėje.“ (p. 157) („Until the political situation evolves further, it is unsafe to accept the *fait accompli* (if that is what it is) arranged by Spain, Morocco and Mauritania. Non-recognition of the outcome by other States has a basis in International Law.“) Galiausiai žr. J. Soroeta Licerias „La posición de la Unión Europea en el conflicto del Sahara Occidental, una muestra palpable (más) de la primacía de sus intereses económicos y políticos sobre la promoción de la democracia y de los derechos humanos“, *Revista de Derecho Comunitario Europeo*, 2009, 34 t., p. 823–864, p. 832, ir B. Saul „The Status of Western Sahara as Occupied Territory under International Humanitarian Law and the Exploitation of Natural Resources“, *Sydney Law School Legal Studies Research Paper*, Nr. 15/81 (2015 m. rugsėjo mėn.), p. 18.

193 Žr. šios išvados 163 punktą. Tačiau Rezoliuciją 3458 A (XXX), kurioje Madrido susitarimas nebuvo pripažintas, patvirtino 88 valstybės ir nė viena nebalsavo prieš ją, esamos Europos Sąjungos valstybės narės balsavo už šią rezoliuciją, išskyrus Ispanijos Karalystę ir Portugalijos Respubliką, kurios susilaikė, ir Maltos Respubliką, kuri nebalsavo.

194 Žr., pavyzdžiui, M. F. Burton *Foreign Relations of the United States, 1977–1980*, United States Government Printing Office, Washington, 2017, XVII t., 3 dalis (dokumentai dėl Šiaurės Afrikos), p. 90, 371, 372 ir 575.

195 Žr. M. Bedjaoui „Article 73“, išleista J.-P. Cot, A. Pellet ir M. Forteau „La Charte des Nations Unies: commentaire article par article“, 3 leid., Economica, Paris, 2005, p. 1751–1767, būtent p. 1763; U. Fastenrath „Chapter XI Declaration Regarding Non-self-governing Territories“, išleista B. Simma, D.-E. Khan, G. Nolte ir A. Paulus (eds.) „The Charter of the United Nations: A Commentary“, 3 leid., Oxford University Press, Oxford, 2012, II t., p. 1829–1839, būtent p. 1836. Šiuo klausimu taip pat žr. 1953 m. lapkričio 27 d. JTO Generalinės Asamblėjos rezoliucijos 742 (VIII) 3 punktą.

227. Komisijos pateikti du pavyzdžiai, susiję su Kokosų (Kilingo) salomis ir Rytų Naująja Gvinėja¹⁹⁶, patvirtina šį privilegijuotą JTO Generalinės Asamblėjos vaidmenį. Kokosų (Kilingo) salų atveju Jungtinė Karalystė susigrąžino šias salas po Singapūro kolonizavimo ir jas perdavė Australijos Sandraugos valdžiai¹⁹⁷. Nors JTO Generalinės Asamblėja iš anksto nedavė leidimo šiam perdavimui, nuo 1957 m. Australijos Sandrauga toliau tęsė Jungtinės Karalystės praktiką teikti JTO Jungtinių Tautų Chartijos 73 straipsnio e punkte numatytą informaciją¹⁹⁸, ir vėliau Generalinė Asamblėja patvirtino šį perdavimą, įrašydama Australijos Sandraugą kaip Kokosų (Kilingo) salų administruojančiąją valdžią į nesavarankiškų teritorijų sąrašą¹⁹⁹.

228. Kalbant apie Vakarų Naująją Gvinėją, kurios administruojančioji valdžia buvo Nyderlandų Karalystė, priešingai, nei teigia Komisija, Nyderlandų Karalystė šią teritoriją perdavė laikinajai Jungtinių Tautų vykdomajai valdžiai, o ši – Indonezijos Respublikai tarptautine sutartimi; ta sutartis įsigaliojo tik tada, *kai ją patvirtino* JTO Generalinė Asamblėja²⁰⁰.

229. Šiuo atveju, nors 1960 m. JTO Generalinė Asamblėja pripažino Vakarų Sacharą nesavarankiška teritorija²⁰¹, ji niekada nepripažino Maroko Karalystei administruojančiosios valdžios statuso (*de jure* ar *de facto*) ir pati iki šiol yra įrašiusi Ispanijos Karalystę į nesavarankiškų teritorijų ir jas administruojančių valdžių sąrašą²⁰².

230. Šią išvadą patvirtina 2002 m. sausio 29 d. Generalinio sekretoriaus pavaduotojo ir patarėjo teisės klausimais Hans Corell laiškas Saugumo Tarybos pirmininkui, pagal kurį „Madrido susitarime nebuvo numatytas suvereniteto teritorijos atžvilgiu perdavimas ir nė vienai iš jį pasirašiusių šalių nebuvo suteiktas administruojančiosios valdžios statusas, todėl Ispanijos Karalystė negalėjo jo vienašališkai perduoti“²⁰³. Be to, nors jame buvo pažymėta, kad „tik Marokas administruoja Vakarų Sacharos teritoriją nuo [1976 m.]“ ir šis faktas yra neginčijamas, pridurta, kad „vis dėlto Marokas nėra įtrauktas į JTO nesavarankiškų teritorijų sąrašą kaip teritoriją administruojančioji valdžia, [todėl] jis neteikia informacijos apie teritoriją pagal Jungtinių Tautų Chartijos 73 straipsnio e punktą“²⁰⁴.

231. Kitoje minėto laiško dalyje *pagal analogiją* Generalinio sekretoriaus pavaduotojas ir patarėjas teisės klausimais analizavo sprendimų, kuriuos Maroko valdžios institucijos priėmė dėl sutarčių dėl mineralinių išteklių žvalgymo Vakarų Sacharoje pasiūlymo ir pasirašymo su privačiomis užsienio bendrovėmis, teisėtumą remdamasis principais, taikytiniais administruojančiosios valdžios įgaliojimams ir atsakomybės sritims dėl veiklos, susijusios su mineraliniais nesavarankiškų teritorijų ištekliais²⁰⁵. Jis grindė šią analogiją su administruojančiajai valdžiai taikytina teisine tvarka tuo, kad Vakarų Sachara yra nesavarankiška teritorija ir kad šis režimas taikomas jos tautos naudai, o Maroko Karalystė turi priimti bent tuos pačius įsipareigojimus kaip administruojančioji valdžia.

196 Žr. Komisijos atsakymų į Teisingumo Teismo raštu pateiktus klausimus 57 punktą.

197 Žr. 1955 m. Įstatymą dėl Kokosų salų (*Cocos Islands Act 1955*) ir 1955 m. Tarybos potvarkį dėl Kokosų salų (*Cocos Islands Order in Council 1955*, SI 1955/1642). Šiuo klausimu žr. A. Kerr „A Federation in These Seas“, Attorney General's Department of the Commonwealth of Australia 2009, p. 271–273 ir 308–310; B. Spagnolo „The Continuity of Legal Systems in Theory and Practice“, Hart Publishing, Oxford, 2015, p. 62.

198 Žr. Jungtinių Tautų organų praktikos katalogą, priedas Nr. 2 (1955–1959), 3 t., 6 punktas.

199 Jungtinių Tautų organų praktikos katalogas, priedas Nr. 3 (1959–1966), 3 t., 215 punktas. Šiuo klausimu taip pat žr. JTO Generalinės Asamblėjos rezoliuciją 39/30, kurioje Australijos Sandrauga nurodyta kaip administruojančioji valdžia.

200 Žr. Indonezijos Respublikos ir Nyderlandų Karalystės susitarimo dėl Vakarų Naujosios Gvinėjos (Vakarų Iriano), pasirašyto 1962 m. rugpjūčio 15 d. JTO būstinėje Niujorke, I ir XXVII straipsnius, *Jungtinių Tautų sutarčių rinkinys*, 437 t., p. 274. Šiuo klausimu taip pat žr. JTO Generalinės Asamblėjos rezoliuciją 1752 (XVII).

201 Žr. JTO organų praktikos katalogą, priedas Nr. 3 (1959–1966), 3 t., 52–55 punktai.

202 Žr. 2017 m. vasario 3 d. JTO Generalinio Sekretoriaus ataskaitą dėl informacijos, susijusios su nesavarankiškoms teritorijomis, pateikiamos pagal Jungtinių Tautų Chartijos 73 straipsnio e punktą (A/72/62).

203 S/2002/161, 6 punktas.

204 S/2002/161, 7 punktas.

205 S/2002/161, 8 ir 21 punktai.

232. Tačiau šis laiškas jokių būdu negalėjo būti pagrindas teigti, kad tarptautinėje teisėje egzistuoja tokia sąvoka kaip „*de facto* administruojančioji valdžia“, be kita ko, kalbant apie tarptautinių susitarimų sudarymo klausimą, nes tai, skirtingai nuo sutarčių pasirašymo su privačiomis bendrovėmis, yra „suvereniteto požymis“²⁰⁶.

233. Galiausiai reikėtų pažymėti, kad administruojančiosios valdžios galėjimas sudaryti tarptautines sutartis, taikytinas nesavarankiškai teritorijai ir susijusias su esminiais tautų teisės elementais, įskaitant apsisprendimo teisę ir nuolatinio suvereniteto dėl gamtos išteklių principą, yra ribojamas nuo tada, kai „[nacionalinio išlaisvinimo judėjimo] veikla įgyja tarptautinį mastą“²⁰⁷. Todėl, net jei Maroko Karalystei būtų pripažintas administruojančiosios valdžios statusas, jos gebėjimas sudaryti Vakarų Sacharai taikytinus tarptautinius susitarimus būtų „apribotas“²⁰⁸.

ii) Maroko Karalystė kaip Vakarų Sacharos okupacinė valdžia

234. Prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas ir WSC mano, kad Maroko Karalystė yra okupavusi Vakarų Sacharą. Tačiau, priešingai nei prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas, WSC laikosi nuomonės, kad Maroko Karalystė kaip okupacinė valdžia jokių atveju negali sudaryti su Sąjunga Vakarų Sacharai ir šalia jos esantiems vandenims taikytino tarptautinio susitarimo.

235. Kalbant apie Sąjungos institucijas, Tarybos ir Komisijos pozicijos reikšmingai skiriasi. Iš tiesų Taryba kategoriškai neigia, kad Vakarų Sacharai taikomos tarptautinės teisės normos, susijusios su karine okupacija, o Komisija to neatmeta, teigdama, kad vienu metu gali būti taikomas ir administruojančiajai valdžiai taikytinas režimas, ir okupacinei valdžiai taikytinas režimas.

236. Nepritariu WSC teiginiui, nes tam tikromis sąlygomis okupacinė valdžia gali sudaryti okupuotai teritorijai taikytinus tarptautinius susitarimus. Ar taip yra šiuo atveju?

– Dėl tarptautinės humanitarinės teisės taikytinumo Vakarų Sacharai

237. Toliau pateiktai analizei reikšmingos tarptautinės humanitarinės teisės (arba ginkluotų konfliktų teisės) nuostatos yra 1907 m. Hagos taisyklių 42 ir 43 straipsniai, Ženevos IV konvencijos 2 ir 64 straipsniai ir 1949 m. rugpjūčio 12 d. Ženevos konvencijų 1977 m. birželio 8 d. Pirmojo papildomo protokolo dėl tarptautinių ginkluotų konfliktų aukų apsaugos²⁰⁹ (toliau – I papildomas protokolas)²¹⁰ 1 straipsnio 4 dalis.

206 Vapour Wimbledon (*Jungtinė Karalystė ir kt. prieš Vokietiją*) byla, 1923 m. rugpjūčio 17 d. sprendimas (CPJI A serija, Nr. 1, p. 25).

207 Žr. bylą dėl Gvinėjos Bisau ir Senegalo jūrų sienos nustatymo, 1989 m. liepos 31 d. sprendimas, *Arbitražo teismo sprendimų rinkinys*, XX t., p. 119–213, 51 ir 52 punktai. Šio sprendimo galiojimą patvirtino Tarptautinis Teisingumo Teismas (žr. sprendimą dėl 1989 m. liepos 31 d. Arbitražo teismo sprendimo, TTT rinkinys, 1991, p. 53). Kaip nurodė Arbitražo teismas, nacionalinio išlaisvinimo judėjimo veikla „tampa tarptautinio masto nuo tada, kai sausumos valstybės instituciniame gyvenime tai tampa neįprastu reiškiniu, dėl kurio ji gali būti priversta imtis išimtinių priemonių, t. y. kai, siekiant nulemti arba pamėginti nulemti įvykius, tenka imtis priemonių, kurių paprastai nesiimama siekiant spręsti laikinas problemas“. Tarp *Front Polisario* ir Maroko bei Mauritanijos ginkluotųjų pajėgų įsiplieskusio ginkluoto konflikto buvimas rodo, kad šis kriterijus tenkinamas.

208 Žr. bylą dėl Gvinėjos Bisau ir Senegalo jūrų sienos nustatymo, 1989 m. liepos 31 d. sprendimas, *Arbitražo teismo sprendimų rinkinys*, XX t., p. 119–213, 52 punktas.

209 *Jungtinių Tautų sutarčių rinkinys*, 1125 t., p. 3.

210 Bet kuriuo atveju šios taisyklės atitinka šios išvados 96 punkte nurodytus galimybes remtis kriterijus dėl tų pačių priežasčių, kurios nurodytos šios išvados 139 punkte.

238. Pirmiausia reikėtų pažymėti, kad, kaip yra nusprendęs Tarptautinis Teisingumo Teismas, „[pagrindinės tarptautinės humanitarinės teisės normos, tarp jų – 1907 m. Hagos taisyklės,] yra privalomos visoms valstybėms, nesvarbu, ar jos yra ratifikavusios tarptautines sutartis, kuriose šios taisyklės išreikštos, nes tai yra nepažeidžiami paprotinės tarptautinės teisės principai“²¹¹ ir „apima įpareigojimus, kurie iš esmės yra *erga omnes* pobūdžio“²¹².

239. Iš tiesų pagal Ženevos IV konvencijos 1 straipsnį, visoms keturioms Ženevos konvencijoms bendrą nuostatą, „Aukštosios Susitariančiosios šalys įsipareigoja laikytis šios konvencijos ir *užtikrinti, kad jos būtų laikomasi* visomis aplinkybėmis“²¹³.

240. Kaip nurodė Tarptautinis Teisingumo Teismas, „iš šios nuostatos kyla kiekvienos valstybės, šios konvencijos šalies, pareiga laikytis atitinkamų dokumentų reikalavimų, nepaisant to, ar ji yra konkretaus konflikto šalis, ar ne“²¹⁴.

241. Šiuo klausimu pagal ESS 3 straipsnio 5 dalį, griežtai laikydamasi tarptautinės teisės, Sąjunga privalo nepripažinti neteisėtos situacijos, kylančios dėl šių normų pažeidimo, ir nepadėti ir neteikti paramos tam, kad ši situacija būtų išlaikyta²¹⁵.

242. Ženevos IV konvencija taikoma, jeigu tenkinamos dvi sąlygos: turi būti ginkluotas konfliktas (nesvarbu, ar karo padėtis pripažinta, ar ne) ir jis turi būti kilęs tarp dviejų susitariančiųjų šalių²¹⁶. Kaip yra nurodęs Tarptautinis Teisingumo Teismas, „2 straipsnio antra pastraipa nesiekia apriboti pirmoje pastraipoje nustatytos konvencijos taikymo srities, neįtraukiant į ją teritorijų, kurioms netaikomas vienos iš susitariančiųjų šalių suverenitetas. Ja tik siekiama patikslinti, kad net jei okupacija vykstant konfliktui buvo įvykdyta be karinio pasipriešinimo, konvencija vis vien taikoma.“²¹⁷

243. Be to, I papildomo protokolo 1 straipsnio 4 dalyje keturių 1949 m. Ženevos konvencijų taikymas išplečiamas ir apima „ginkluotus konfliktus, kai tautos kovoja su kolonijine valdžia, svetimšalių okupacija <...> kad galėtų naudotis apsisprendimo teise“²¹⁸. Taip yra kalbant apie Vakarų Sacharos tautą, kuri dar neįgyvendino šios teisės ir kurios dekolonizacijos procesas vyksta²¹⁹.

244. Iš to, kas nurodyta pirmiau, darytina išvada, kad 1976–1988 m. Vakarų Sacharoje vykęs ginkluotas konfliktas yra tarptautinis ginkluotas konfliktas, todėl 1907 m. Hagos taisyklės taikytinos Vakarų Sacharai.

211 Konsultacinė nuomonė dėl grasinimo panaudoti branduolinį ginklą ar jo panaudojimo teisėtumo (TTT rinkinys, 1996, p. 226, 79 punktas). Šiuo klausimu taip pat žr. 1946 m. spalio 1 d. Niurnbergo tarptautinio karinio tribunolo sprendimą byloje *Jungtinės Amerikos Valstijos ir kt. prieš Goering ir kt.*, paskelbtą *Trial of the Major War Criminals before the International Military Tribunal (Nuremberg, 14 November 1945–1 October 1946)*, 1947, p. 171–341, būtent p. 253 ir 254; Konsultacinę nuomonę dėl sienos pastatymo okupuotoje Palestinos teritorijoje teisinių padarinių (TTT rinkinys, 2004, p. 136, 89 ir 157 punktai).

212 Konsultacinė nuomonė dėl sienos pastatymo okupuotoje Palestinos teritorijoje teisinių pasekmių (TTT rinkinys, 2004, p. 136, 157 punktas).

213 Pažymėta mano. Visos Sąjungos valstybės narės ir Maroko Karalystė yra šių konvencijų ir I papildomo protokolo šalys. Be to, 2015 m. birželio 23 d. vienašale deklaracija Šveicarijos Konfederacijos Tarybai, kaip Ženevos konvencijų depozitorei, apie kurią buvo pranešta valstybėms, šių konvencijų šalims, *Front Polisario* įsipareigojo konflikte su Maroko Karalyste taikyti keturias 1949 m. Ženevos konvencijas ir 1977 m. I papildomą protokolą.

214 Konsultacinė nuomonė dėl sienos pastatymo okupuotoje Palestinos teritorijoje teisinių pasekmių (TTT rinkinys, 2004, p. 136, 158 punktas).

215 Žr. šios išvados 127 punktą.

216 Žr. šios konvencijos 2 straipsnį ir Konsultacinę nuomonę dėl sienos pastatymo okupuotoje Palestinos teritorijoje teisinių pasekmių (TTT rinkinys, 2004, p. 136, 95 punktas).

217 Konsultacinė nuomonė dėl sienos pastatymo okupuotoje Palestinos teritorijoje teisinių pasekmių (TTT rinkinys, 2004, p. 136, 95 punktas).

218 I papildomo protokolo 1 straipsnio 4 dalis ir 1987 m. Tarptautinio Raudonojo Kryžiaus komiteto (TRKK) komentarai, 114 punktas. Taip pat šiuo klausimu žr. A. Roberts „What is military occupation?“, *British Yearbook of International Law*, 1985, 55 t., p. 249–305, būtent p. 254 ir 255.

219 Žr. É. David „Principes de droit des conflits armés“, 5 leid., Bruylant, Briuselis, 2012, p. 189 ir 190; M. Milanovic „The Applicability of the Conventions to ‘Transnational’ and ‘Mixed’ Conflicts“, išleista A. Clapham, P. Gaeta ir M. Sassòli (eds.) „The 1949 Geneva Conventions: A commentary“, Oxford University Press, Oxford, 2015, p. 27–50, 43 punktas; B. Saul „The Status of Western Sahara as Occupied Territory under International Humanitarian Law and the Exploitation of Natural Resources“, *Sydney Law School Legal Studies Research Paper*, Nr. 15/81, 2015 m. rugsėjo mėn., p. 5 ir 6.

– Dėl Vakarų Sacharos karinės okupacijos buvimas

245. Šiomis aplinkybėmis reikia išnagrinėti, ar Maroko Karalystės buvimas Vakarų Sacharoje yra okupacija, kaip tai suprantama pagal 1907 m. Hagos taisyklių 42 straipsnį, kurios Sąjunga negali pripažinti arba kuriai negali padėti ar teikti paramos. Pagal šią nuostatą „teritorija laikoma okupuota, jeigu ji faktiškai yra prieš kariuomenės valdžioje“.

246. Šiuo klausimu pirmiausia reikia pabrėžti, kad okupacijos buvimas yra fakto klausimas²²⁰. Prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas, mokesčių ir muitų administratorius ir aplinkos, maisto ir kaimo reikalų ministras laikosi nuomonės, kad Vakarų Sachara yra okupuota Maroko Karalystės²²¹, o tai patvirtina JTO Generalinės Asamblėjos rezoliucija 34/37²²², kurią Teisingumo Teismas nurodė 2016 m. gruodžio 21 d. Sprendimo *Taryba / Front Polisario* (C-104/16 P, EU:C:2016:973) 35 ir 105 punktuose.

247. Be to, Vakarų Sacharos okupavimo faktas yra plačiai pripažintas²²³, tai yra pripažinęs pats Hans Corell²²⁴, kuris, kaip JTO Generalinio sekretoriaus pavaduotojas ir patarėjas teisės klausimais, pateikė teisinę konsultaciją dėl Maroko valdžios institucijų priimto sprendimo su užsienio bendrovėmis sudaryti sutartis dėl mineralinių išteklių žvalgymo Vakarų Sacharoje teisėtumo²²⁵.

248. Galiausiai, kaip nurodė Tarptautinis Teisingumo Teismas, siekiant sužinoti, ar „valstybė, kurios karinės pajėgos yra kitos valstybės teritorijoje dėl intervencijos, yra „okupacinė valdžia“, kaip suprantama *jus in bello*, [reikia išnagrinėti], ar yra pakankamai įrodymų, patvirtinančių, kad [prieš kariuomenės] valdžia yra faktiškai įtvirtinta ir ją atitinkamose teritorijos dalyse įgyvendina intervenciją įvykdžiusi valstybė“²²⁶.

220 Žr. 2003 m. kovo 31 d. Tarptautinio baudžiamojo teismo buvusieji Jugoslavijai pirmosios instancijos kolegijos sprendimo byloje *Prokuroras prieš Mladen Naletilić ir Vinko Martinović* (Nr. IT-98-34-T) 211 punktą; *Stato maggiore de la difesa, Manuale di diritto umanitario*, 1991, I t., 32 punktas; *Federal Ministry of Defence of the Federal Republic of Germany, Humanitarian Law in Armed Conflicts Manual*, 1992, 526 punktas; *Cabinet du Juge-Avocat général du Canada, Law of Armed Conflict*, 2001, 1203(1) punktas; *UK Ministry of Defence, The Manual of the Law of Armed Conflict*, Oxford University Press, Oxford, 2004, 11.2 punktas; *Ministerio de defensa, El derecho de los conflictos armados*, 2 leid., Centro Geográfico del Ejército, Madrid, 2007, I t., p. 2–20; *U.S. Department of Defense, Law of War Manual*, 2015, p. 744; Y. Dinstein „The International Law of Belligerent Occupation“, Cambridge University Press, Cambridge, 2009, p. 42, 96 punktas; M. Sassòli „The Concept and the Beginning of Occupation“, išleista A. Clapham, P. Gaeta ir M. Sassòli (eds.) „The 1949 Geneva Conventions: A commentary“, Oxford University Press, Oxford, 2015, p. 1389–1419, 8 punktas.

221 Žr. sprendimą dėl prašymo priimti prejudicinį sprendimą, 27, 44.1 ir 47.4 punktai, ir 2015 m. spalio 19 d. sprendimą byloje *Western Sahara Campaign UK, R (on the application of) v HM Revenue and Customs* [2015] EWHC 2898 (Admin), 40, 43, 48 ir 49 punktai.

222 Žr. 5 ir 6 punktus. 85 valstybės balsavo už, 6 – prieš, 41 susilaikė ir 20 nebalsavo. Esamos Sąjungos valstybės narės balsavo už arba susilaikė. Šiuo klausimu taip pat žr. JTO Generalinės Asamblėjos rezoliuciją 35/19.

223 Žr., be kita ko, A. Roberts „What is military occupation?“, *British Yearbook of International Law*, 1985, 55 t., p. 249–305, būtent p. 280–281; H. P. Gasser „The Conflict in Western Sahara – An Unresolved Issue from the Decolonization Period“, *Yearbook of International Humanitarian Law*, 2002, 5 t., p. 375–380, būtent p. 379; Y. Arai-Takahashi „The Law of Occupation: Continuity and Change of International Humanitarian Law, and its Interaction with International Human Rights Law“, Martinus Nijhoff, La Haye, 2009, p. 140; C. Chinkin „Laws of occupation“, išleista N. Botha, M. Olivier ir D. van Tonder (eds.) „Multilateralism and International Law with Western Sahara as a Case Study“, VerLoren van Themaat Centre, Pretoria, 2010, p. 197–221, būtent p. 197–200; E. Benvenisti „The International Law of Occupation“, išleista B. Simma, D.-E. Khan, G. Nolte ir A. Paulus (eds.) „The Charter of the United Nations: A Commentary“, 3 leid., Oxford University Press, Oxford, 2012, II t., p. 1829–1839, būtent p. 1837; V. Koutroulis „The application of international humanitarian law and international human rights law in prolonged occupation: only a matter of time?“, *International Review of the Red Cross*, 2012, 94 t., p. 165–205, būtent 171; É. David „Principes de droit des conflits armés“, 5 leid., Bruylant, Bruxelles, 2012, p. 192; C. Ruiz Miguel „La responsabilité internationale et les droits de l'homme: le cas du Sahara occidental“, *Cahiers de la recherche sur les droits fondamentaux*, 2013, 11 t., p. 105–130, būtent p. 107; M. Dawidowicz „Trading Fish or Human Rights in Western Sahara? Self-Determination, Non-Recognition and the EC-Morocco Fisheries Agreement“ išleista D. French (ed.) „Statehood, Self-Determination and Minorities: Reconciling Tradition and Modernity in International Law“, Cambridge University Press, Cambridge, 2013, p. 250–276; M. Bothe „The Administration of Occupied Territory“, išleista A. Clapham, P. Gaeta ir M. Sassòli (eds.) „The 1949 Geneva Conventions: A commentary“, Oxford University Press, 2015, p. 1455–1484, būtent p. 1459; E. Kontorovich „Economic Dealings with Occupied Territories“, *Columbia Journal of Transnational Law*, 2015, 53 t., p. 584–637, būtent p. 611 ir 612; B. Saul „The Status of Western Sahara as Occupied Territory under International Humanitarian Law and the Exploitation of Natural Resources“, *Sydney Law School Legal Studies Research Paper*, Nr. 15/81 (2015 m. rugsėjo mėn.). Taip pat žr. 2017 m. birželio 15 d. *High Court of South Africa* (Pietų Afrikos Aukštasis teismas) sprendimo byloje Nr. 1487/17, *The Saharawi Arab Democratic Republic and Front Polisario v The Owner and charterers of the MV “NM Cherry Blossom”*, 29 punkta.

224 Žr. H. Corell „Western Sahara – status and resources“, *New Routes*, 2010, 15 t., p. 10–13, būtent p. 11.

225 Žr. 2002 m. sausio 29 d. Generalinio sekretoriaus pavaduotojo ir patarėjo teisės klausimais laišką Saugumo Tarybos pirmininkui (S/2002/161).

226 Sprendimas *Ginkluoti veiksmai Kongo teritorijoje* (Kongo Demokratinė Respublika prieš Ugandą) (TTT rinkinys, 2005, p. 168, 173 punktas). Tas pats principas taikomas nesavarankiškų teritorijų okupacijai pagal I papildomo protokolo 1 straipsnio 4 dalį.

249. Akivaizdu, kad taip yra kalbant apie didžiąją Vakarų Sacharos teritorijos dalį, kuri driekiasi į vakarus nuo supiltos smėlio sienos ir yra kontroliuojama Maroko kariuomenės ir valdoma Maroko Karalystės nuo jos aneksavimo dviem etapais (1976 ir 1979 m.²²⁷). Nuo tada Maroko Karalystė ją struktūriškai administruoja²²⁸ be Vakarų Sacharos tautos, kuri dar nėra įgyvendinusi savo teisės į apsisprendimą, sutikimo²²⁹.

250. Taip pat reiktų pažymėti, kad okupacijos buvimas neapsiriboja vien sausumos teritorija, bet apima ir vidaus vandenį ir teritorinę jūrą²³⁰. Kadangi IEZ nepriklauso pakrantės valstybės suverenitetui, okupacija jos neapima, tačiau sausumos teritoriją okupavusi valdžia, šiuo atveju – Maroko Karalystė, gali šioje zonoje vykdyti jurisdikciją, kuri pagal jūrų teisę suteikiama pakrantės teritorijai²³¹.

– *Dėl okupacinės valdžios galėjimo sudaryti tarptautinius susitarimus, taikytinus okupuotai teritorijai, ir dėl teisėtumo sąlygų, taikomų šių susitarimų sudarymui*

251. Kalbant apie okupacinės valdžios galėjimą sudaryti tarptautinius susitarimus, taikytinus okupuotai teritorijai, reiktų pažymėti, kad iš 1907 m. Hagos taisyklių 43 straipsnio²³² ir Ženevos IV konvencijos 64 straipsnio antros pastraipos²³³ matyti, kad okupacinė valdžia gali paskelbti įstatymus, siekdama užtikrinti okupuotos teritorijos viešąjį gyvenimą ir įprastą administravimą²³⁴. Kaip pažymi Komisija, šie teisėti įgaliojimai, kuriuos okupuotoje teritorijoje turi okupacinė valdžia, apima galėjimą sudaryti šiai teritorijai taikytinus tarptautinius susitarimus²³⁵. Šiuo klausimu reiktų pažymėti, kad Tarptautinis Teisingumo Teismas iš karto nepaneigė, kad tretieji asmenys gali sudaryti tarptautinius susitarimus, taikomus nesavarankiškai okupuotai teritorijai, tik su administruojančiąja valdžia, kuri dėl karinės intervencijos neįgyvendina savo įgaliojimų²³⁶.

227 Primenu, kad Mauritanijos Islamo Respublika pasitraukė iš Vakarų Sacharos 1979 m. rugpjūčio 14 d., pasirašiusi taikos sutartį su *Front Polisario*. Tą pačią dieną Maroko Karalystė aneksavo Vakarų Sacharos dalį, kurią anksčiau buvo okupavusi Mauritanijos Islamo Respublika. Pastaroji pripažino šią „okupaciją jėga“ 1979 m. rugpjūčio 14 d. Ministro Pirmininko deklaracija; ji pridėta prie 1979 m. rugpjūčio 18 d. Mauritanijos Islamo Respublikos nuolatinio atstovo prie JTO laiško JTO Generaliniam Sekretoriui (A/34/427).

228 Išsamiau apie Maroko valdžios įvedimą Vakarų Sacharoje žr. J. Dessaints „Chronique politique Maroc“, *Šiaurės Afrikos biuletenis*, 1975, 14 t., p. 457–476, būtent p. 463–465; J.-C. Santucci „Chronique politique Maroc“, *Šiaurės Afrikos biuletenis*, 1976, 15 t., p. 357–379, būtent p. 359–361.

229 Taip pat pažymiu, kad net jei Madrido susitarimas būtų laikomas galiojančiu, pagal jį tikrai nebūtų leidžiamas joks Maroko kariuomenės buvimas Vakarų Sacharos teritorijoje, nesant jos tautos sutikimo, kuris niekada nebuvo duotas.

230 Žr. Y. Dinstein „The International Law of Belligerent Occupation“, Cambridge University Press, Cambridge, 2009, p. 47 ir 48; E. Benvenisti „The International Law of Occupation, 2 leid., Oxford University Press, Oxford, 2012, p. 55; M. Sassòli „The Concept and the Beginning of Occupation“, išleista A. Clapham, P. Gaeta ir M. Sassòli (eds.) „The 1949 Geneva Conventions: A commentary“, Oxford University Press, Oxford, 2015, p. 1389–1419, 15 punktas.

231 Žr. E. Benvenisti „The International Law of Occupation“, 2 leid., Oxford University Press, Oxford, 2012, p. 55.

232

„Kai teisėtais įgaliojimais grindžiama valdžia faktiškai pereina okupantui, jis imasi visų priemonių, kurios nuo jo priklauso, kad kiek įmanoma atkurtų ir užtikrintų tvarką ir viešąjį gyvenimą, laikantis šioje šalyje galiojančių įstatymų, nebent tai būtų visiškai neįmanoma.“

233

„Nepaisant to, okupuojanti valstybė gali priversti okupuotos teritorijos gyventojus paklusti įsakymams, kurie būtini, kad ji galėtų vykdyti įsipareigojimus pagal šią Konvenciją, palaikyti normalią teritorijos valdymo tvarką ir užtikrinti savo kariuomenės ar administracijos turto, taip pat jos naudojamų objektų ir komunikacijų saugumą.“

234 Žr. M. Sassòli „Legislation and Maintenance of Public Order and Civil Life by Occupying Powers“, *European Journal of International Law*, 2005, 16 t., p. 661–694; Y. Dinstein „The International Law of Belligerent Occupation“, Cambridge University Press, Cambridge, 2009, p. 115 ir 116; Y. Arai-Takahashi „The Law of Occupation: Continuity and Change of International Humanitarian Law, and its Interaction with International Human Rights Law“, Martinus Nijhoff, La Haye, 2009, p. 120 ir 121.

235 Žr. E. Benvenisti „The International Law of Occupation“, 2 leid., Oxford University Press, Oxford, 2012, p. 83–86; M. Bothe „The Administration of Occupied Territory“, išleista A. Clapham, P. Gaeta ir M. Sassòli (eds.) „The 1949 Geneva Conventions: A commentary“, Oxford University Press, Oxford, 2015, p. 1455–1484, 98 punktas.

236 Žr. Sprendimą *Rytų Timoras* (Portugalija prieš Australiją) (TTT rinkinys, 1995, p. 90, 13 ir 32 punktai). Nors Teisingumo Teismas neįgyvendino savo jurisdikcijos toje byloje, taip įvyko, nes jis turėjo priimti sprendimą dėl Rytų Timoro integravimo į Indonezijos Respubliką teisėtumo. Tačiau tai nesutrukdė kvalifikuoti okupacijos kaip Indonezijos karinės intervencijos (žr. sprendimo 13 punktą), be to, tai yra fakto klausimas (žr. šios išvados 246 punktą).

252. Tačiau, sudarydama okupuotai teritorijai taikytiną tarptautinį susitarimą, okupacinė valdžia turi elgtis kaip okupacinė valdžia, o ne kaip okupuotos teritorijos suverenas²³⁷, nes okupuotos teritorijos aneksija yra griežtai draudžiama²³⁸.

253. Pavyzdžiui, šiuo klausimu Šveicarijos Konfederacija su Laikinąja koalicine valdžia²³⁹, aiškiai veikiančia Irako Respublikos vardu, sudarė susitarimą dėl eksporto rizikos garantijos²⁴⁰, laikydamosi nuomonės, kad „valstybė okupantė turi teisėtą valdžią okupuotoje šalyje (1907 m. Hagos konvencijos 43 straipsnis), o tai visų pirma reiškia, kad okupacinė valdžia gali skelbti įstatymus arba sudaryti tarptautinius susitarimus okupuotos valstybės vardu“²⁴¹. Šiai praktikai buvo pritarta JTO Saugumo Tarybos rezoliucijose, būtent 2003 m. gegužės 23 d. Rezoliucijoje 1483 (2003)²⁴² ir 2003 m. spalio 16 d. Rezoliucijoje 1511 (2003)²⁴³.

254. Iš šio pamatinio susitarimo teksto aiškiai matyti, kad jis buvo sudarytas ne su Irako Respublikos okupacine valdžia, o su Laikinąja koalicine valdžia, kuri „pagal karo įstatymus ir papročius <...> laikinai įgyvendino valdžią Irake“²⁴⁴. Todėl nekilo klausimas, ar Šveicarijos Konfederacija pripažino neteisėtą situaciją, kilusią dėl paprotinės tarptautinės teisės normų, kurių negalima pažeisti, apimančių įpareigojimus *erga omnes*, pažeidimo.

255. Šiuo atveju iš Žuvininkystės susitarimo ir 2013 m. protokolo neaišku, ar jie buvo sudaryti su Maroko Karalyste kaip okupacine Vakarų Sacharos valdžia. Priešingai, atrodo, kad Maroko Karalystė sudarė šiuos susitarimus kaip Vakarų Sacharos suverenas. Todėl, priešingai, nei Komisija teigia savo pastabų 139 punkte, pagal 1907 m. Hagos taisyklių 43 straipsnį ir Ženevos IV konvencijos 64 straipsnio antrą pastraipą Žuvininkystės susitarimo ir 2013 m. protokolo neleidžiama sudaryti tokia forma ir būdu, kaip jie buvo sudaryti, net jei Maroko Karalystė ir būtų laikoma okupacine Vakarų Sacharos valdžia.

237 Žr. E. Benvenisti „The International Law of Occupation“, 2 leid., Oxford University Press, Oxford, 2012, p. 85; M. Bothe „The Administration of Occupied Territory“, išleista A. Clapham, P. Gaeta ir M. Sassòli (eds.) „The 1949 Geneva Conventions: A commentary“, Oxford University Press, Oxford, 2015, p. 1455–1484, 98 punktas.

238 Žr. I papildomo protokolo 4 straipsnį; Ženevos IV konvencijos 47 straipsnį; 1925 m. balandžio 18 d. sprendimą byloje dėl otomanų viešosios skolos (Bulgarija, Irakas, Palestina, Transjordanija, Graikija, Italija ir Turkija), *Arbitražo teismo sprendimų rinkinys*, 1 t., p. 529–614, būtent p. 555; 1948 m. kovo 10 d. Karo teismo Nr. I sprendimą byloje RuSHA (Jungtinės Amerikos Valstijos prieš Greifelt ir kt.), *Trials of War Criminals before the Nuerenberg Military Tribunals*, U.S. Government Printing Office, Washington, 1950, V t., p. 154; L. Oppenheim „The Legal Relations between an Occupying Power and the Inhabitants“, *Law Quarterly Review*, 1917, 33 t., p. 363, p. 364; Y. Dinstein „The International Law of Belligerent Occupation“, Cambridge University Press, Cambridge, 2009, p. 49–51; É. David „Principes de droit des conflits armés“, 5 leid., Bruylant, Bruxelles, 2012, p. 582 ir 583; E. Benvenisti „The International Law of Occupation“, 2 leid., Oxford University Press, Oxford, 2012, p. 85; M. Bothe „The Administration of Occupied Territory“, išleista A. Clapham, P. Gaeta ir M. Sassòli (eds.) „The 1949 Geneva Conventions: A commentary“, Oxford University Press, Oxford, 2015, p. 1455–1484, 10 punktas.

239 Tai buvo Jungtinių Amerikos Valstijų okupacinė valdžia Irake ir jų koalicija siekiant valdyti šalį 2003–2004 m.

240 Žr. Laikinosios koalicinės valdžios (toliau – laikinoji valdžia), kuri pagal karo įstatymus ir papročius ir atitinkamas Jungtinių Tautų Saugumo Tarybos rezoliucijas, visų pirma, Rezoliuciją 1483 (2003), laikinai įgyvendino valdžią Irake, *Trade Bank of Iraq* (TBI), įsteigto pagal laikinosios valdžios Reglamentą Nr. 20, ir Eksporto rizikos garantijų biuro (GRE), veikiančio Šveicarijos Konfederacijos naudai, pamatinį susitarimą, pasirašytą 2003 m. gruodžio 5 d. Romoje, *Recueil systématique du droit fédéral*, 0.946.144.32.

241 2003 m. gruodžio 15 d. Šveicarijos Konfederacijos viešosios tarptautinės teisės direkcijos pranešimas, atgamintas T. Ferraro (ed.), CIRC ekspertų ataskaita „Occupation and other forms of administration of foreign territory“, 2012, p. 59. Šiuo klausimu taip pat žr. L. Caflisch „La pratique suisse en matière de droit international public 2003“, *Revue Suisse de droit international et de droit européen*, 2004, 5 t., p. 661–719, būtent p. 663 ir 664.

242 Žr. 4 punktą, pagal kurį Saugumo Taryba „[pareikalavo] [Laikinosios koalicinės] valdžios pagal Jungtinių Tautų Chartiją ir atitinkamas tarptautinės teisės nuostatas skatinti Irako gyventojų gerovę, užtikrinant veiksmingą teritorijos valdymą, be kita ko, stengiantis atkurti saugumą ir stabilumą ir sukurti sąlygas, kurios leistų Irako tautai laisvai spręsti dėl savo politinės ateities“. Pažymėta mano.

243 Žr. 1 punktą, pagal kurį Saugumo Taryba „[dar kartą patvirtino] Irako suverenumą ir teritorinį nelyčiamumą ir šiomis aplinkybėmis pabrėžė, kad Laikinoji koalicinė valdžia (koalicinė valdžia) laikinai įgyvendino pareigas, įgaliojimus ir įsipareigojimus taikytinos tarptautinės teisės atžvilgiu, kurie yra pripažinti ir įtvirtinti Rezoliucijoje 1483 (2003), kol Irako tauta išsirinks tarptautiniu mastu pripažįstamą atstovaujамąją valdžią, kuri perims laikinosios valdžios įsipareigojimus“. Pažymėta mano.

244 Žr. pamatinio susitarimo pavadinimą (*Federalinės teisės rinkinys*, 0.946.144.32).

b) Dėl to, ar ginčijamuose aktuose laikomasi nuolatinio suvereniteto dėl gamtos išteklių principo ir tarptautinės humanitarinės teisės normų, taikytinų okupuotos teritorijos gamtos išteklių eksploatavimui

1) Nuolatinio suvereniteto dėl gamtos išteklių principas

256. Vakarų Sachara yra nesavarankiška teritorija, kuri dekolonizuojama. Todėl jos gamtos išteklių eksploatavimui taikomas Jungtinių Tautų Chartijos 73 straipsnis ir paprotinis nuolatinio suvereniteto dėl gamtos išteklių principas²⁴⁵. Be to, JTJTK III rezoliucijoje, pridėtoje prie Jungtinių Tautų III jūrų teisės konferencijos baigiamojo akto, numatyta, kad „jeigu kalbama apie teritoriją, kurios tauta nėra atgavusi visiškos nepriklausomybės ar kito Jungtinių Tautų pripažinto autonomijos režimo arba kolonijos dominuojamos teritorijos, šios teritorijos tautai taikomos nuostatos, susijusios su [JTJTK] numatytais teisėmis ir interesais, siekiant skatinti šios teritorijos klestėjimą ir plėtrą“.

257. Šiomis aplinkybėmis nesavarankiškos teritorijos gamtos išteklių eksploatavimas, įskaitant šalia šios teritorijos esančių vandenų žuvų išteklių eksploatavimą, turi būti naudingas jos tautai²⁴⁶.

2) 1907 m. Hagos taisyklių 55 straipsnis

258. Maroko Karalystei, kaip Vakarų Sacharos okupacinei valdžiai²⁴⁷, privalomas 1907 m. Hagos taisyklių 55 straipsnis, susijęs su okupuotos šalies viešosios nuosavybės eksploatavimu. Pagal šį straipsnį „okupacinė valstybė laikoma tik okupuotai valstybei priklausančių ir joje esančių viešųjų pastatų, nekilnojamojo turto, miškų ir ūkių valdytoja, valdanti šiuos objektus uzufrukto teisėmis. Ji privalo saugoti šią nuosavybę ir administruoti ją uzufrukto teisėmis.“

259. Kaip ir Komisija, laikausi nuomonės, kad 1907 m. Hagos taisyklių 55 straipsnis taip pat gali būti taikomas palei okupuotos teritorijos pakrantę esančių jūros zonų žuvų ištekliams.

260. Uzufruktas yra teisė naudoti kitam asmeniui priklausantį daiktą (*jus utendi*) ir gauti jo vaisius (*jus freundi*), nekeičiant jo esmės²⁴⁸. Tai reiškia, kad okupacinė valdžia negali disponuoti okupuotos šalies viešuoju turtu, tačiau gali jį naudoti, gauti ir parduoti jo vaisius ir naudoti pelną, gautą iš šio vaisių naudojimo, vis dėlto dėl šio naudojimo neturi būti prarasta, iššvaistyta ar sunaikinta atitinkamo turto ekonominė vertė ir šis naudojimas neturi viršyti to, kas būtina ar įprasta²⁴⁹.

245 Žr. Sprendimą *Ginkluoti veiksmai Kongo teritorijoje* (Kongo Demokratinė Respublika prieš Ugandą) (TTT rinkinys, 2005, p. 168, 244 punktas).

246 Žr. šios išvados 130–134 punktus.

247 Žr. šios išvados 245–249 punktus.

248 Žr. „Iustiniani Institutiones“, II knyga, IV skyrius „(De usu fructu), principium“, išleista P. Krueger (ed.), *Corpus Iuris Civilis*, Weidmann, Berlin, 1889, I t.; *U.S. Department of State*, „Memorandum of Law on Israel’s right to develop new oil field in Sinai and the Gulf of Suez“, 1976 m. spalio 1 d., *International Law Materials*, 1977, 16 t., p. 733–753, būtent p. 736; *Ministry of Foreign Affairs of Israel*, „Memorandum of Law on the Right to develop new oil fields in Sinai and the Gulf of Suez“, 1977 m. rugpjūčio 1 d., *International Law Materials*, 1978, 17 t., p. 432–444, 2 punktas; Y. Dinstein „The International Law of Belligerent Occupation“, Cambridge University Press, Cambridge, 2009, p. 214; A. Van Engeland „Protection of Public Property“, išleista A. Clapham, P. Gaeta ir M. Sassòli (eds.) „The 1949 Geneva Conventions: A commentary“, Oxford University Press, Oxford, 2015, p. 1535–1550, 20–22 punktai.

249 Žr. Y. Dinstein „The International Law of Belligerent Occupation“, Cambridge University Press, Cambridge, 2009, p. 215; *Cabinet du Juge-Avocat général du Canada*, *Law of Armed Conflict*, 2001, 1243 punktas; *UK Ministry of Defence*, *The Manual of the Law of Armed Conflict*, Oxford University Press, Oxford, 2004, 11.86 punktas; *U.S. Department of Defense*, *Law of War Manual*, 2015, p. 793.

261. 55 straipsnio formuluotėje nėra jokio konkretaus apribojimo, susijusio su disponavimo viešosios nuosavybės eksploatavimo vaisiais tikslais²⁵⁰. Tačiau buvo nuspręsta, kad „[1907 m. Hagos taisyklių] 53, 55 ir 56 straipsniai dėl viešosios nuosavybės aiškiai rodo, kad pagal karo įstatymus okupuotos šalies ekonomika turi patirti [tik] okupacijos išlaidų <...>; be to, jos gali būti jai tekti tik tiek, kiek ji gali pagrįstai jas padengti“²⁵¹.

262. Be to, viešosios nuosavybės eksploatavimas okupuotos teritorijos tautos poreikiams tenkinti yra leidžiamas 1907 m. Hagos taisyklių 55 straipsnyje, juo labiau jeigu tai yra užsitęsusi okupacija²⁵².

263. Taigi per Irako okupaciją Jungtinės Amerikos Valstijos, Jungtinė Karalystė ir koalicijos narės iš karto sutiko, kad „Irako nafta bus saugoma ir naudojama Irako tautos naudai“²⁵³, ir pagal JTO Saugumo Tarybos rezoliucijos 1483 (2003) 20 punktą įsteigė Irako plėtos fondą²⁵⁴, kad į jį būtų įmokamos visos pajamos iš eksportuojamos Irako naftos, naftos produktų ir gamtinių dujų pardavimo, kol bus sudaryta tarptautinės bendruomenės pripažįstama atstovaujamoji Irako vyriausybė.

3) Dėl nuolatinio suvereniteto dėl gamtos išteklių principo ir 1907 m. Hagos taisyklių 55 straipsnio laikymosi ginčijamuose aktuose

264. Pirmiausia reikėtų pažymėti, kad tarptautinė humanitarinė teisė, įskaitant 1907 m. Hagos taisyklių 55 straipsnį, yra *lex specialis* kitų tarptautinės teisės normų atžvilgiu, įskaitant žmogaus teises, kurios taip pat gali būti taikytinos tomis pačiomis faktinėmis aplinkybėmis²⁵⁵.

265. Žinoma, Tarptautinis Teisingumo Teismas dėl nuolatinio suvereniteto dėl gamtos išteklių principo yra nusprendęs, kad „niekas <...> neleidžia teigti, kad jis taikytinas valstybės, kurios karinės pajėgos įsiveržia į kitos valstybės teritoriją, ginkluotųjų pajėgų narių vykdomam konkrečiam tam tikrų gamtos išteklių grobstymui ir eksploatavimui“²⁵⁶.

266. Vis dėlto ši byla susijusi ne su atveju, kai asmenys, būdami ginkluotųjų pajėgų nariai, grobsto ir eksploatuoja gamtos išteklius, o su oficialia ir sisteminga žuvų išteklių eksploatavimo politika²⁵⁷, kurią kartu įgyvendina Maroko Karalystė ir Sąjunga.

250 Žr. *Ministry of Foreign Affairs of Israel*, „Memorandum of Law on the Right to develop new oil fields in Sinai and the Gulf of Suez“, 1977 m. rugpjūčio 1 d., *International Law Materials*, 1978, 17 t., p. 432–444, 12 punktas; A. Cassese „Powers and Duties of an Occupant in Relation to Land and Natural Resources“, išleista A. Cassese, P. Gaeta ir S. Zappalà (eds.) „The Human Dimension of International Law: Selected Papers of Antonio Cassese“, 2008, Oxford University Press, Oxford, p. 250–271, būtent p. 258; Y. Dinstein „The International Law of Belligerent Occupation“, Cambridge University Press, Cambridge, 2009, p. 217.

251 1946 m. spalio 1 d. Niurnbergo tarptautinio karinio tribunolo sprendimas byloje *Jungtinės Amerikos Valstijos ir kt. prieš Goering ir kt.*, paskelbtas *Trial of the Major War Criminals before the International Military Tribunal (Nuremberg, 14 November 1945–1 October 1946)*, 1947, p. 171–341, būtent p. 239. Taip pat šiuo klausimu žr. *U.S. Department of State*, „Memorandum of Law on Israel's right to develop new oil field in Sinai and the Gulf of Suez“, 1976 m. spalio 1 d., *International Law Materials*, 1977, 16 t., p. 733–753, būtent p. 743; *Ministry of Foreign Affairs of Israel*, „Memorandum of Law on the Right to develop new oil fields in Sinai and the Gulf of Suez“, 1977 m. rugpjūčio 1 d., *International Law Materials*, 1978, 17 t., p. 432–444, būtent p. 437.

252 Žr. *U.S. Department of State*, „Memorandum of Law on Israel's right to develop new oil field in Sinai and the Gulf of Suez“, 1976 m. spalio 1 d., *International Law Materials*, 1977, 16 t., p. 733–753, būtent p. 743–745; A. Cassese „Powers and Duties of an Occupant in Relation to Land and Natural Resources“, išleista A. Cassese, P. Gaeta ir S. Zappalà (eds.) „The Human Dimension of International Law: Selected Papers of Antonio Cassese“, 2008, Oxford University Press, Oxford, p. 250–271, būtent p. 257 ir 261; E. Benvenisti „The International Law of Occupation“, 2 leid., Oxford University Press, Oxford, 2012, p. 82.

253 Žr. 2003 m. gegužės 8 d. Jungtinių Amerikos Valstijų ir Jungtinės Didžiosios Britanijos ir Šiaurės Airijos Karalystės nuolatinių atstovų prie Jungtinių Tautų Organizacijos laišką Saugumo Tarybos pirmininkui (S/2003/538).

254 Žr. Laikinosios koalicinės valdžios 2003 m. birželio 15 d. Reglamentą Nr. 2 dėl Irako plėtos fondų.

255 Žr. Konsultacinę nuomonę dėl branduolinių ginklų grėsmės ar panaudojimo teisėtumo (TTT rinkinys, 1996, p. 226, 25 punktas); Konsultacinę nuomonę dėl sienos pastatymo okupuotoje Palestinos teritorijoje teisiųjų pasekmių (TTT rinkinys, 2004, p. 136, 105 ir 106 punktai).

256 Sprendimas *Ginkluoti veiksmai Kongo teritorijoje* (Demokratinė Kongo Respublika prieš Ugandą) (TTT rinkinys, 2005, p. 168, 244 punktas).

257 Šiuo klausimu žr. Y. Dinstein „The International Law of Belligerent Occupation“, Cambridge University Press, Cambridge, 2009, p. 219 ir 220.

267. Šiuo požiūriu vienos situacijos gali būti priskiriamos tik tarptautinės humanitarinės teisės sričiai; kitoms situacijoms gali būti taikoma tik nesavarankiškų teritorijų gamtos išteklių eksploatavimui taikytina teisė, o dar kitoms galiausiai gali būti taikomos abi šios tarptautinės teisės šakos²⁵⁸.

268. Kaip Komisija pažymi savo atsakymų į Teisingumo Teismo raštu pateiktus klausimus 43 punkte, jei taikomas nesavarankiškoms teritorijoms taikytinas teisinis režimas, tai nereiškia, kad negali būti taikomas ir okupuotoms teritorijoms taikytinas teisinis režimas. Be to, kalbant apie šią bylą, nuolatinio suvereniteto dėl gamtos išteklių principas ir 1907 m. Hagos taisyklių 55 straipsnis vienu aspektu sutampa, t. y. kad Vakarų Sacharos (kaip nesavarankiškos ir okupuotos teritorijos) gamtos ištekliai negali būti eksploatuojami Maroko Karalystės ekonominei naudai (išskyrus okupavimo išlaidas, jei Vakarų Sachara pagrįstai gali jas padengti), bet turi būti eksploatuojami Vakarų Sacharos tautos naudai.

269. Šiuo klausimu reikėtų priminti, jog ir Taryba, ir Komisija nesiginčija, kad išilgai Vakarų Sacharos pakrančių esančių žvejybos zonų eksploatavimas turi būti naudingas šios teritorijos tautai, ir kartu mano, kad Žuvininkystės susitarimo ir 2013 m. protokolo nuostatos gali užtikrinti, kad taip ir būtų.

270. Šiam teiginiui nepritariu dėl toliau nurodytų priežasčių.

271. Pažymėtina, kad Žuvininkystės susitarime numatytas tausūs (anglų k. „sustainable exploitation“) žuvų išteklių eksploatavimas²⁵⁹ ir šiuo požiūriu nereiškia šių išteklių išsekimo. Šiuo pagrindu Žuvininkystės susitarimas iš pirmo žvilgsnio atrodo atitinkantis ir užufrukto taisykles, į kurias daroma nuoroda 1907 m. Hagos taisyklių 55 straipsnyje²⁶⁰, ir nuolatinio suvereniteto dėl gamtos išteklių principą. Iš tiesų šalia Vakarų Sacharos esančių vandenų eksploatavimas išsekvojant žuvų išteklius negali būti laikomas vykdomu šios teritorijos tautos naudai.

272. Tačiau iš Reglamento Nr. 764/2006 2 straipsnio, žvejybos rajonų Nr. 3–6 techninių duomenų²⁶¹ ir Komisijos per posėdį pateiktos informacijos²⁶² matyti, kad iš esmės Žuvininkystės susitarime ir 2013 m. protokole numatytas eksploatavimas susijęs beveik tik su šalia Vakarų Sacharos esančiais vandenimis. Iš tiesų vien žvejybos rajone Nr. 6 (kuris apima tik šalia Vakarų Sacharos esančius vandenis) pagautų žuvų kiekis sudaro maždaug 91,5 % visų žuvų, pagautų eksploatuojant žuvų išteklius pagal Žuvininkystės susitarimą ir 2013 m. protokolą.

273. Taigi, jei Žuvininkystės susitarimas taikomas beveik tik Vakarų Sacharai ir šalia jos esantiems vandenims, iš to darytina išvada, kad Sąjungos Maroko Karalystei pagal Žuvininkystės susitarimo 7 straipsnį mokamas finansinis atlygis, kaip pripažįsta Taryba ir Komisija, taip pat turi atitekti beveik vien Vakarų Sacharos tautai (nebent jis būtų naudojamas okupacijos išlaidoms padengti, tiek, kiek ši teritorija pagrįstai galėtų jas sumokėti²⁶³).

258 Žr. Konsultacinę nuomonę dėl sienos pastatymo okupuotoje Palestinos teritorijoje teisinių pasekmių (TTT rinkinys, 2004, p. 136, 106 punktas); Sprendimą *Ginkluoti veiksmai Kongo teritorijoje* (Demokratinė Kongo Respublika prieš Ugandą) (TTT rinkinys, 2005, p. 168, 216, 217 ir 220 punktai).

259 Žr. Žuvininkystės susitarimo preambulę ir 1 straipsnį, 3 straipsnio 1 dalį, 4, 8 ir 9 straipsnius. Taip pat šiuo klausimu žr. 2013 m. protokolo 4 ir 5 straipsnius.

260 Žr. šios išvados 258 ir 260 punktus.

261 Šie duomenys pateikti Žuvininkystės susitarimo 2 priedėlyje. Pagal Žuvininkystės susitarimo 16 straipsnį priedas kartu su priedėliais yra sudedamoji susitarimo dalis.

262 Žr. šios išvados 70 punktą.

263 Žr. šios išvados 261 punktą. Bylos medžiagoje nėra jokios informacijos šiuo klausimu, nes, manydamos, kad Maroko Karalystė yra Vakarų Sacharos „*de facto* administruojančioji valdžia“, Sąjungos institucijos nekėlė sau šio klausimo.

274. Tačiau 2013 m. protokolo 3 straipsnio 1 dalyje nurodyta, kad metinis 40 mln. EUR finansinis įnašas padalijamas į dvi dalis, viena, 30 mln. EUR, dalis išmokama pagal Žuvininkystės susitarimo 7 straipsnį (16 mln. EUR finansinė kompensacija už galimybę naudotis ištekliais ir 14 mln. EUR įnašas Maroko sektorinei žuvininkystės politikai remti), o kita, 10 mln. EUR, dalis atitinka sumą, kurios tikimasi iš Europos laivų savininkų mokėtinų mokesčių pagal žvejybos licencijas, išduotas pagal Žuvininkystės susitarimo 6 straipsnį.

275. Pagal 2013 m. protokolo 3 straipsnio 4 dalį šis įnašas pervedamas vyriausiajam Maroko Karalystės išdininkui į atidarytą Maroko Karalystės išdo sąskaitą (o Irako okupacijos atveju pajamos iš naftos pardavimo buvo pervedamos Irako plėtros fondui).

276. Kalbant apie priskyrimą, 2013 m. protokolo 3 straipsnio 5 dalyje ir 6 straipsnio 1 dalyje numatyta, kad metinis 40 mln. EUR finansinis atlygis priskiriamas *išimtinai* Maroko valdžios institucijų kompetencijai, tačiau dėl 14 mln. EUR sumos (skirtos Maroko sektorinei žuvininkystės politikai remti) nustatomas Sąjungos stebėjimo ir priežiūros mechanizmas, kurį įgyvendina mišri komisija ir kuris skirtas prižiūrėti, kaip Maroko valdžios institucijos naudoja šią sumą.

277. Tačiau pagal 2013 m. protokolo 5 straipsnio 6 dalį taikant šį mechanizmą galima tik bendrai stebėti „laukiamą [Žuvininkystės susitarimo] ekonominį ir socialinį poveikį, ypač susijusį su darbo vietomis ir investicijomis; taip pat su bet koku kiekybišku atliktos veiklos poveikiu bei jos geografiniu pasiskirstymu“.

278. Kaip nurodo Komisija, šis stebėjimo mechanizmas leido jai užtikrinti, kad 2013 m. protokolo galiojimo laikotarpiu (2014–2018 m.) naujos kartos paviljonų, žvejams skirtų patalpų ir įrengtų iškrovimo punktų bei veisyklų statybai buvo arba bus panaudota 54 mln. EUR ir kad apie 80 % šiomis pagalbos lėšomis finansuojamų projektų yra Vakarų Sacharoje.

279. Mano nuomone, iš šių aplinkybių matyti, kad nei Žuvininkystės susitarime, nei 2013 m. protokole nėra teisinių garantijų, būtinų tam, kad žuvų išteklių eksploatavimas atitiktų naudos Vakarų Sacharos tautai kriterijaus reikalavimus.

280. Pirma, 2013 m. protokole nėra jokio įpareigojimo Maroko Karalystei naudoti Sąjungos išmokėtą finansinį įnašą Vakarų Sacharos tautos naudai proporcingai žuvų, sugautų šalia Vakarų Sacharos esančiuose vandenyse, kiekiui. Priešingai, nors 91,5 % žuvų pagaunama vien žvejybos rajone Nr. 6 (kuris apima tik šalia Vakarų Sacharos esančius vandenis), pagal 2013 m. protokolo 6 straipsnį įsteigtam stebėjimo mechanizmui tenka tik 35 % finansinio įnašo (14 iš 40 mln. EUR).

281. Antra, nėra jokių įrodymų, kad 14 mln. EUR tikrai naudojami Vakarų Sacharos tautos naudai. Atvirkščiai, Komisijos pateikta informacija rodo, kad iš 160 mln. EUR, mokėtinų per 4 metų laikotarpį (2014–2018 m.), tik 54 mln. EUR (t. y. 33,75 %) buvo panaudoti projektų, iš kurių 80 % buvo Vakarų Sacharoje, vystymui.

282. Trečia, tai, kad 80 % projektų, kuriems tenka šie 54 mln. EUR, yra Vakarų Sacharoje, savaime nieko nerodo. Svarbu žinoti šios 54 mln. EUR sumos dalį, kuri skiriama Vakarų Sacharoje vykdomiems projektams finansuoti, tačiau Komisija nepateikė šios informacijos.

283. Galiausiai reikėtų pažymėti, kad Ženevos IV konvencijos 49 straipsnio 6 dalyje nustatyta, kad „okupacinė valdžia savo civilių gyventojų nedeportuoja ir neperkelia į okupuotą teritoriją“²⁶⁴. Vis dėlto Žuvininkystės susitarime ir 2013 m. protokole nėra nuostatos, kuri įpareigotų Maroko Karalystę, kad finansinio įnašo dalis, atitinkanti žuvų išteklių eksploatavimą žvejybos rajonuose, esančiuose išilgai Vakarų Sacharos pakrančių, būtų naudojama taip, kad pirmiausia tai būtų naudinga „iš šios teritorijos kilusiems sahraviams“²⁶⁵ arba „iš šios teritorijos kilusioms sahravių tautoms“²⁶⁶.

284. Pavyzdžiui, žvejybos rajono Nr. 6 techninių duomenų suvestinėje (pramoninė pelaginių žuvų žvejyba) numatyta pareiga į Sąjungos laivus priimti nuo 2 iki 16 „marokiečių jūreivių“, atsižvelgiant į laivo tonažą²⁶⁷, nors šis žvejybos rajonas apima išimtinai šalia Vakarų Sacharos esančius vandenius.

285. Todėl manau, kad Žuvininkystės susitarimo ir 2013 m. protokolo nuostatos nesuteikia jokios garantijos, kad žuvų išteklių eksploatavimas šalia Vakarų Sacharos esančiuose vandenyse bus vykdomas šios teritorijos tautos naudai. Šiuo požiūriu ginčijamuose aktuose nesilaikoma nei nuolatinio suvereniteto dėl gamtos išteklių principo²⁶⁸, nei 1907 m. Hagos taisyklių 55 straipsnio, nei Sąjungos pareigos nepripažinti neteisėtos situacijos, kylančios iš šių nuostatų pažeidimo, ir neteikti pagalbos ar paramos tam, kad ši situacija būtų išlaikyta.

286. Iš to, kas nurodyta pirmiau, darytina išvada, kad tiek, kiek Žuvininkystės susitarimas ir 2013 m. protokolai taikomi Vakarų Sacharos teritorijai ir šalia jos esantiems vandeniui, jie yra nesuderinami su ESS 3 straipsnio 5 dalimi, 21 straipsnio 1 dalies pirma pastraipa, 21 straipsnio 2 dalies b ir c punktais, 23 straipsniu ir SESV 205 straipsniu, kuriais Sąjungai nustatoma pareiga užtikrinti, kad jos išorės veiksmai griežtai atitiktų tarptautinę teisę.

287. Reglamentas Nr. 764/2006, Sprendimas 2013/785 ir Reglamentas Nr. 1270/2013 prieštarauja ESS 3 straipsnio 5 daliai, 21 straipsnio 1 dalies pirmai pastraipai, 21 straipsnio 2 dalies b ir c punktam, 23 straipsniui ir SESV 205 straipsniui tiek, kiek jais patvirtinamas ir įgyvendinamas Žuvininkystės susitarimo ir 2013 m. protokolo taikymas Vakarų Sacharos teritorijai ir šalia jos esantiems vandeniui.

264 Bet koks perkėlimas yra sunkus I papildomo protokolo pažeidimas (žr. šio protokolo 85 straipsnio 4 dalies a punktą) ir karo nusikaltimas (Tarptautinio baudžiamojo teismo Romos statuto 8 straipsnio 2 dalies b punkto viii papunktis), *Jungtinių Tautų sutarčių rinkinys*, 2187 t., p. 3). Pažymėtina, kad Maroko Karalystė yra pasirašiusi Romos statutą, tačiau jo neratifikavo.

265 Žr. JTO Generalinės Asamblėjos rezoliucijos 3458 A (XXX) 7 punktą.

266 Žr. JTO Generalinės Asamblėjos rezoliucijos 3458 B (XXX) 2 ir 4 punktus.

267 Žr. 2013 m. protokolo priedo 2 priedėlį.

268 Žr. E. Milano „The New Fisheries Partnership Agreement between the EC and Morocco: Fishing too South?“, *Anuario español de derecho internacional*, 2006, 22 t., p. 413–457, būtent p. 435–442; J. Soroeta Licerias „La posición de la Unión Europea en el conflicto del Sahara Occidental, una muestra palpable (más) de la primacía de sus intereses económicos y políticos sobre la promoción de la democracia y de los derechos humanos“, *Revista de Derecho Comunitario Europeo*, 2009, 34 t., p. 823–864, būtent p. 829–837 ir 844–847; H. Corell „The legality of exploring and exploiting natural resources in Western Sahara“, išleista N. Botha, M. Olivier ir D. van Tonder (eds.) „Multilateralism and International Law with Western Sahara as a Case Study“, VerLoren van Themaat Centre, Pretoria, 2010, p. 231–247, būtent p. 242; J. Etienne „L'accord de pêche CE-Maroc: quels remèdes juridictionnels européens à quelle illicéité internationale“, *Revue belge de droit international*, 2010, p. 77–107, būtent p. 86–88; B. Saul „The Status of Western Sahara as Occupied Territory under International Humanitarian Law and the Exploitation of Natural Resources“, *Sydney Law School Legal Studies Research Paper* N 15/81 (2015 m. rugsėjo mėn.), p. 29–31. Šiuo klausimu taip pat žr. „Afrikos Sąjungos patarėjo teisės klausimais biuro teisinę nuomonę dėl, be kita ko, JTO rezoliucijų, Afrikos vienybės organizacijos ir Afrikos sąjungos sprendimų, sprendimų, kuriuos priėmė Maroko valdžios institucijos ar bet kuri kita valstybė, valstybių grupė, užsienio įmonė ar kitas subjektas, susijusių su atsinaujinančiųjų arba neatsinaujinančiųjų gamtos išteklių žvalgymu ir eksploatavimu ar bet kuria kita ekonomine veikla Vakarų Sacharoje, teisėtumo pagal tarptautinę teisę“, pridėta prie 2015 m. spalio 9 d. Zimbabvės atstovo prie JTO laiško Saugumo Tarybos pirmininkui (S/2015/786).

c) Dėl nepripažinimo įpareigojimo apribojimų

288. Šiuo klausimu per posėdį ir *Comader*, ir Komisija teigė, kad pareiga nepripažinti neteisėtos situacijos, kylančios dėl *erga omnes* tarptautinės teisės normų pažeidimo, ir pareiga nepadėti ir neteikti paramos tam, kad ši situacija būtų išlaikyta, negali lemti draudimo sudaryti tarptautinius susitarimus, kuriais skatinamas Vakarų Sacharos tautos ekonominis vystymasis, nes toks draudimas galiausiai būtų jai nenaudingas.

289. Jos remiasi Konsultacinės nuomonės dėl Namibijos²⁶⁹ 125 punktu, kuriame Tarptautinis Teisingumo Teismas nusprendė, kad „Pietų Afrikos administracijos nepripažinimas neturėtų sukelti tokių pasekmių, kad Namibijos tauta netektų naudos, kurią ji gali gauti iš tarptautinio bendradarbiavimo“²⁷⁰.

290. Mano nuomone, šis nepripažinimo pareigos apribojimas neturi jokios įtakos šioje byloje.

291. Pirma, Komisija jau mėgino naudotis tuo pačiu Konsultacinės nuomonės dėl Namibijos 125 punktu siekdama pateisinti tai, kad Didžiosios Britanijos muitinės įstaigos priėmė iš okupuotos Kipro teritorijos kilusių žemės ūkio prekių apyvartos sertifikatus, kuriuos išdavė minėtoji „Turkijos Šiaurės Kipro Respublika“, subjektas, kurio nepripažino nei Sąjunga, nei jos valstybės narės²⁷¹. Tačiau Tarptautinis Teisingumo Teismas atmetė šį požiūrį, nusprendęs, kad negalima daryti jokios analogijos tarp Namibijos situacijos ir karinės okupacijos, kuri ir toliau vykdoma Šiaurės Kipre²⁷². Mano nuomone, tas pats pasakytina ir šiuo atveju.

292. Antra, Tarptautinio Teisingumo Teismo konsultacinės nuomonės dėl Namibijos 125 punkte nustatytas nepripažinimo pareigos apribojimas neatimti iš Namibijos tautos naudos, kurią ji galėtų gauti iš tarptautinio bendradarbiavimo, negalėtų pateisinti komercinių tarptautinių susitarimų sudarymo. Pirma, tokių susitarimų sudarymui taikoma nepripažinimo pareiga²⁷³. Antra, naudos, kurią Namibijos tauta turėtų galėti toliau gauti, pavyzdžiai tikrai neapima komercinių tarptautinių susitarimų. Iš tiesų Tarptautinio Teisingumo Teismo pateikti pavyzdžiai susiję su civiline būkle – gimimo, santuokos ar mirties registracija, „kurios pasekmių galima nepaisyti tik teritorijos gyventojų nenaudai“²⁷⁴.

269 1970 m. Pietų Afrika dar nebuvo atšaukusi savo administracijos iš Namibijos, nors JTO Generalinė Asamblėja nutraukė jos įgaliojimus šioje teritorijoje, kuriuos jai buvo suteikusi Tautų Sąjunga, ji pati tiesiogiai prisiėmė atsakomybę administruoti Namibiją ir JTO Saugumo Taryba pareikalavo, kad Pietų Afrikos nedelsiant atšauktų savo administraciją iš Namibijos. Reikėtų priminti, kad, kaip ir savo pačios teritorijoje, Pietų Afrika Namibijoje įvedė apartheido režimą. Dėl šių priežasčių Rezoliucijoje 276 (1970) Saugumo Taryba pareiškė, kad „tolesnis Pietų Afrikos valdžios institucijų buvimas Namibijoje yra neteisėtas ir kad todėl visos priemonės, kurių Pietų Afrikos valdžia ėmėsi Namibijos vardu arba kurios yra susijusios su Namibija pasibaigus jos įgaliojimams, yra neteisėtos“ (2 punktas). Ji taip pat pareikalavo „visų valstybių, visų pirma tų, kurios turi ekonominių ir kitų interesų Namibijoje, susilaikyti nuo visų santykių su Pietų Afrikos valdžia, kurie nesuderinami su šios rezoliucijos 2 punktu“ (5 punktas). Vėliau Saugumo Taryba pateikė Tarptautiniam Teisingumo Teismui klausimą, kokių pasekmių valstybėms sukelia tolesnis Pietų Afrikos buvimas Namibijoje, nepaisant Rezoliucijos 276 (1970).

270 Konsultacinė nuomonė dėl tolesnio Pietų Afrikos buvimo Namibijoje (Pietvakarių Afrikoje) neatsižvelgiant į Saugumo Tarybos rezoliuciją 276 (1970) teisinių pasekmių valstybėms (TTT rinkinys, 1971, p. 16).

271 Žr. 1994 m. liepos 5 d. Sprendimą *Anastasiou ir kt.* (C-432/92, EU:C:1994:277, 35 punktas).

272 Žr. 1994 m. liepos 5 d. Sprendimą *Anastasiou ir kt.* (C-432/92, EU:C:1994:277, 49 punktas).

273 Žr. Konsultacinę nuomonę dėl tolesnio Pietų Afrikos buvimo Namibijoje (Pietvakarių Afrikoje) neatsižvelgiant į Saugumo Tarybos rezoliuciją 276 (1970) teisinių pasekmių valstybėms (TTT rinkinys, 1971, p. 16, 125 punktas).

274 Žr. Konsultacinę nuomonę dėl tolesnio Pietų Afrikos buvimo Namibijoje (Pietvakarių Afrikoje) neatsižvelgiant į Saugumo Tarybos rezoliuciją 276 (1970) teisinių pasekmių valstybėms (TTT rinkinys, 1971, p. 16, 124 punktas).

4. Santrauka

293. Iš to, kas nurodyta pirmiau, darytina išvada, kad ginčijamais aktais, kurie taikyti Vakarų Sacharos teritorijai ir šalia jos esantiems vandenims, tiek, kiek jiems taikomas Maroko Karalystės suverenitetas ar jurisdikcija, pažeidžiama Sąjungos pareiga gerbti šios teritorijos tautos teisę į apsisprendimą ir pareiga nepripažinti neteisėtos situacijos, kylančios iš šios teisės pažeidimo, ir neteikti pagalbos ar paramos tam, kad ši situacija būtų išlaikyta. Be to, kiek tai susiję su Vakarų Sacharos gamtos išteklių eksploatavimu, ginčijamais aktais nenustatomos garantijos, būtinos užtikrinti, kad šie ištekliai būtų eksploatuojami šios teritorijos tautos naudai.

VI. Dėl Tarybos prašymo laikinai apriboti negaliojimo paskelbimo pasekmes

294. Taryba prašė Teisingumo Teismo „laikinais apriboti [Reglamento Nr. 764/2006, Sprendimo 2013/785 ir Reglamento Nr. 1270/2013] negaliojimo paskelbimo pasekmes, kad Sąjunga galėtų imtis priemonių, kurių ji privalo imtis pagal tarptautinę teisę“²⁷⁵.

295. Nenurodydama papildomų savo prašymo motyvų, Taryba prašo, kad ginčijamų aktų pasekmės būtų išlaikytos ribotą laikotarpį, kaip tai buvo padaryta, pavyzdžiui, 2008 m. rugsėjo 3 d. Sprendime *Kadi ir Al Barakaat International Foundation / Taryba ir Komisija* (C-402/05 P ir C-415/05 P, EU:C:2008:461)²⁷⁶. Vis dėlto reikėtų pažymėti, kad 2013 m. protokolas, kuris yra Žuvininkystės susitarimo dalis²⁷⁷ ir yra būtinas jam įgyvendinti, nustos galioti 2018 m. liepos 14 d.²⁷⁸ Kadangi nuo sprendimo paskelbimo 2018 m. iki šio protokolo galiojimo pabaigos praeitų labai nedaug laiko, nesu įsitikinęs, ar ginčijamų aktų pasekmių išlaikymas turėtų prasmę. Bet kuriuo atveju priežasčių, dėl kurių ginčijamo akto pasekmės buvo išlaikytos trijų mėnesių laikotarpį byloje, kurioje priimtas 2008 m. rugsėjo 3 d. Sprendimas *Kadi ir Al Barakaat International Foundation / Taryba ir Komisija* (C-402/05 P ir C-415/05 P, EU:C:2008:461)²⁷⁹, šiuo atveju nėra.

VII. Išvada

296. Atsižvelgdamas į pateiktus samprotavimus, siūlau Teisingumo Teismui į *High Court of Justice (England & Wales), Queen's Bench Division (Administrative Court)* (Aukštasis Teisingumo Teismas (Anglija ir Velsas), Karalienės suolo skyrius (administracinių bylų kolegija), Jungtinė Karalystė) pateiktą klausimą atsakyti taip:

1. a) Atliekant Europos Sąjungos sudarytų tarptautinių susitarimų ir Sąjungos aktų, kuriais tokie susitarimai patvirtinami arba įgyvendinami, teisminę kontrolę taikomos toliau nurodytos galimybės remtis tarptautinės teisės normomis sąlygos, neatsižvelgiant į tai, ar jos priskiriamos vienam, ar keliems tarptautinės teisės šaltiniams; šios sąlygos yra tokios: Sąjungai turi būti privaloma norma, kuria remiamasi, jos turinys turi būti besąlygiškas ir tikslus ir galiausiai jos pobūdis ir struktūra neturi užkirsti kelio ginčijamo akto teisminei kontrolei.

²⁷⁵ Žr. jos rašytinių pastabų 59 punktą.

²⁷⁶ Žr. šio sprendimo 373–376 punktus.

²⁷⁷ Žr. Žuvininkystės susitarimo 16 straipsnį ir 2013 m. protokolo 1 straipsnio pirmą pastraipą.

²⁷⁸ Žr. 2013 m. protokolo 2 straipsnio pirmą pastraipą.

²⁷⁹ Žr. šio sprendimo 373 ir 374 punktus. Teisingumo Teismas nurodė riziką, kad ribojamųjų priemonių subjektai imsis priemonių, kuriomis sieks neleisti, kad jiems ir vėl būtų taikomos lėšų išaldymo priemonės, ir galimybę, kad, nepaisant jo sprendime konstatuotų procedūrinių pažeidimų, ribojamųjų priemonių taikymas ieškovams yra pateisinamas.

- b) Principas, kurį Tarptautinis Teisingumo Teismas įtvirtino *Case of the Monetary Gold Removed from Rome in 1943* ir pagal kurį jis negali įgyvendinti savo jurisdikcijos valstybės, kuri nėra jo nagrinėjamos bylos šalis, atžvilgiu be jos sutikimo, netaikytinas Europos Sąjungos sudarytų tarptautinių susitarimų ir Sąjungos aktų, kuriais šie susitarimai patvirtinami ar įgyvendinami, teisminei kontrolei.
2. a) Europos bendrijos ir Maroko Karalystės partnerystės susitarimas žuvininkystės sektoriuje ir Europos Sąjungos ir Maroko Karalystės protokolai, nustatantis šiame susitarime numatytas žvejybos galimybes ir finansinį įnašą, yra nesuderinami su ESS 3 straipsnio 5 dalimi, 21 straipsnio 1 dalies pirma pastraipa, 21 straipsnio 2 dalies b ir c punktais, 23 straipsniu ir SESV 205 straipsniu tiek, kiek jie taikomi Vakarų Sacharos teritorijai ir šalia jos esantiems vandenims.
- b) 2006 m. gegužės 22 d. Tarybos reglamentas (EB) Nr. 764/2006 dėl Europos bendrijos ir Maroko Karalystės partnerystės susitarimo žuvininkystės sektoriuje sudarymo, 2013 m. gruodžio 16 d. Tarybos sprendimas 2013/785/ES dėl Europos Sąjungos ir Maroko Karalystės protokolo, kuriuo nustatomos Europos Sąjungos ir Maroko Karalystės žuvininkystės sektoriaus partnerystės susitarime numatytos žvejybos galimybės ir finansinis įnašas, sudarymo ir 2013 m. lapkričio 15 d. Tarybos reglamentas (ES) Nr. 1270/2013 dėl žvejybos galimybių paskirstymo pagal Europos Sąjungos ir Maroko Karalystės protokolą, kuriuo nustatomos Europos Sąjungos ir Maroko Karalystės žuvininkystės sektoriaus partnerystės susitarime numatytos žvejybos galimybės ir finansinis įnašas, negalioja.